

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХМАРНА Лілія Віталіївна

УДК 378.091.3:07:004:37.011.3-051:7

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

015 – Професійна освіта

01 – Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Л. В. Хмарна

Науковий керівник: **Гаврілова Людмила Гаврилівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Слов'янськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Хмарна Л. В. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, 2021.

В дисертації на основі ґрунтовного аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду в галузі медіаграмотності та мистецької освіти, врахування принципів компетентнісного підходу як ключової освітньої парадигми сьогодення, концептуальних вимог Нової української школи та загальних процесів цифровізації суспільства й освіти здійснено теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку шляхів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *уперше* спроектовано модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та визначено педагогічні умови її реалізації (розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», використання наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності); до вітчизняного наукового обігу введено поняття «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін» як здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтва

(візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири; *уточнено* теоретичні дефініції «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта» тощо; *удосконалено* форми і методи формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін під час підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти; *конкретизовано* компонентну структуру медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в єдності когнітивного, праксеологічного, особистісного складників, а також критерії, показники і рівні сформованості вказаного педагогічного явища; *подальшого розвитку* набув діагностичний інструментарій вивчення медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво».

Практичне значення дослідження визначено вдосконаленням змісту професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, передусім реалізацією педагогічних умов формування їхньої медіаграмотності; розробленням навчально-методичного забезпечення, до якого увійшли: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва», розміщений в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online» та навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін».

На підставі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел надано сучасне тлумачення понять «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта». Поняття «*медіаграмотність*» розглядається на основі тлумачення, поданого в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа,

відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують. Вважаємо, що медіаграмотність є складником медіакомпетентності, яка, у свою чергу, є певним рівнем медіакультури і формується засобами медіаосвіти.

Розкрито сутність, структуру та зміст категорії «*медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін*», яка тлумачиться як здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири. У структурі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в контексті професійної діяльності виокремлено три компоненти: когнітивний, праксеологічний, особистісний. Сформованість кожного компонента визначено відповідними критеріями:

– мотиваційно-ціннісний, що вказує на загальну спрямованість особистості на здійснення медіадіяльності (з показниками: мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, усвідомлення цінностей цифрового суспільства; рефлексивність, потреба до самовдосконалення й саморозвитку; усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії);

– інформаційно-знаннєвий, що передбачає наявність певного обсягу знань та уявлень у сфері медіа, інформаційних та цифрових технологій, а також специфіки медійних видів мистецтва (з показниками: знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва; знання в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури

і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування; знання специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва, аналіз медіасимволів та візуальної мови, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа);

– діяльнісно-комунікативний, що забезпечує практичну медіадіяльність учителів мистецьких дисциплін, зокрема ефективну медіакомунікацію (з показниками: навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту; навички створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі; навички безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації).

Надано теоретико-методологічне обґрунтування моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації. Спроектвана модель складається із цільового, змістово-технологічного та діагностичного блоків і реалізується у перебігу аналітичного, діяльнісно-процесуального та результативного етапів. До *цільового блоку* моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін включено *мету*, яка полягає у підвищенні рівня медіаграмотності фахівців освітньої галузі «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти; *завдання* (теоретичне обґрунтування й експериментальна реалізація педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО; удосконалення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти; занурення вчителів освітньої галузі «Мистецтво» до реалізації завдань формування медіаграмотності учнів ЗЗСО) та *методологічні підходи* (андрагогічний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний). *Змістово-технологічний блок* моделі вмістив структуру ключового поняття дослідження – медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, а також педагогічні умови реалізації спроектованої моделі:

- розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецтва;

- надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності;

- використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності.

Крім того, до змістово-технологічного блоку увійшло навчально-методичне забезпечення реалізації моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін.

У *діагностичному блоці* зафіксовано критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-комунікативний) та рівні сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО (початковий, базовий, поглиблений, творчий).

Схарактеризовано навчально-методичне забезпечення моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, до якого увійшла низка засобів неформальної освіти: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» та онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online».

У тематиці *дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва»*, розміщеного в середовищі Google Classroom, було враховано положення документів та методичних рекомендацій ЮНЕСКО в царині медіа та інформаційної грамотності, вітчизняних нормативно-правових документів, навчально-методичних матеріалів проєкту з медіаосвіти в Україні IREX («Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність»), рекомендацій щорічних міжнародних науково-практичних конференцій «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку», а також наявних MOOC-

курсів відповідної тематики, онлайн-ресурсів для опанування медіаграмотності, авторських курсів та розробок.

Онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online», розрахований на 30 годин (1 кредит ЄКТС), складався із шести тем: «Медіаосвіта та медіаграмотність: освітні категорії та виклик часу», «Інформація. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва. Копії та підробки в мистецтві», «Інтерпретація в музиці. Візуалізація музичних творів. Класична музика в масовій культурі», «Факти та судження. Мистецький твір і реклама. Пропаганда. Тракткування творів мистецтва», «Мистецтво та комерція. Аукціон», «New Media та мистецтво». До змісту кожної теми було включено міні-лекцію, практичні вправи та роботу з онлайн-ресурсами.

Крім того, для педагогів освітньої галузі «Мистецтво» було підготовлено навчально-методичний посібник *«Онлайн-інструменти для формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін»*, у якому описано низку онлайн-ресурсів, які доцільно використовувати для набуття знань з медіаграмотності, відпрацювання певних умінь і навичок аналізу медіатекстів, створення власних медіаресурсів для залучення до уроків освітньої галузі «Мистецтво» на основі використання медіаконтенту візуальних та аудіовізуальних мистецтв.

Експериментально перевірено ефективність спроектованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації. Проаналізовано результати експериментального пошуку.

Аналіз результатів на контрольному (результативному) етапі педагогічного експерименту дозволив виявити позитивну динаміку рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у респондентів експериментальної групи, на відміну від кількісних показників вчителів контрольної групи. Перевірка отриманих результатів методами математичної статистики підтвердила ефективність розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

Основні положення, результати й висновки дисертаційної роботи можуть бути використані учителями-практиками, викладачами закладів вищої педагогічної освіти, науковцями для подальшого обґрунтування теоретичних і методичних засад формування медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» в умовах інформатизації освіти; у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів та викладачів мистецьких дисциплін, створення навчально-методичних посібників, у самоосвітній діяльності фахівців.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, медіакомпетентність, медіакультура, медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін, післядипломна педагогічна освіта, дистанційний курс, тренінг, модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, педагогічні умови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Статті у наукових фахових виданнях України, зокрема, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. **Хмарна Л. В.,** Гаврілова Л. Г. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін як теоретична проблема. *Інноваційна педагогіка. Спецвипуск.* 2019. С. 122–128. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/specvipusk/specvipusk_2019.pdf.
2. **Хмарна Л. В.** Структурно-компонентний аналіз поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи.* 2020. Вип. 54. С.89–102. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2020.54.06>.
3. **Хмарна Л.** Методичні аспекти організації тренінгу з медіаграмотності для вчителів мистецтва. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти.* 2021. Вип. 1 (14). С. 176–183.

<https://doi.org/10.31865/2414-9292.14.2021.236602>.

Стаття в зарубіжному науковому виданні:

4. **Khmarina L.** Massive open online courses as a means of development of art teachers media literacy. *Social and Human Sciences : Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. Vol. 02 (30). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/219.html>.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

5. **Хмарна Л. В.** Теоретичні аспекти формування медіаграмотності вчителя мистецьких дисциплін. *Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи* : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених. Кривий Ріг, 2019. С. 240–243.

6. **Хмарна Л.** Поняття медіаграмотності у зарубіжному науковому середовищі. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової освіти* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (7 жовтня 2019 р.). Умань, 2019. С. 140–144. URL: <https://cutt.ly/dmHrYsg>.

7. **Хмарна Л.** Медіаграмотність та мистецтво в школі: реалії та перспективи. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2019. С. 225–229.

8. **Хмарна Л.** Синтез мистецтва та медіаграмотності - шлях до нових можливостей, реалії та перспективи. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (28–29 травня 2020 р., м. Київ). Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 269–271.

9. **Хмарна Л.** Методологічні підходи та принципи професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін засобами медіаграмотності. *Перспективні напрями сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Слов'янськ, 19–20 травня 2020 року.

Слов'янськ : Видавництво «Папірус», 2020. С. 226–229.

10. **Хмарна Л. В.** Курс «Медіаграмотність вчителя музичного мистецтва» в системі підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Мистецтво». *Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної online-конференції. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. С. 128–130.

11. **Хмарна Л. В.** Сучасні напрями наукових досліджень медіаграмотності, медіакультури та медіаосвіти в Україні. *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті* : матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції, 20–21 травня 2021 року. Харків : ФОП Бровін О.В., 2021. С. 239–243.

12. **Хмарна Л. В.** Проектування структури і змісту курсу з медіаграмотності для вчителів музичного мистецтва з використанням ІКТ-технологій. *Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці*: зб. матеріалів у III Всеукраїнської конференції, 28 квітня 2021 р. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 113–116. URL: <http://surl.li/zcwy>.

13. **Хмарна Л. В.** Тренінг як провідна форма розвитку медіаграмотності вчителів мистецтва закладів загальної середньої освіти. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11–12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 63–66.

14. **Хмарна Л. В.** Впровадження дистанційного курсу з медіаграмотності в системі підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва. *Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених. Кривий Ріг, 2021. С. 231–234.

15. **Хмарна Л. В.**, Гаврілова Л. Г. Педагогічні умови формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Нова українська початкова школа: нові виміри професійного розвитку вчителя*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (16–17 вересня 2021 року). Запоріжжя : Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2021. URL: <https://ele.zp.ua/nush-conference2021/speech/>.

Навчально-методичний посібник:

16. **Хмарна Л. В.**, Гаврілова Л. Г. Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін : навчально-методичний посібник. Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2020. 75 с.

ABSTRACT

Khmarina L. V. Developing Art Teachers' Media literacy at Institutions of Further Pedagogical Education. – The qualifying scientific manuscript retaining copyright.

Dissertation to receive the Doctor of Philosophy degree on the branch of knowledge 01 Education/Pedagogy on speciality 013 Primary education. – State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”, Sloviansk, 2021.

In the dissertation, based on the thorough analysis of national and foreign experience in the sphere of media literacy and art education, considering the principles of competency-based approach as a key educational paradigm, conceptual requirements of the New Ukrainian School, and general theoretical processes of digitalisation of both society and education, the theoretical generalisation and experimental examining of the way of developing art teachers' media literacy at institutions of further pedagogical education are made.

The scientific novelty of the research is that, *for the first time*, the model of developing art teachers' media literacy at institutions of further pedagogical education is designed, and pedagogical conditions of its implementation are defined

(forming the motivation for developing art teachers' media literacy, awareness of the specificity of using media in art classes; giving the art teachers a complex of basic and specific knowledge of media literacy; developing skills and abilities to practically use materials on development of media literacy in art classes, use of available and creation of new digital educational resources on media literacy); the concept of "art teachers' media literacy" is introduced into the national scientific circulation as an ability of a person to consciously perceive and critically evaluate artistic information, obtained from various media; to be aware of the genres and features of the language of the arts (visual and audio-visual), which are used to influence the consciousness of the audience; to have the skills and abilities to analyse and create media resources with the use of digital technologies; to have developed artistic and aesthetic value orientations; we have *specified* the theoretical definitions of "media literacy", "media competence", "media culture", "media education", etc.; we have *improved* the forms and methods of developing art teachers' media literacy certification training at institutions of further pedagogical education; we have *specified* the component structure of art teachers' media literacy in unity of cognitive, praxeological, and personal components, and also criteria, indicators, and levels of the development of the pedagogical phenomenon under the study; we have *further developed* diagnostic tools for studying art teachers' media literacy.

The practical significance of the research is defined as the content improvement of professional development of art teachers at institutions of further pedagogical education, primarily, the implementation of pedagogical conditions of developing their media literacy; the designing of educational and methodological provision, which include: distance course "Media Literacy in Art Classes" in the Google Classroom environment; online workshop "Learning Media Literacy Online" and a textbook "Online Tools for Developing Art Teachers' Media Literacy".

Based on the analysis of national and foreign scientific sources, a modern interpretation of the concepts of "media literacy", "media competence", "media culture", "media education" is given. The concept of "*media literacy*" is considered

on the basis of the interpretation, given in the Concept of Implementing the Media Education in Ukraine, as a component of media culture, which relates to the skill to use information and communication technologies, to express themselves and to communicate by media tools, to successfully obtain information, to consciously perceive and critically interpret information, gained from different media, to separate reality from its virtual simulation, that is to understand the reality, constructed with media sources, to comprehend power relations, myths and types of control that they cultivate. We think that media literacy is a component of media competence, which is a certain level of media culture and is formed by means of media education.

The essence, structure and content of the concept “*art teachers’ media literacy*” are revealed, which is defined as an ability of a person to consciously perceive and critically evaluate artistic information, obtained from various media; to be aware of the genres and features of the language of the arts (visual and audio-visual), which are used to influence the consciousness of the audience; to have the skills and abilities to analyse and create media resources with the use of digital technologies; to have developed artistic and aesthetic value orientations. In the structure of art teachers’ media literacy in the context of professional activity, three components are revealed: cognitive, praxeological, and personal. The development of each component is determined by the relevant criteria:

- motivational and value-based, which defines the general orientation of a personality to conduct media activities (its indicators are: the motivation to immerse in the media environment and the need to know the media space, the awareness of the values of digital society; reflexivity, the need for self-improvement and self-development; the awareness of rules of digital media communication and intercultural interaction);

- information- and knowledge-based, which implies the presence of a certain knowledge and ideas in the field of media, information and digital technologies, as well as the features of media arts (its indicators are: knowledge of

basic concepts, theories, stages of media development, understanding of the role of information in digital society, the awareness of media influences by means of art, the knowledge in the field of digital technologies, digital innovations in the development of culture and art, professional online services and online resources, knowledge of the features of visual, audio and audio-visual arts, the analysis of media symbols and visual language, awareness of social and cultural aspects of media globalisation);

– activity- and communication-based, which supports practical media activities for art teachers, including effective media communication (its indicators are: skills to search, perceive, evaluate and critically analyse the media information, its social, commercial, cultural context; skills to create media products and organise media activities online; skills to safely behave on the Internet and digitally communicate).

The theoretical and methodological substantiation of the model of developing art teachers' media literacy at institutions of further pedagogical education and pedagogical conditions of its implementation is given. The designed model consists of target, content-technological, and diagnostic blocks and is implemented during analytical, activity-processual, and result stages. The *target block* of the designed model of developing art teachers' media literacy includes the *purpose*, which is to increase the level of media literacy of specialists in the education field "Art" at secondary education institutions; *targets* (theoretical substantiation and experimental implementation of pedagogical conditions of developing media literacy of art disciplines teachers at institutions of secondary education; improving the forms and methods of art teachers' further training at institutions of further pedagogical education; immersion of art teachers to realising the targets of developing media literacy); *methodological approaches* (andragogical, axiological, acmeological, activity-based, system-based, and competence-based).

The content-technological block of the model contains the structure of the key concept of the research – media literacy of art teachers of secondary education institutions, pedagogical conditions of implementing the designed model include:

- increasing the motivation for developing art teachers’ media literacy, awareness of the features of using media in art classes;
- providing art teachers with a complex of basic and specific artistic knowledge of media literacy;
- using workshop technologies for developing abilities and skills to practically apply the materials on development of media literacy in art classes, to apply available digital learning resources in media literacy and to create new ones.

In addition, the content-technological block includes educational and methodological provision for implementing the model of developing art teachers’ media literacy.

The diagnostic block characterises the criteria (motivational and value-based, information- and knowledge-based, activity- and communication-based) and levels of the development of art teachers’ media literacy (initial, basic, advanced, creative).

The educational and methodological provision of the model of developing media literacy of art teachers at secondary education institutions is described, which includes a number of non-formal education means: the distance course “Media Literacy in Art Class” and online workshop “Learning Media Literacy Online”.

The content of *the distance course “Media Literacy in Art Classes”*, hosted in the Google Classroom, considers the provisions of UNESCO documents and guidelines in the field of media and information literacy, the provisions of domestic legal documents, teaching materials of the project on media education in Ukraine IREX (“Study and Distinguish: Infomedia Literacy”), recommendations of annual international scientific and practical conferences “Modern Environment of Media Literacy and Prospects for its Development”, and materials of available MOOC-courses of relevant issues, online resources for mastering media literacy, author courses and developments.

The online workshop “Learn Media Literacy Online”, which includes 30 hours (1 credit ECTS), includes 6 topics: “Media Education and Media Literacy: Educational Categories and Current Challenges”, “Information. Visual and Audio-

Visual Arts. Copies and Forgeries in Art”, “Interpretation in Music. Visualisation of Musical Works. Classical music in mass culture”, “Facts and Judgments. Artwork and Advertising. Propaganda. Interpretation of Art Works”, “Art and Commerce. Auction”, “New Media and Art”. The content of each topic includes a mini-lecture, practical exercises and activities with online resources.

Also, a textbook “Online Tools for Developing Art Teachers’ Media Literacy” is prepared for art teachers, which describes a number of online resources that can be used to acquire knowledge of media literacy, to practice certain skills and abilities to analyse media texts, to create media resources to be involved in art classes, based on the use of media content of visual and audio-visual arts.

The effectiveness of the designed model of developing art teachers’ media literacy at institutions of further pedagogical education and pedagogical conditions of its implementation is experimentally examined. The results of the experimental research are analysed.

The analysis of the results at the control (final) stage of the pedagogical experiment reveals positive dynamics in the levels of the development of art teachers’ media literacy among the respondents of the experimental group in contrast to the quantitative indicators of the control group teachers. The verification of the obtained results with the use of methods of mathematical statistics confirms the effectiveness of the designed model of developing art teachers’ media literacy.

The basic provisions, results and conclusions of the dissertation can be used by teachers-practitioners, teachers of higher pedagogical education institutions, scientists to further substantiate the theoretical and methodological foundations of developing art teachers’ media literacy under the conditions of informatisation of education; in the system of advanced training and retraining of teachers and professors of art disciplines, to create teaching aids, as well as in the self-educational activities of specialists.

Key words: media literacy, media education, media competence, media culture, art teachers’ media literacy, further pedagogical education, distance course, workshop, model of developing art teachers’ media literacy, pedagogical conditions.

LIST OF THE APPLICANT’S PUBLISHED PAPERS

Scientific papers in professional scientific editions of Ukraine:

1. **Khmarna L.** & Havrilova L. (2019). Formuvannia mediahramotnosti vchyteliv mystetskykh dystsyplin yak teoretychna problema [The development of art teachers’ media literacy as a theoretical problem]. *Innovatsiina pedahohika. Spetsvypusk – Innovative pedagogy. Special issue*, 122–128. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/specvipusk/specvipusk_2019.pdf [in Ukrainian].

2. **Khmarna L. V.** (2020). Strukturno-komponentnyi analiz poniattia “mediahramotnist uchyteliv mystetskykh dystsyplin” [Structural-component analysis of the “art teachers media literacy” concept]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty – Means of educational and research work*, 54, 1–14 [in Ukrainian].

3. **Khmarna L. V.** (2021). Metodychni aspekty orhanizatsii treninhu z mediahramotnosti dlia vchyteliv mystetstva [Methodological aspects of organizing media literacy training for art teachers]. *Profesionalizm pedahoha : teoretychni y metodychni aspekty – Professionalism of the Teacher: Theoretical and Methodological Aspects*, 1(14), 176–183. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.14.2021.236602> [in Ukrainian].

Scientific papers in scientific specialised edition of foreign countries:

4. **Khmarna L.** (2021). Masovi vidkryti onlain kursy yak zasib rozvytku mediahramotnosti vchyteliv mystetskykh dystsyplin [Massive open online courses as a means of development of art teachers media literacy]. *Social and Human Sciences: Polish-Ukrainian scientific journal*, 02(30). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/219.html> [in Ukrainian].

Scientific papers certifying the approbation of the dissertation materials:

5. **Khmarna L. V.** (2019). Teoretychni aspekty formuvannia mediahramotnosti vchytelia mystetskykh dystsyplin [Theoretical aspects of the

formation of media literacy of teachers of art disciplines]. *Mystetska osvita: tradytsii, suchasnist, perspektyvy : zbirnyk materialiv I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity ta molodykh uchenykh – Art education: traditions, modernity, perspectives: collection of materials of the I All-Ukrainian scientific-practical conference of applicants for higher education and young scientists* (pp. 240–243). Kryvyi Rih: KDU [in Ukrainian]

6. **Khmarina L.** (2019). Poniattia mediahramotnosti u zarubizhnomu naukovomu seredovyshchi [The concept of media literacy in a foreign scientific environment]. *Tendentsii suchasnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï osvity : Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (7 zhovtnia 2019 r.) – Trends in modern training of future primary school teachers: Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical Internet conference (October 7, 2019)* (pp. 140–144). Uman. URL: <https://cutt.ly/dmHpYsg> [in Ukrainian].

7. **Khmarina L.** (2019). Mediahramotnist ta mystetstvo v shkoli: realii ta perspektyvy [Media literacy and art at school: realities and perspectives]. *Profesionalizm pedahoha v umovakh osvitnikh innovatsii: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – Teacher professionalism in the conditions of educational innovations: materials of the III International scientific and practical Internet conference* (pp. 225–229). Sloviansk: DDPU [in Ukrainian].

8. **Khmarina L.** (2020). Syntez mystetstva ta mediahramotnosti - shliakh do novykh mozhlyvostei, realii ta perspektyvy [Synthesis of art and media literacy - the path to new opportunities, realities and prospects]. *Shliakhy udoskonalennia profesiinykh kompetentnostei fakhivtsiv v umovakh sohodennia: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (28–29 travnia 2020 r., m. Kyiv) – Ways to improve the professional competencies of professionals in today's conditions: materials of the international scientific-practical Internet conference (May 28-29, 2020, Kyiv)* (pp. 269–271). Lutsk: SNU im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

9. **Khmarna L. V.** (2020). Metodolohichni pidkhody ta pryntsypy profesiinoho rozvytku vchyteliv mystetskykh dystsyplin zasobamy mediahramotnosti [Methodological approaches and principles of professional development of teachers of art disciplines by means of media literacy]. *Perspektyvni napriamy suchasnoi nauky ta osvity : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Sloviansk, 19–20 travnia 2020 roku – Promising directions of modern science and education: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference, Slovyansk, May 19–20, 2020* (pp. 226–229). Sloviansk: Vydavnytstvo “Papyrus” [in Ukrainian].

10. **Khmarna L. V.** (2021). Kurs “Mediahramotnist vchytelia muzychnoho mystetstva” v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv osvitnoi haluzi “Mystetstvo” [The course “Media Literacy of a Music Art Teacher” in the system of advanced training of specialists in the field of art education]. *Svitovi osvitni trendy: stvorennia tvorchoho seredovyscha STEAM-navchannia: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi online-konferentsii – World educational trends: creating a creative environment STEAM-learning: a collection of materials of the International scientific-practical online-conference* (pp. 128–130). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

11. **Khmarna L. V.** (2021). Suchasni napriamy naukovykh doslidzhen mediahramotnosti, mediakultury ta mediaosvity v Ukraini [Modern directions of scientific research of media literacy, media culture and media education in Ukraine]. *Problemy ta shliakhy realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v suchasni osviti : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii, 20–21 travnia 2021 roku – Problems and ways of realization of the competence approach in modern education: materials of the II International scientific and methodical conference, May 20-21, 2021* (pp. 239–243). Kharkiv: FOP Brovin O.V. [in Ukrainian].

12. **Khmarna L. V.** (2021). Proiektuvannia struktury i zmistu kursu z mediahramotnosti dlia vchyteliv muzychnoho mystetstva z vykorystanniam IK-tekhnologii [Designing the structure and content of a media literacy course for music

teachers using IR technologies]. *Teoretyko-praktychni problemy vykorystannia matematychnykh metodiv ta kompiuterno-oriientovanykh tekhnolohii v osviti ta nauksi: zbirnyk materialiv III Vseukrainskoi konferentsii, 28 kvitnia 2021 r., Kyiv – Theoretical and practical problems of using mathematical methods and computer-oriented technologies in education and science: Proceedings of the III All-Ukrainian Conference, April 28, 2021, Kyiv* (pp. 113–116). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. URL: <http://surl.li/zcwy> [in Ukrainian].

13. **Khmarna L. V.** (2021). Treninh yak providna forma rozvytku mediahramotnosti vchyteliv mystetstva zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Training as a leading form of development of media literacy of art teachers in general secondary education]. *Synerhiia formalnoi, neformalnoi ta dualnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi ta pochatkovoii osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu – Synergy of formal, non-formal and dual education of future specialists in preschool and primary education: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation* (pp. 63–66). Chernihiv: Natsionalnyi universytet “Chernihivskyi kolehium” imeni T. H. Shevchenka [in Ukrainian].

14. **Khmarna L. V.** (2021). Vprovadzhennia dystantsiinoho kursu z mediahramotnosti v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv muzychnoho mystetstva [Introduction of a distance course on media literacy in the system of professional development of music teachers.]. *Mystetska osvita: tradytsii, suchasnist, perspektyvy : zbirnyk materialiv II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity ta molodykh uchenykh – Art education: traditions, modernity, perspectives: collection of materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conference of applicants for higher education and young scientists* (pp. 231–234). Kryvyi Rih: KDU [in Ukrainian].

15. **Khmarna L. & Havrilova L.** (2021). Pedahohichni umovy formuvannia mediahramotnosti vchyteliv mystetskykh dystsyplin u zakladakh pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Pedagogical conditions for the formation of media literacy of

teachers of art disciplines in institutions of postgraduate pedagogical education]. *Nova ukrainska pochatkova shkola: novi vymiry profesiinoho rozvytku vchytelia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (16–17 veresnia 2021 roku)*. Zaporizhzhia : Zaporizkyi oblasnyi instytut pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. URL: <https://ele.zp.ua/nush-conference2021/speech/> [in Ukrainian].

Tutorial:

16. **Khmarna L.** & Havrilova L. (2020). *Onlain-instrumenty formuvannia mediahramotnosti vchyteliv mystetskykh dystsyplin: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Online tools for developing art teachers' media literacy: a textbook]. Sloviansk: Vydavnytstvo B. I. Motorina [in Ukrainian].

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	22
ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	35
1.1. Поняття медіаграмотності у вітчизняному і зарубіжному науковому дискурсі	35
1.2. Медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін: структурно- компонентний склад	61
Висновки до першого розділу	86
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	88
2.1. Теоретико-методологічні аспекти моделювання процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти	88
2.2. Педагогічні умови реалізації моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти	102
2.3. Навчально-методичне забезпечення педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти	113
2.3.1. Дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» для вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти ...	114
2.3.2. Онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online» для вчителів освітньої галузі «Мистецтво»	133
Висновки до другого розділу	139
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	141

3.1 Вивчення стану сформованості медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти	141
3.2. Експериментальне впровадження моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.....	160
3.3. Аналіз результатів дослідження	176
Висновки до третього розділу.....	192
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	238

ВСТУП

На сьогодні, в умовах інформаційної війни та жорстких реалій українського інформаційного простору з численними прикладами поширення неправдивої, неперевіреної, «фейкової» інформації з багатьох гострих питань сьогодення медіаосвіта та медіаграмотність стали необхідними складниками загальної інформаційної культури особистості, компонентами якісних освітніх програм вищої школи, увійшли до переліку ключових компетентностей XXI століття. Формування медіаграмотності наразі починається з наймолодшого віку, компоненти медіаосвіти поступово входять до змісту всіх шкільних дисциплін. Медіаграмотність є базовим елементом політики в сфері споживання інформації, вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа. Це стосується в першу чергу вчителів, які особливим чином впливають на формування свідомості майбутніх громадян. Для вирішення означеної проблеми, враховуючи залежність молоді від соціальних мереж, специфіку сучасного інформаційного простору, слід надати вчителям уміння орієнтуватися в медійних потоках, критично аналізувати інформацію мас-медіа, розуміти соціокультурний контекст функціонування медіа. Йдеться про розв'язання проблеми формування медіаграмотності вчителів у закладах післядипломної освіти, зокрема вчителів освітньої галузі «Мистецтво», оволодіння ними спеціальними знаннями, вміннями, навичками у сфері медіа.

Основні концептуальні підвалини удосконалення сучасної післядипломної педагогічної освіти, зокрема формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах ППО, базуються на положеннях Паризької декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014) [305], Законів України «Про вищу освіту» (2014) [181], «Про освіту» (2017) [184], «Про повну загальну середню освіту» (2020) [185], Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного

виховання в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (2004) [182], Концепції сучасної мистецької школи (2017) [102], Концепції упровадження медіаосвіти в Україні (2016) [101], Концепції «Нова українська школа» (2016) [156], Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) [182], Державних стандартів початкової освіти (2018) [58] та базової середньої освіти (освітня галузь «Мистецтво») (2020) [57]. Загальний процес реформування вітчизняної шкільної освіти, у тому числі її мистецької складової, вимагає оновлення й удосконалення змісту післядипломної педагогічної освіти вчителів мистецьких дисциплін, упровадження інноваційних технологій, розвитку професійної майстерності, формування медіа та цифрової грамотності, що стає невід'ємною вимогою професійної компетентності вчителя в умовах інформатизації суспільства і освіти.

Зміни, що наразі відбуваються в системі післядипломної освіти вчителів, нові форми підвищення кваліфікації педагогів усіх освітніх ланок, можливості набуття нових та вдосконалення наявних компетентностей у неформальній та інформальній освіті – все це привертає увагу науковців. На сьогодні вітчизняною педагогічною наукою напрацьовано певний досвід у галузі післядипломної освіти та андрагогіки (освіти дорослих), активно залучається й міжнародний досвід освіти впродовж життя (Lifelong Learning), самостійного навчання (Self-Directed Learning) тощо.

Відзначимо наукові розвідки, що розкривають теоретико-методологічні засади та історичні аспекти післядипломної педагогічної освіти (Л. Ващенко [30], Л. Крисюк [107], А. Кузьмінський [111; 110], О. Отич [170], Н. Протасова [190; 189], Л. Пуховська [192], М. Романенко [197] та ін.), аналізують діяльність закладів ППО в умовах модернізації освітньої галузі (К. Везетіу [32], Н. Клясен [87; 88], В. Луніна [120] та ін.); дослідження в галузі андрагогіки та неперервної професійної освіти дорослих (В. Буренко [24], Б. Гершунський [45], Л. Лук'янова [119], Н. Ничкало [155], С. Сисоєва [203]). Значну кількість праць присвячено різним аспектам професійного розвитку вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти (С. Болсун [19],

О. Варецька [26; 27], М. Віднічук [31], В. Вітюк [36], О. Волик [37], К. Гоцуляк [51], Т. Сорочан [207], Н. Устинова [219] та ін.), розвитку післядипломної освіти в умовах інформатизації та цифровізації (М. Кириченко [84], Л. Кондратова [97], В. Олійник [159], О. Отич [159; 160], Л. Чернікова [248] та ін.). Особливо відзначимо дослідження післядипломної освіти вчителів мистецьких дисциплін (І. Дубровіна [61; 64], С. Ковальова [90], Л. Кондратова [96], А. Лавринець [112], Ю. Теслева [211], В. Ружицький [198], С. Соломаха [206] та ін.).

Проблеми медіаграмотності та медіакультури, медіакомпетентності та медіаосвіти в реаліях сьогодення є предметом зацікавлення багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Знаними фахівцями на сьогодні є О. Баришполец [8; 9], О. Волошенюк [6; 39], В. Іванов [133; 140], Л. Найдьонова [101], Г. Онкович [163-162] та ін., зарубіжні вчені J. Bowker [312], D. Buckingham та J. Sefton-Green [269], M. McLuhan [296; 297], H. Innis [315], A. Grizzle, P. Moore, M. Dezuanni [299], R. Kubey [291], A. Hart [283; 284], R. Morgan [303], J. Pungente [270], Sh. Turkle [318], K. Tyner [319], О. Федоров [221-223], А. Шариков [251] та ін.

Для нашого дослідження актуальними є наукові пошуки, пов'язані із різними аспектами використання медіазасобів у професійній підготовці педагогів, формуванням медіаграмотності та медіакомпетентності майбутніх учителів різних спеціальностей та освітніх ланок. Це розвідки Т. Бешок щодо педагогічних умов застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів [14], О. Георгіаді з підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до професійної діяльності із застосуванням медіа-освітніх технологій [44], М. Грінченко, якою досліджено медіаосвіту в системі підготовки соціальних педагогів [55], Н. Духаніної щодо педагогічних умов застосування медіаосвітніх технологій у підготовці майбутніх магістрів освіти [66], М. Імерідзе з формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки [75], Ю. Казакова, яким запропоновано

педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів [81], І. Наумук з формування медіакомпетентності майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах [153], А. Палієнко щодо формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів у процесі фахової підготовки [172], Т. Фурсикової щодо формування медіакультури майбутніх магістрів освіти [226; 227].

Серед досліджень останніх років роботи, пов'язані із процесами інтеграції медіаосвіти в початкову школу, зокрема Л. Петрик вивчено специфіку підготовки майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов [175], І. Толмачовою запропоновано шляхи формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки [215]. Засоби медіаосвіти залучаються до формування професійної компетентності вчителів української мови (М. Ячменик [260]), іноземної мови (С. Іць [80]), майбутніх соціальних педагогів (М. Матвійчук [127]), вихователів дошкільних навчальних закладів (О. Кравчишина [105]). Науковцями (І. Кузьма [108], Ю. Семеняко [201]) доведено ефективність використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти з метою виховання в дітей дошкільного віку основ медіаграмотності.

Зарубіжний досвід розвитку медіаосвіти та формування медіаграмотності з метою побудови власних стратегій вивчали О. Барішполець [9], Г. Головченко [46], Н. Приходькіна [179] та ін. Процеси трансформації та функціонування медіазасобів, їхнього впливу на особистість вивчаються в межах психології, соціальних комунікацій, сформована галузь медіапсихології як така, що інтегрує напрацювання психології та наук із соціальних комунікацій і виступає концептуальною основою медіаосвіти (К. Горська [50], Н. Зражевська [72], Т. Крайнікова [106], М. Осюхіна [169], І. Підгірна [176], Л. Найдьонова [143], Н. Череповська [143] та ін.).

Однак недостатньо вивченими дотепер лишаються питання формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в системі післядипломної педагогічної освіти.

Актуальність і доцільність розв'язання проблеми формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в умовах становлення Нової української школи в системі післядипломної педагогічної освіти доведена низкою виявлених під час наукових пошуків *суперечностей*:

- між підвищенням вимог закладів загальної середньої освіти до рівня медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін в умовах зростання ролі медіавпливів у суспільстві та незадовільним реальним станом медіапідготовки фахівців освітньої галузі «Мистецтво», які в переважній більшості неготові до ефективного застосування сучасних медіа та невмотивовані в набутті медіаграмотності;

- між вимогами сучасних освітніх програм до інтеграції елементів медіаосвіти та медіаграмотності в усі шкільні дисципліни, в тому числі мистецької освітньої галузі, та практичною неготовністю вчителів до викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» з додаванням до кожної змістової лінії елементів медіаграмотності;

- між можливостями неформальної освіти, зокрема тренінг-навчання, масових відкритих онлайн-курсів, засобів цифрових технологій у формуванні медіаграмотності вчителів та відсутністю відповідних навчально-методичних розробок та рекомендацій.

Актуальність окресленої проблеми, її соціально-педагогічна значущість в умовах сьогодення, необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), зокрема в межах науково-дослідницької теми «Інноваційні технології в технологічній освіті» (номер державної реєстрації – РК0115U003307), кафедри теорії і практики

початкової освіти в межах комплексної теми дослідження «Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти» (номер державної реєстрації – 0115U003313), а також Всеукраїнського проєкту «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність», який реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української Преси. Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 5 від 20 грудня 2018 р.).

Об’єкт дослідження – формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічні умови її реалізації.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел надати сучасне тлумачення понять «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта».
2. Розкрити сутність, структуру та зміст категорії «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін».
3. Надати теоретико-методологічне обґрунтування моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації.
4. Схарактеризувати навчально-методичне забезпечення моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність спроектованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації.

Для досягнення поставленої мети й виконання завдань на різних етапах наукового пошуку використано **комплекс методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз медіаджерел, соціологічної, культурологічної, психолого-педагогічної, методичної літератури з окресленої проблеми для розкриття сутності категорій «медіа», «масмедіа», «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіаінформаційна грамотність», «медіаосвіта», «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін»; вивчення й узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з питань розвитку медіатехнологій та теорії медіаосвіти; проектування й моделювання для визначення логіки дослідження та розробки педагогічної моделі формування медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти; *емпіричні*: педагогічне анкетування, опитування, тестування, бесіди, спостереження за процесом формування медіаграмотності вчителів, вивчення продуктів творчої медіадіяльності фахівців; педагогічний експеримент у перебігу констатувального, формувального і контрольного етапів; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу й перевірки достовірності результатів експериментальної роботи, реалізовані з використанням програмних засобів MS Excel та t-критерію Стьюдента.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* спроектовано модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та визначено педагогічні умови її реалізації (розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку

медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності); до вітчизняного наукового обігу введено поняття «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін» як здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири;

- *уточнено* теоретичні дефініції «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта» тощо;

- *удосконалено* форми і методи формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін під час підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти;

- *конкретизовано* компонентну структуру медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в єдності когнітивного, праксеологічного, особистісного складників, а також критерії, показники і рівні сформованості вказаного педагогічного явища;

- *подальшого розвитку* набув діагностичний інструментарій вивчення медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво».

Практичне значення дослідження визначено вдосконаленням змісту професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, передусім реалізацією педагогічних умов формування їхньої медіаграмотності; розробленням навчально-методичного забезпечення, до якого увійшли: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва», розміщений в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online» та навчально-методичний

посібник «Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін».

Основні положення, результати й висновки дисертаційної роботи можуть бути використані учителями-практиками, викладачами закладів вищої педагогічної освіти, науковцями для подальшого обґрунтування теоретичних і методичних засад формування медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» в умовах інформатизації освіти; у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів та викладачів мистецьких дисциплін, створення навчально-методичних посібників, у самоосвітній діяльності фахівців.

Особистий внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві. Одержані автором результати є самостійним внеском у розроблення моделі та педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. Ідеї, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належить: обґрунтування понятійного апарату теорії медіаосвіти та медіаграмотності [241], обґрунтування педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін [242], виокремлення специфіки формування медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво» [243].

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях, теоретичних і методичних семінарах кафедри теорії і практики початкової освіти, кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» упродовж 2018–2021 рр., на науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, освітянських форумах та школах: *Міжнародних* – «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (Слов'янськ, 2018, 2019, 2020), «Шляхи удосконалення

професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ, 2020), «Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання» (Київ, 2021), Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті» (Харків, 2021); *Всеукраїнських* –«Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Кривий ріг, 2019), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової освіти» (Умань, 2019), XIII Всеукраїнська Школа науково-методичного досвіду «Професійно-педагогічна підготовка вчителів до реалізації Концепції «Нова українська школа» у галузі мистецької освіти» (Миколаїв, 2019), «Перспективні напрями сучасної науки та освіти» (Слов'янськ, 2020), Зимова школа медіаосвіти та медіаграмотності Академії української преси «Практична медіаграмотність: аспекти впровадження» (Київ, 2021), «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (Київ, 2021), «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Чернігів, 2021), «Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Кривий Ріг, 2021); *Регіональних* – регіональна (не)конференція для шкільного вчителства та викладацького кола педагогічних закладів афілійований міні-EdCamp Sloviansk за темою «Готуємо вчителство Нової української школи» (Слов'янськ, 2018), тренінг «Основи медіаграмотності та створення якісного журналістського контенту» в рамках проекту «Формування медіаграмотності мешканців Донеччини шляхом підготовки тренерів серед педагогів і школярів регіону» (Слов'янськ, 2018), V серпневий Конгрес освітян Донеччини «Нова українська школа: вчимося вчити по-новому» (Краматорськ, 2019), освітянський форум «Відкритий освітній простір – нове суспільство» (Краматорськ, 2019), тренінг «Школа Амбасадорів миру» (Святогірськ, 2019), тренінг «Школа розвитку культури миру та толерантності на «лінії зіткнення» для випускників Школи Амбасадорів миру Програми ООН із відновлення та розбудови миру (Святогірськ, 2019), регіональний медіа-квест «Практична медіаграмотність:

здобутки та досвід впровадження» в межах Всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (Миколаївка, 2020), тренінг «Формування медіаграмотності сучасного педагога» (Слов'янськ, 2020), регіональний навчально-методичний семінар «Медіаграмотність і професійний імідж сучасного педагога» в межах Всеукраїнського проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» та експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (Краматорськ, 2021), обласний Co-working «Формування навичок безконфліктного спілкування через синтез засобів мистецтва та медіаграмотності» (Краматорськ, 2021).

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-21-606/1 від 09.09.2021 р.); Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 691/01 від 13.09.2021 р.); комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01-1038 від 12.05.2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної праці відображено в 16 публікаціях (з них 13 – одноосібних), зокрема: 3 статті в наукових фахових виданнях України; 1 стаття в періодичному виданні зарубіжної країни; 1 навчально-методичний посібник; 11 публікацій апробаційного характеру (матеріали конференцій та інші видання).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (321 найменування, зокрема 60 іноземними мовами), 4 додатків обсягом 24 сторінки. Загальний обсяг дисертації – 262 сторінки, основний текст – 176 сторінок. Робота містить 20 таблиць, 39 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття медіаграмотності у вітчизняному і зарубіжному науковому дискурсі

Поняття медіаграмотність є на сьогодні широко вживаним у сучасних дослідженнях впливу медіа на формування особистості, наукових розвідках щодо використання медіазасобів у професійній підготовці фахівців різних спеціальностей, ролі New Media у процесах цифровізації суспільства та освіти.

Наразі в науковому обігу використовується багато понять, близьких за змістом, використовуваних як синоніми: «медіаграмотність», «медіакультура», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «аудіовізуальна культура», «медійна компетентність» та ін. Відбувається певна понятійно-сміслова плутанина, особливо це стосується дефініцій «медіаосвіта» (media education), «медіаграмотність» (media literacy) и «вивчення медіа» (media studies), які не є рівнозначними. Почасту як синоніми використовуються поняття медіакомпетентності й медіаграмотності, які також мають різний змістовий контент. Тож спробуємо надати власне розуміння поняття «медіаграмотності» в контексті його використання у професійній діяльності вчителя мистецьких дисциплін, уточнити дефініції «медіаосвіти» й «медіакомпетентності» як дотичні до ключових положень дослідження.

Відзначимо, що поняття «медіаграмотність» та «медіаосвіта» застосовуються в зарубіжній науці досить давно, вони регулюються низкою міжнародних документів, серед яких:

– Паризька програма-рекомендації ЮНЕСКО з медіаосвіти від 21-22 червня 2007 р. (Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education [304]), у якій вказано, що медіаосвіта є обов'язком і правом споживача інформаційного продукту як частини прав на самовираження та інформацію

та такого, що належить до основних прав та свобод людини; медіаосвіта рекомендується до впровадження в національні навчальні плани всіх держав, в систему додаткового навчання, неформальної освіти протягом усього життя тощо, особливу увагу приділено актуальності підготовки медіапедагогів і зростання рівня медіаграмотності;

– резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі від 16 грудня 2008 р. (European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world) [276], у якій надано практичні рекомендації щодо формування медіаграмотності на різних освітніх рівнях на основі активних методів навчання; в документі медіа (традиційні та New Media) характеризуються здебільшого як позитивний суспільний чинник, який, проте, вимагає від громадян володіння певними специфічними вміннями і навичками; слід звернути увагу, що в Резолюції Європарламенту наголошується на тому, що «медіаосвіта має стати компонентом формальної освіти, доступним усім дітям, невід’ємною частиною навчальної програми на всіх етапах шкільного навчання» (п. 18), а медіаграмотність слід увести до Європейської програми освіти протягом життя як базову компетентність (п. 19) [276].

– Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності від 17 червня 2011 р. (Fez declaration on media and information literacy), в якій підтверджено, що медіаінформаційна грамотність, МІГ (Media and Information Literacy, MIL) є фундаментальним правом людини, особливо в епоху стрімкого розвитку цифрових технологій, вибуху інформації та конвергенції комунікаційних технологій; підкреслено важливість формування МІГ для соціального, економічного та культурного розвитку суспільства, а також висловлене занепокоєння зниженням етичних цінностей та професіоналізму працівників медіасфери та постачальників інформації [279];

– Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху від 28 травня 2014 р. (Paris Declaration on Media and Information

Literacy in the Digital Era) [305] акцентувала увагу на розумному використанні інформаційно-комунікаційних технологій, грамотному та усвідомленому поводженні з інформацією всіх учасників інформаційного процесу, в тому числі педагогів; в декларації наголошено на важливості умінь визначати цінність інформації, її швидко систематизувати.

Отже, ЮНЕСКО декларує, що отримання медіаосвіти та оволодіння медіаграмотністю належать до ключових прав кожного громадянина будь-якої країни світу, так само як права на свободу самовираження й на інформацію. Крім того, в усіх документах йдеться про поширення ідей медіаграмотності, розвиток критичного мислення, сприяння широкому суспільному міжкультурному діалогу.

Із 2012 р. за ініціативою ЮНЕСКО майже щорічно проводяться глобальні тижні та форуми медійної та інформаційної грамотності. Найвідомішими серед них виявились Європейський форум «Медіа-інформаційна грамотність у Європі: компетенції критичного мислення для демократичного, прозорого, відкритого, безпечного та інклюзивного інформаційного середовища» (2016, Рига, Латвія); Всесвітній тиждень медійної та інформаційної грамотності (Global MIL Week), проведений під гаслом «Протидія дезінфодемії: медійна та інформаційна грамотність кожного і для всіх» (Resisting Disinfodemic: MIL for everyone, by everyone) у 2020 р. в Республіці Корея. До цих заходів залучаються активісти із різних країн, які вважають медійну та інформаційну грамотність дієвим способом активізації міжкультурного діалогу [144].

В Україні усвідомлення актуальності формування медіаграмотності громадян і разом із цим активний розвиток медіаосвіти розпочалися від 2010 р., коли Національною академією педагогічних наук було створено Концепцію впровадження медіаосвіти. У 2016 р. було схвалено нову редакцію Концепції [101], в якій відзначено загострення потреби в інтенсифікації розвитку медіаосвіти, що зумовлено необхідністю протистояти зовнішній інформаційній агресії та руйнівній зарубіжній пропаганді. У Концепції

підкреслено значущість медіаосвіти в реаліях сьогодення, коли вона стає фундаментальною складовою інформаційної безпеки країни, відіграє стратегічну роль у вихованні патріотизму молоді, формуванні української ідентичності. Для нашого дослідження особливу значущість мають положення Концепції щодо її спрямування на інтенсивне масове впровадження медіаосвіти в педагогічну практику на всіх рівнях; пріоритетне започаткування шкільної та позашкільної медіаосвіти, яка стане головною інтеграційною ланкою формування цілісної системи медіаосвіти [101].

Відзначимо ще один документ – Аналітичну записку «Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії», видану Національним інститутом стратегічних досліджень (2015), у якій розглянуто питання упровадження медіаосвіти в українську освітню систему; обґрунтовано актуальність медіаосвіти для України в контексті європейської інтеграції та з урахуванням необхідності протидії зовнішній інформаційній агресії; окреслено ключові проблеми та подано пропозиції щодо заходів, спрямованих на підвищення ефективності процесу впровадження медіаосвіти в Україні [142].

З вересня 2013 р. Академією Української Преси (АУП) запущено портал «Медіаосвіта і медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/>), створений як інтерактивна платформа для спілкування медіапедагогів задля сприяння відкритості та публічності процесів у медіаосвітньому середовищі [177]. До структури порталу включено розділи для педагогів різних освітніх рівнів, зокрема для вчителів закладів загальної середньої освіти, для викладачів закладів вищої освіти та для медіаспоживачів, розроблено мапу медіаосвітніх ініціатив України (<https://medialiteracy.org.ua/mapa/>), розміщуються новини медіаосвіти, корисні матеріали для уроків тощо.

У 2018 році Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) розпочато Всеукраїнський проєкт «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність». Проєкт, як зазначено на сайті МОН України, спрямований на розвиток навичок критичного сприйняття інформації та інтеграцію

інфомедійної грамотності в навчальну програму шкіл. Організаторами проєкту «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність» є Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. У межах проєкту розробляються навчальні матеріали для вчителів різних ланок закладів загальної середньої освіти, проводяться тренінги та навчання для установ-учасників проєкту (школи, інститути післядипломної педагогічної освіти, педагогічні заклади вищої освіти), запроваджується навчання за розробленими матеріалами [258]. На сьогодні в проєкті беруть участь більше 600 шкіл і близько 3000 вчителів з усіх областей України, які набувають нових компетентностей, отримують дієві інструменти та методики для навчання школярів медіаграмотності, критичного сприйняття інформації, протидії маніпуляціям та усвідомлення цінності високоякісної інформації в контексті шкільної освіти.

Отже, наразі триває 3-й етап реалізації Концепції впровадження медіаосвіти в Україні – етап дальшого розвитку медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження (2021–2025), яким передбачене науково-методичне та організаційне забезпечення процесу масового впровадження медіаосвіти в навчальні заклади всіх рівнів, уведення медіаосвітньої складової у навчальні програми вищої школи і післядипломної освіти з гуманітарної підготовки фахівців усіх профілів, розроблення прикладних науково-дослідних тем з питань підвищення ефективності медіаосвіти для забезпечення наукового супроводу її впровадження [101]. Дослідження процесів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін відповідає цілям і завданням даного етапу реалізації Концепції.

Відповідно до завдань роботи окреслимо поняттєвий апарат дослідження, розглянемо сутність ключової дефініції «медіаграмотності», а також дотичних до неї «медіакомпетентності», «медіакультури» та «медіаосвіти».

Поняття медіаграмотності є складним за структурою, тож розглянемо сутність його компонентів. «Медіа» (від англ. Media, лат. Medium – посередник) зазвичай розуміють як засоби передавання, зберігання та відтворення інформації, як різні засоби комунікації. Одним із відомих дослідників медіа є канадський науковець М. McLuhan, який розглядав медіа передусім як повідомлення («The Medium is the Message»), а також вважав, що контент засобу комунікації – це завжди інший засіб комунікації («The Content of a Medium is Always Another Medium») [296; 297]. Як засоби фіксації інформації розглядав медіа Н. Innis, який розробляв теорію появи нових медіа, вивчав їхні соціальні та економічні впливи [315]. В американському онлайн-словнику з медіа та комунікацій медіа (media) визначено як будь-які засоби передачі інформації, форми, девайси та системи, що представляють масові комунікації як єдине ціле, зокрема й газети, журнали, радіостанції, телеканали та веб-сайти [272].

Серед різновидів медіа відзначимо виокремлені М. McLuhan ще в середині ХХ ст. «холодні» медіа (усне мовлення, листування, телефон, які потребують зворотного зв'язку між учасниками комунікації та залучають один канал передачі інформації) та «гарячі» (преса, фотографія, кіно, телебачення, які надають інформацію в один бік та впливають на багато відчуттів) [297]. Названі М. McLuhan «гарячими» медіа називають також терміном «масмедіа» (засоби масової комунікації, ЗМІ), оскільки вони одночасно передають інформацію великим групам людей, орієнтовані на масову аудиторію, пересічного споживача. М. Lister, J. Dovey та ін. [292] до масмедіа відносять масову пресу (газети, журнали), масові статичні зображення (листівки, рекламні борди), кінематограф, телебачення, вебсайти, комп'ютерні програми з візуальним інтерфейсом, тиражовані носії інформації (CD-диски та ін.) тощо.

Із розвитком інформаційних технологій, як справедливо відзначає Т. Фурсикова [227], поняття медіа було дещо переосмислено, зокрема зростає роль технологічного інструментарію. Так, на сьогодні «медіа» і «масмедіа» зазвичай не диференціюються, приміром О. Федоров у словнику термінів з

медіаосвіти надає наступне визначення: «Медіа (media, mass media) – технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну нею між суб'єктом (автором медіатексту) й об'єктом (масовою аудиторією)» [221]. Проте з'явилися поняття «нові медіа» (New Media), пов'язані з використанням комп'ютерної техніки та інтернет-технології Web 2.0, контент яких почасти створюють самі користувачі (соціальні мережі, блоги та ін.) [261]; «цифрові медіа» (Digital Media) – будь-які носії, що можуть бути створені, переглянуті, поширені, змінені і збережені на цифрових електронних пристроях [261; 314]. Цифрові медіа є невід'ємним компонентом сучасного цифрового суспільства і включають різні форми подання інформації (текст, аудіо, відео та графіку), які передаються через Інтернет для перегляду в Інтернеті [307].

Як зазначено у Резолюції Європейського Парламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі від 16 грудня 2008 р. (European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world), наразі межі між усіма видами медіа (аудіовізуальними та друкованими, традиційними й цифровими) стираються, різні форми медіа змішуються технічно й змістово; нові засоби масової інформації проникають в усі сфери людського життя завдяки інноваційним технологіям; ці нові медіа стимулюють користувачів до активної медіадіяльності; окрім того, формами медіа також є співтовариства громадян, мережеві блоги та відеоігри [276].

Поняття «грамотність», яке є складником досліджуваного явища медіаграмотності, зазвичай визначають як вміння читати й писати або вміння використовувати мову, щоб читати, писати чи розмовляти. Український мовознавець О. Сербенська вказує, що грамотність – це ступінь знання законів і правил рідної мови, це вміння користуватися цими знаннями для висловлювання своєї думки в усному та писемному мовленні [53]. Проте, розуміння грамотності виходить за межі письменності. Ми цілком погоджуємося із М. Приходою, яка вважає, що грамотність – це передусім освіченість, а також духовна постава, шляхетність [53]

Серед ключових компетентностей, необхідних усім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства, визначених Європейським Союзом у Рамковій програмі оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя (Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning), виокремлено грамотність як здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки усно та письмово, за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних дисциплінах та контекстах [263]. Це поняття виведене за межі умінь читання та письма, воно передбачає передусім здатність ефективно спілкуватися та налагоджувати стосунки з іншими людьми належним і творчим способом.

В документах ЮНЕСКО останніх років грамотність тлумачиться як активний розумовий процес, здатність виявляти, розуміти, інтерпретувати, створювати інформацію, комунікувати й робити прогнози, використовуючи друковані та письмові матеріали, пов'язані з різними контекстами. Грамотність включає навчання досягати своїх цілей, розвивати знання і потенціал у повній мірі для того, щоб брати участь у житті суспільства [308, с. 7]. Отже, поступово вказане поняття наближається до інформаційної грамотності, оскільки його зміст концентрується на процесах споживання людиною інформації та набуття нею стану поінформованості, на здатності користувача визначити і формулювати власні інформаційні потреби, знаходити доступ до інформації, володіти навичками критичної оцінки інформації, використовувати ІКТ для обробки інформації, етично ставитися до інформації (А. Grizzle, Р. Moore, М. Dezuanni [299, с. 47]). Російський дослідник О. Федоров справедливо зазначає, що інформаційна грамотність як вміння «читати», аналізувати і синтезувати інформацію, здатність використовувати комп'ютерну та медіатехніку, знання основ інформатики, інформаційних технологій» [221, с. 17] дуже близько підходить до медіаграмотності, аудіовізуальної грамотності, медіакомпетентності тощо.

Виходячи із тлумачень понять «медіа» та «грамотність», можна підійти до визначення ключового у нашому дослідженні поняття медіаграмотності.

A. Grizzle, P. Moore, M. Dezuanni [299], досліджуючи медійну грамотність у рамках проєктів ЮНЕСКО, розглядають її як таку, що спрямована на «здобуття особою навичок розуміння ролі й функцій засобів масової комунікації та інших джерел інформації в суспільстві, критичну оцінку медіаконтенту, взаємодію із засобами масової комунікації для самовираження, міжкультурного діалогу, застосування навичок, включаючи навички в сфері ІКТ, для вироблення власного контенту» [299, с. 50]. В документах Європейської Комісії (Media Literacy Profile Europe) медіаграмотність тлумачиться як вміння отримувати доступ до медіа, розуміти і критично оцінювати медіаконтент в його різних аспектах, а також вибудовувати комунікацію в різних умовах» [300]. У Резолюції щодо медіаграмотності у цифровому світі Європейського Парламенту (European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world) медіаграмотність розглядається як здатність використовувати медіа в особистих цілях і без сторонньої допомоги, розуміти та критично оцінювати різноманітні аспекти медіа, уміти виділити необхідну інформацію з величезного потоку даних, класифікувати ці дані [276]. Отже, поняття медіаграмотності в європейських документах тісно пов'язано з розвитком критичного мислення та участю в суспільному житті через засоби масової інформації. Також постійно наголошується на популяризації медіаграмотності серед усіх громадян Європи, що стає на сьогодні основою культурного розвитку та прогресу демократичного суспільства.

Дослідники на пострадянському просторі також активно вивчають сутність поняття медіаграмотність. У тлумачному словнику концепцій і термінів комунікативістики і засобів інформації пропонується розуміння досліджуваного явища як запасу стабільних знань про засоби масової інформації, а також уміння постійно і правильно застосовувати ці знання на практиці при виборі та оцінці інформації. До того ж цілком справедливо

вказано, що головним для медіаграмотності є не пасивне засвоєння всіх відповідей, а здатність правильно поставити питання щодо всього, що бачить, чує або читає сучасний споживач масової інформації [71, с. 203].

О. Баришполець, Л. Найдьонова, Г. Мироненко та ін., досліджуючи соціально-психологічні аспекти медіакультури особистості, відзначають, що «медіаграмотність – це комплекс навичок та вмінь не лише користуватися технікою мас-медіа та спілкуватися з її допомогою, а насамперед розрізняти першорядну й другорядну інформацію, абстрагуватися від надлишкової, сповна сприймати зміст, «прочитувати» підтекст і тлумачити його» [8, с. 37].

О. Волошенюк та В. Іванов [140] розглядають медіаграмотність як сукупність мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.

На порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/>) Академії Української Преси розміщено «Дорожню карту з медіаосвіти і медіаграмотності» (2016), в якій досліджуване поняття визначено наступним чином: «медіаграмотність – це активне чи пасивне сприйняття і використання матеріалів медіа, включаючи їх критичне сприйняття й усвідомлену оцінку, розуміння методів, які використовують медіа і їх вплив. Термін означає здатність читати, аналізувати, оцінювати і здійснювати комунікацію з використанням різних форм медіа (наприклад, телебачення, преси, радіо тощо). Поряд побутує й інше розуміння цього терміна: здатність розшифровувати, аналізувати, оцінювати і здійснювати комунікацію в різноманітних формах. Медіаграмотність – сукупність компетенцій, які дозволяють людям отримувати доступ, аналізувати, оцінювати і створювати повідомлення в різних видах медіа, жанрах і формах для особистого самовираження і реалізації своїх цивільних прав та, тим самим, забезпечення фундаментальних свобод суспільства» [61]. Отже, у тлумаченні цього поняття одним із лідерів вітчизняного громадського медіаосвітнього

руху зроблено акценти не лише на сприйнятті та роботі з медіа, а й на здатності здійснювати комунікацію.

На сьогодні до наукового обігу введено більш широке поняття медіаінформаційної грамотності – МІГ (media and informational literacy – MIL), що полягає у поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт. Як зазначається в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, «МІГ позначає комбінований набір компетенцій (знань, навичок і відносин), необхідних на сьогоднішній день для життя і роботи. МІГ розглядає всі види засобів масової інформації та інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій. МІГ спрямована на розширення прав і свободи самовираження людей, забезпечення рівноправного доступу до інформації та знань і сприяння формуванню вільної, незалежної і плюралістичної медіа- та інформаційної системи» [101]. Новий концепт медіаінформаційної грамотності передбачає визнання провідної ролі інформації і медіа в повсякденному житті, дає змогу громадянам зрозуміти функції засобів масової інформації та інших постачальників інформації, критично оцінювати їх зміст, а також ухвалювати обґрунтовані рішення, будучи як користувачами, так і виробниками інформації та медіаконтенту.

Концепт медіаінформаційної грамотності увійшов до документів ЮНЕСКО та Європейської комісії [279; 293; 308]. Погоджуючись із М. Осюхіною, відзначимо, що медіаінформаційна грамотність – це універсальний термін, яким позначається сукупність знань, установок, умінь і навичок, які дозволяють отримувати доступ до інформації та знань, аналізувати, оцінювати, використовувати, створювати та поширювати їх з максимальною продуктивністю відповідно до законодавчих та етичних норм і з дотриманням прав людини ([169]).

Підсумовуючи вивчення теоретичних аспектів медіаграмотності в зарубіжній та вітчизняній науці, слід зауважити, що в зарубіжному науковому обігу поняття медіаграмотності переважно розглядається як здатність

використовувати, аналізувати, оцінювати й передавати повідомлення в різних формах (Р. Кьюбі (R. Kubey) [291], О. Федоров [222] та ін.). Вкажемо також на принципи медіаграмотності, які виокремив Дж. Пунгенте (J. Pungente), серед яких: конструювання реальності; інтерпретації змісту медіа повідомлень на основі національних та гендерних уявлень, соціального та культурного досвіду отримувачів; транслявання ідеології та інформації про певні цінності; виконання певних соціальних та політичних функцій [270]. У зарубіжній науці виокремлено різні напрями вивчення медіа. Британськими медіапедагогами Дж. Боукером (J. Bowker), А. Гарттом (A. Hart), Д. Букінгемом та Дж. Сефтон-Гріном (D. Buckingham & J. Sefton-Green) виділено: «агенції медіа» (вивчення роботи, функцій і цілей творців медіатекстів); «категорії медіа» (вивчення типології – видів і жанрів медіа / медіатекстів); «технології медіа» (вивчення способів / технологій створення медіатекстів); «мови медіа» (вивчення медійних мов, тобто вербального, аудіовізуального, монтажного ряду медіатекстів); «репрезентації медіа» (вивчення способів подання, переосмислення дійсності в медіатекстах, авторських концепцій та ін.); «аудиторії медіа» (вивчення типології аудиторії, типології медіасприйняття) [269; 284; 312].

Крім того, зарубіжні медіапедагоги на практиці використовують різні способи навчальної діяльності: «дескриптивний» (переказування медіатексту, перераховування дійових осіб і подій); «особистісний» (опис відносин, емоцій, спогадів, які викликає медіатекст); «аналітичний» (аналіз структури медіатексту, мовних особливостей, поглядів); «класифікаційний» (визначення місця твору в історичному контексті); «пояснювальний» (формування суджень про медіатекст у цілому або про його частини); «оцінний» (висновок про достоїнства медіатексту на основі особистісних, моральних чи формальних критеріїв) тощо [291, с. 36].

Серед зарубіжних концепцій формування медіаграмотності в студентів, як зазначають О. Барішполець, О. Голубєва, Л. Найдьонова та ін., виокремлюють концепцію візуальної грамотності, що спрямована на

засвоєння нових візуальних технологій комунікації, нової мови масової комунікації, її семантики, методики створення контенту; концепція формування критичного мислення, яка забезпечує захист від нерозбірливого споживання інформації; комунікативна концепція, спрямована на засвоєння різноманітних процесів соціальної взаємодії в інформаційному середовищі [8].

Отже, зарубіжними вченими напрацьовано значний досвід теоретичного усвідомлення та практичної роботи з формування медіаграмотності громадян. Що стосується вітчизняних розвідок з питань медіаграмотності, у тлумаченні поняття слід звернути увагу не лише на сприйняття та роботу з медіа, а й на здатність здійснювати комунікацію, в тому числі в цифровій формі.

У даному дослідженні ми будемо розуміти медіаграмотність, спираючись на визначення, наведене в оновленій Концепції впровадження медіаосвіти в Україні: «медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [101, с. 3]. Крім того вважаємо, що медіаграмотність слід розглядати як результат медіаосвіти, як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки. Медіаграмотність, на нашу думку, є одним із складників більш широкого поняття медіакомпетентності. Розвиток медіаграмотності можливий лише за умов включення медіаосвіти до системи підвищення кваліфікації вчителів, неформальної освіти та освіти впродовж життя.

Розглянемо низку понять, дотичних до проблеми нашого дослідження.

Медіакомпетентність, як зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, – це рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію [101, с. 4].

Відзначимо й інші тлумачення вказаного поняття, які в більшій мірі враховують поширене у вітчизняному освітньому законодавстві, зокрема Законі України «Про вищу освіту», розуміння компетентності як динамічної «комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [181], а також тлумачення цього поняття в європейській освітній теорії і практиці як результату діяльності особистості, у певному контексті (приміром, у конкретній навчальній ситуації), на основі чітко визначених та затверджених стандартів [118].

Українські науковці О. Баришполец, Л. Найдьонова та ін. вважають за необхідне визначити медіакомпетентність як компетентність у сприйнятті, створенні та передачі повідомлень за допомогою технічних та медіатехнічних систем з урахуванням їхніх обмежень; заснована на критичному мисленні, а також на здатності до медіатизованого діалогу з іншими людьми [8].

С. Іць, розробляючи педагогічні умови формування професійної компетентності вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти, вважає «медіакомпетентність» ключовим компонентом досліджуваного феномену і тлумачить її як здатність до використання набутих медіаосвітніх знань, умінь, навичок та технологій у власній професійно-педагогічній діяльності, реалізації професійно-значущих якостей та досвіду в новому медіаінформаційному просторі [80].

І. Толмачова вивчає феномен «медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи» і характеризує його як інтегровану характеристику компетенцій, а також індивідуальних рис особистості майбутнього вчителя початкової школи, що дозволяють уміло використовувати медіазасоби, адекватні для початкової ланки освіти, та створювати медіапродукти для подальшої професійної діяльності [215].

Звернемо увагу на визначення А. Палієнко, яка досліджує іншомовну медіакомпетентність майбутніх журналістів і тлумачить її як інтегративну якість, яка базується на фахових знаннях, навичках, уміннях, здатностях і досвіді, що створює готовність майбутніх фахівців названого профілю до адекватного сприйняття, критичного опрацювання, відтворення, транслявання, структурування, інтерпретації й генерування іншомовної медіаінформації в різних формах, видах і жанрах [172].

Медіаосвітню компетентність учителя суспільно-гуманітарного профілю вивчає М. Імерідзе й визначає її як складний професійно-особистісний конструкт, що забезпечує розуміння особистістю педагога соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, відображає його прагнення та здатність бути носієм і транслятором медіакультурних стандартів, ефективно взаємодіяти з освітнім медіапростором, відтворювати та виробляти нові елементи медіакультури сучасного суспільства [75].

В. Літостанський, В. Іванов, Т. Іванова, О. Волошенюк та інші розробники програми «Медіаграмотність у запитаннях та відповідях» [133] пропонують тлумачення медіакомпетентності як відповідальної реалізації соціального спілкування в суспільній практиці, тобто здатності розуміти, аналізувати й оцінювати зміст медіа, уміння використовувати медіа під час навчання і дозвілля, бути співтворцем особистого змісту в мас-медіа, володіти навичками самопрезентації та спілкування з іншими користувачами медіа і, якщо потрібно, уміти критично оцінювати власну медіаактивність. Тобто, в

даних визначеннях вчені відштовхуються від прийнятого в Україні розуміння категорії компетентності.

Близьким є і тлумачення О. Федорова – це «сукупність мотивів особистості, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, інтерпретаційний/оцінний, практико-операційний/діяльнісний, креативний), що сприяють вибору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню і передачі медіатекстів у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі» [222, с. 25]. Хоча, в інших працях науковець розглядає медіакомпетентність та медіаграмотність як синоніми, спираючись при цьому на європейські та американські першоджерела (передусім, на R. Kubey [291]), і вказує: «медіакомпетентність/медіаграмотність (media competence/media literacy) – це здатність використовувати, аналізувати й передавати messages в різних формах» [223].

Деякі зарубіжні дослідники вивчають медіаграмотність як набір компетентностей, потрібних для активної й усвідомленої участі в житті медійного суспільства. Саме таке розуміння цього феномену знаходимо в документах голландської організації Mediawijzer.net (www.mediawijzer.net, www.mediawijsheid.nl), яка з 2008 року разом із Європейською комісією працює над розроблення рамок (frameworks) з медіаграмотності. Вчені виокремлюють десять компетентностей з медіаграмотності – своєрідних орієнтирів для життя в сучасному медіасуспільстві [302], які постійно оновлюються через стрімкий розвиток медіагалузі.

На нашу думку у співвідношенні понять медіакомпетентності та медіаграмотності наявна підпорядкованість другого першому: виходячи із тлумачення загального поняття компетентності як набутої у процесі навчання інтегральної здатності особистості, яка складається із знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей і ставлень, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, грамотність входить до складу компетентності. У той самий час компетентність є передумовою культури, спрямованою на засвоєння і

практичну реалізацію культурних надбань особистості, тож медіакомпетентність підпорядковується медіакulturі. Саме це зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, згідно з якою медіакомпетентність є певним рівнем медіакulturі. Отже, медіакомпетентність вміщує медіаграмотність, входить до складу медіакulturі й формується засобами медіаосвіти. Деякими науковцями медіаграмотність безпосередньо відноситься до структурних компонентів медіакulturі разом із медіаобізнаністю та медіаосвіченістю, як вважає О. Баришполец [7, с. 42].

У тлумаченні поняття *медіакulturі* ми спираємось на існуючі у вітчизняному науковому обігу визначення. Передусім відзначимо наукову позицію І. Колеснікової, згідно з якою поняття «медіакulturі» є не просто формальним поєднанням понять «медіа» і «культура», а синтетичним поняттям, що характеризує нове суспільне явище, яке розвивається разом із загальною культурою. Наразі медіакulturі охоплює нові соціальні, моральні, психологічні та інтелектуальні складники [92, с. 44]. Крім того, надаючи змістову інтерпретацію феномена медіакulturі, науковиця пов'язує його з медіаосвіченістю особистості, яка передбачає її (особистості) «здатність бути носієм та передавачем медіакulturічних стандартів; здатність вступати в медіадіалог між виробниками і споживачами медіа; здатність створювати нові елементи медіакulturі сучасного суспільства та проявляється у високому рівні сприймання, аналізу, оцінки і створення медіатекстів, розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодівих і репрезентаційних систем передавання інформації, використанні медіа» [92, с. 87].

О. Баришполец цілком логічно розглядає медіакulturі як таку, що входить до складу інформаційної культури, яка в свою чергу підпорядковується комунікативній культурі як складнику загальної культури особистості. Медіакulturі, на думку вченого, це система потреб, орієнтацій, знань, умінь, навичок та інших соціальних характеристик особистості,

сформованих і розвинених у процесі перебування у медіасередовищі з використанням засобів мас-медіа заради отримання соціальної інформації [7, с. 70].

Близькою до наукової позиції О. Баришпольця є думка Т. Фурсикової, яка також тлумачить медіакультуру як частину загальної культури. Науковиця розглядає її, по-перше, із соціального боку як медіакультуру суспільства, тобто йдеться про соціокультурні явища, пов'язані з медіа (світ книг, світ телебачення, газет і журналів, радіо, Інтернет-ресурсів); по-друге, з позицій особистісних характеристик як медіакультуру особистості, коли сприймається творче самовираження через комунікаційні засоби, які зрештою забезпечують повноцінне залучення людини до суспільства (Т. Фурсикова [227]).

Існують і дещо інші тлумачення, які пов'язують медіакультуру переважно із інформаційно-комунікаційними (цифровими) засобами. Наприклад, Л. Масол в українській Енциклопедії освіти визначає медіакультуру як «сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вироблені людством у процесі культурно-історичного розвитку» [124, с. 349]. На думку Н. Кирилової, «медіакультура – це сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, вироблених людством у ході культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості й соціалізації особистості» [83, с. 8]. Такої ж думки дотримується М. Коткова, яка, досліджуючи соціокультурну ситуацію в Україні, стверджує, що «інтенсивний розвиток медіакультури, особливо аудіовізуальних засобів, активно впливає на громадську свідомість як сильний засіб інформації, культурних і освітніх контактів, фактор розвитку творчих здібностей особистості» [104, с. 129]. За влучним визначенням Г. Онкович, медіакультура – це здатність соціуму ефективно використовувати медіаресурси й застосовувати передові інформаційні технології [163, с. 1].

Л. Ороховська, розглядаючи медіакультуру з погляду історико-філософського цивілізаційного розвитку, визначає її, з одного боку, як систему інформаційно-комунікаційних засобів, що характеризується особливостями

функціонування в суспільстві на різних етапах історичного розвитку (від появи писемності до електронних мас-медіа), акцентуючи історичний еволюційний аспект медіакультури; з іншого боку, як знакову систему, за допомогою якої передається інформація про навколишній світ, створюються різні форми символічної реальності, що репрезентують настрої кожної епохи, привертаючи увагу до мови медіа[168]. Особливий інтерес викликає думка Л. Ороховської щодо взаємовпливу медіакультури й інформаційної революції, що виявляється в інформатизації медіакультури, посиленні влади телекратії, демасифікації та імперсоналізації мас-медіа та суспільства, уніфікації й стандартизації стилю та жанрів мас-медіа, атомізації суспільства, віртуалізації культури [168].

Н. Зражевська, вивчаючи місце медіакультури в системі соціальних комунікацій, розглядає її передусім як комунікаційний феномен, пов'язаний із «передаванням культурних артефактів і змістів у соціальному середовищі, формуванням образів і знаків, через які здійснюється ідеологічний, політичний, культурний вплив на аудиторію» [72, с. 126]. Крім того, науковиця вказує на пріоритетну роль медіаінформації в розвитку культури особистості, на зв'язок медіакультури з медіаграмотністю та медіаосвітою, які уможлиблюють «суспільне буття» медіакультури [72].

Для нашого дослідження актуальним виявилось визначення медіакультури О. Коневщинською в контексті підготовки майбутніх учителів музики. На думку авторки медіа-культура є підсистемою медіа-освіти та інноваційною складовою професійної культури вчителя музики, розвиток якої в сучасних умовах підготовки у вищій школі значною мірою визначається використанням інформаційних телекомунікаційних та мультимедійних технологій в галузі музично-педагогічної освіти. Отже, основний акцент зроблено на необхідності готувати вчителя до самостійної інформаційно-професійної діяльності та використання мультимедійних технологій [100]. Саме тому медіакультура вчителя музики розглядається як складова його професійної культури в контексті фахової підготовки вчителя музики

засобами мультимедіа технологій, що, на нашу думку, звужує досліджуване поняття.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні у визначенні медіакультури враховано і опору на засоби ІК-технологій, і особистісний рівень: «медіакультура – це сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збору, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі» [101]. Тож, вважаємо це визначення базовим для розуміння сутності медіакультури.

Відзначимо, що в зарубіжній науці медіакультура почасти розглядається як домінуюча форма культури, яка соціалізує нас і забезпечує та відіграє велику роль в економіці, державі та суспільному та культурному житті. Саме такої думки додержується Д. Келлнер (D. Kellner) [288]. Іноді медіакультуру в зарубіжних наукових розвідках асоціюють виключно з «масовою культурою», продукцією засобів масової інформації, навіть вводять альтернативний термін для позначення медіакультури – «культура іміджу» (image culture). З точки зору А. Дженсона (A. Jansson) [286], П. Томаса (P. Thomas) [317], медіакультура асоціюється із споживацтвом і може бути названа «культурою споживача» (consumer culture). Отже, основний акцент в розвідках А. Jansson, P. Thomas та ін. зроблено на тому, що медіакультура як продукція ЗМІ використовуються насамперед для представлення та відтворення домінуючих ідеологій, для маніпулювання поглядами громадськості.

Відзначимо, що переважна більшість вчених (П. Ходкінсон (P. Hodkinson) [285], Дж. Бігнелл (J. Bignell) [268] та ін.) медіакультуру пов'язують із розвитком технологій, називають ЗМІ computer-based media та вказують на мультимедійну природу сучасних медіа, які поєднують різні середовища на основі конвергентності.

Ще одним поняттям, дотичним до дослідження процесів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, широкоживаним у науковому обігу, є *медіаосвіта*. Передусім, слід вказати на низку документів ЮНЕСКО (Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education [254], Riga Recommendations on Media and Information Literacy in a Shifting Media and Information Landscape [309], Media and Information Literacy. Curriculum for Teachers [298] та ін.), в яких наголошено, що медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії. Медіаосвіта – це специфічна й автономна галузь знань у педагогічній теорії та практиці, пов'язана з навчанням теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа. Медіаосвіту, на думку фахівців ЮНЕСКО, слід увести до національних навчальних планів державної системи освіти, а також включити до систем додаткової, неформальної та безперервної освіти.

Одним із зарубіжних фахівців у сфері медіаграмотності Л. Мастерманом (L. Masterman) вказано на низку причин пріоритетності медіаосвіти в сучасному світі: високий рівень споживання медіа та насиченість сучасного суспільства ЗМІ; вплив медіа на свідомість аудиторії; стрімке зростання кількості медіаінформації, посилення механізмів управління нею і її поширенням; проникнення медіа в основні демократичні процеси; підвищення значущості візуальної комунікації та інформації в усіх сферах; зростання національних та міжнародних процесів приватизації інформації [294, с. 2]. Відзначимо, що практично всі причини не втратили значущості є й донині.

Базуючись на рекомендаціях ЮНЕСКО та загальних процесах розвитку медіакультури, Концепція впровадження медіаосвіти в Україні визначає феномен медіаосвіти як частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія)

медіа, з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [101]. Крім того, в Концепції чітко сформульовані пріоритетні напрями розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти, серед яких низка актуальних для нашого дослідження:

- створення системи шкільної медіаосвіти, сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів, розвиток різноманітних факультативних медіаосвітніх програм для школярів тощо;

- координація шкільної медіаосвіти з медіаосвітою дітей раннього і дошкільного віку, позашкільною медіаосвітою, медіаосвітою в професійній і вищій школі, системі післядипломної освіти, освіти дорослих, неформальною медіаосвітою;

- розроблення стандартів медіаінформаційної грамотності педагогів, уведення медіакомпетентності у професійні стандарти підготовки фахівців різних спеціальностей, відповідне врахування вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх і освітньо-наукових програмах фахової підготовки, розроблення спеціалізованих навчальних медіаосвітніх курсів для підготовки і перепідготовки працюючих фахівців [101, с. 6–7].

В. Іванов, О. Волошенюк конкретизують зміст медіаосвіти і зазначають, що вона має надавати знання щодо того, як: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст; 3) інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть в собі медіа; 4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії; 5) уможливлювати вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіапродукції [140].

Як справедливо зазначає В. Іванов, мета медіаосвіти полягає у формуванні медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих

громад тощо). Серед головних завдань медіаосвіти: формування медіаімунітету особистості для протидії агресивному медіасередовищу, захисту від його негативних впливів; розвиток рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів медіаграмотності; здатність до медіаторчості; сприяння розвитку спеціалізованих аспектів медіакультури, зокрема візуальної, музичної культури, опосередкованих мас-медіа та сучасних напрямів медіаарту тощо [140, с. 21].

На думку Г. Онкович, медіаосвіта – це процес розвитку й саморозвитку особистості за посередництва засобів масової комунікації. Науковиця розглядає медіаосвіту і як автономну дисципліну, і як частину загальної освіти, що може бути інтегрована у традиційні дисципліни [163]. Крім того, вченою досліджено міждисциплінарні вектори розвитку сучасної медіаосвіти, зокрема професійно-орієнтований, медіапедагогічний, медіапсихологічний, медіаекологічний, медіасоціологічний, які на сьогодні доповнені медіааналітикою, медіаекспертизою, медіамистецтвом, медіариторикою тощо.

Отже, медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовка особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа, з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [101]

На сьогодні у світовій науці виділено низку теорій медіаосвіти, серед яких найпоширенішими, на думку О. Барішпольця [9], В. Іванова та О. Волощенко [140], Н. Кирилової [83], О. Федорова [223] та ін. є: ідеологічна, протекціоністська/захисна, медіаосвіта як «споживання і задоволення» (орієнтації на медіавподобання/потреби аудиторії), практична, естетична, семіотична, розвитку критичного мислення, культурологічна, соціокультурна, етична [223]. Кожна з цих теорій своєрідно тлумачить мету медіаосвіти, передбачає досягнення певних цілей та використання педагогічних стратегій.

М. Осюхіною, якою досліджено медіа- та інформаційну грамотність як складову сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів, проаналізовано основні концепції медіаосвіти в сучасних інформаційно-комунікаційних реаліях та зроблено висновок, що не всі концепції на сьогодні відповідають вимогам часу і деякі з них, зокрема семіотична, естетична, ідеологічна та практична, суперечать засадам розвитку інформаційного суспільства [169]. Ми не погоджуємося з цією думкою, оскільки зі змінами, зумовленими цифровізацією суспільства, трансформуються і теорії медіаосвіти. Нами відібрано низку теорій медіаосвіти, що склали методологічне підґрунтя дослідження процесів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в системі післядипломної педагогічної освіти. Це такі теорії, як-от:

1) *Естетична (художня) теорія медіаосвіти (Aesthetic Approach)*, головною метою якої є розуміння основних законів і мови художнього спектра інформації, розвиток естетичного сприйняття і смаку, здатності до кваліфікованого аналізу художніх медіатекстів (С. Холл (S.Halls), П. Воннел (P. Whannel) [282]). Теоретичною базою цієї теорії є культурологічна теорія медіа, а зміст медіаосвіти сконцентрований у колі мови медіакультури, авторського світу творця художнього медіатексту, історії медіакультури (кіномистецтва, художнього телебачення, фотографії та ін.).

2) *Культурологічна теорія медіаосвіти (Cultural Studies Approach)* із культурологічною теорією медіа в якості теоретичної бази (Д. Бекінгем (D. Buckingham) [269], К. Безелгет (C. Bazalgette) [266], А. Харт (A. Hart) [283] та ін.). На думку представників цієї теорії, медіа лише пропонують свою інтерпретацію дійсності, в той час, як аудиторія аналізує, інтерпретує, оцінює медіатексти, перебуваючи з ними в процесі діалогу. Отже, основною метою медіаосвіти є допомога аудиторії в розумінні того, як медіа можуть збагатити сприйняття, знання про світ людини. До змісту медіаосвіти включено ключові поняття цієї освітньої галузі, роль стереотипів, поширюваних через медіазасоби та ін.

3) *Соціокультурна теорія медіаосвіти* (Social and Cultural Approach), теоретичну базу якої складають культурологічна теорія (необхідність освіти як результат розвитку медіакультури) й соціологічна (як результат усвідомлення в педагогіці значущості соціальної ролі медіа) [164, с. 324]. Один із представників цієї теорії О. Шариков вважає, що розвиток медіа закономірно призводить до необхідності виникнення спеціальної професійної освіти в кожній сфері засобів масової комунікації; через масовість медіааудиторії виникає потреба навчати якомога більші прошарки населення мови медіа; у суспільстві відбувається свідоме осмислення соціальної ролі медіа і, як наслідок, подальший розвиток медіаосвітнього процесу [251].

4) *Теорія медіаосвіти як розвитку «критичного мислення»* (Critical Thinking Approach), представниками якої є Дж. Гоннет (J. Gonnet) [281], Л. Мастерман (L. Masterman) [294] та ін. Провідна теза теорії: медіа – це «четверта влада», котра ширить моделі поведінки й соціальні цінності серед різномірної маси індивідуумів. Звідси виходить, що головна мета медіаосвіти полягає у захисті учнів від маніпулятивного впливу медіа, навчанні орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного демократичного суспільства, вивчення символів-кодів, з допомогою яких відбувається вплив медіа [164].

5) *«Практична» теорія медіаосвіти, теорія практичної медійної діяльності / активності* (Practical Approach, Technology Approach, Hands-on Making Approach), як справедливо зазначають В. Іванов, О. Волошенюк, Г. Онкович, є адаптованою теорією «споживання і задоволення» в галузі медіа [140; 164]. Теорію відрізняє підвищена увага до вивчення технічного боку медіатехніки для створення медіапродукту, а також використання медіатекстів для ілюстрації матеріалів з різних дисциплін шкільної програми. Отже, основним змістом медіаосвіти за «практичною» теорією є навчання учнів (або педагогів) використовувати медіаапаратуру, медіатехнології, програмне забезпечення.

Вказані теорії медіаосвіти склали методологічне підґрунтя дослідження процесів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в системі післядипломної педагогічної освіти: естетична теорія виявилась важливою з точки зору історії та теорії медіа, мови сучасної медіакультури, її мультимедійного і конвергентного контенту; культурологічна теорія допомогла усвідомити основні поняття медіакультури і медіаграмотності, зрозуміти їх співвіднесення; соціокультурна – сприяла осмисленню соціальної ролі медіа і довела необхідність уведення вивчення теоретичних аспектів медіаграмотності і опанування відповідних практичних навичок у вчителів мистецьких дисциплін як окремої професійної спільноти; теорія, пов'язана з увагою до розвитку критичного мислення, також виявилась необхідною в наданні вчителям комплексу медіазнань і умінь для орієнтації в інформаційному медіапотопі, для захисту від маніпуляцій та вивчення можливих впливів медіазасобів. Що стосується «практичної» теорії медіаосвіти, відзначимо, що формування практичних умінь і навичок роботи з медіазасобами на сьогодні є надзвичайно актуальним, це зумовлено тотальною цифровізацією ЗМІ, переводом освітнього процесу в закладах освіти всього світу в дистанційний формат через пандемію Covid-19. Вчителі як ніколи вимагають практичних умінь роботи в цифровому середовищі (для аналізу наявного медіаконтенту, створення власних медіаресурсів для шкільних дисциплін, захисту інформації тощо).

Отже, поняття медіаграмотності активно аналізується в сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Вивчення нормативно-правової документації, наукових розвідок з теоретичних аспектів вивчення медіаграмотності, матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій, власний досвід педагогічної діяльності дозволив засвідчити, що в Україні від початку 2010-х років йде активне впровадження медіаграмотності в освіту. Це стосується, передусім, Всеукраїнського експерименту з медіаосвіти, що тривав упродовж 2011–2016 рр.: у рамках варіативної складової навчальної програми в старших класах шкіл, залучених до експерименту, викладався

предмет «Медіакультура». У 2017 р. після прийняття оновленої Концепції впровадження медіаосвіти в Україні та реформи шкільної освіти (прийняття Концепції НУШ) запущено ще один експеримент під назвою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику», в якому наразі беруть участь близько 200 навчальних закладів із усієї країни (крім закладів загальної середньої освіти, залучено обласні інститути післядипломної освіти, на базі яких відбувається навчання медіапедагогів, вищі професійні училища, дошкільні навчальні заклади, гімназії, ліцеї, навчально-виховні комплекси тощо).

Крім того, з 2018 р. розпочато реалізацію проєкт «Вивчай та розрізняй (Learn to Discern)», серед ключових завдань якого інтеграція критичного мислення та аналізу медіатекстів у дисципліни гуманітарного спрямування, для чого активно створюються та апробуються навчальні матеріали, щоб згодом інтегруватися в наявні навчальні програми закладів загальної середньої освіти, залучених до проєкту. Названий проєкт фінансується посольствами США та Великої Британії в Україні, а реалізується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Академією української преси. На сьогодні в Україні над проблемою формування й розвитку медіаграмотності громадян також працює низка громадських організацій, серед яких Академія української преси, «Детектор медіа», StopFake, волонтерський культурно-освітній проєкт «Жовтий автобус» та ін.

Відбувається наукове усвідомлення теоретичних аспектів медіаграмотності та близьких понять медіакомпетентності, медіакультури, медіаосвіти, що доводять численні наукові розвідки останніх років.

1.2. Медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін: структурно-компонентний склад

З'ясування сутності ключових понять дослідження («медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта») та їх тлумачення у

вітчизняному та зарубіжному науковому обігу дозволило підійти до визначення базового поняття «медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін» та з'ясувати ступінь його дослідженості в сучасній педагогічній науці. Слід відзначити, що процеси формування та розвитку педагогічних явищ медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури шкільних вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво») розглядаються лише в окремих наукових розвідках останніх років. Серед них:

1) Дисертаційне дослідження О. Коневщинської (2009), у якому розроблено та експериментально перевірено модель формування медіакультури майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки [100]. Сутність медіакультури майбутніх учителів музики авторка розглядає у площині взаємодії процесуального і особистісного аспектів, а саме:

- культури володіння медіазасобами як сукупністю інформаційно-операційних (процесуальних) знань, умінь та навичок роботи з навчальним медіакомплексом, що розглядається як інтеграційна цілісність програмних і апаратно-технічних засобів для практичного використання у професійній діяльності;

- володіння музично-педагогічною культурою як сукупністю психолого-педагогічних і культурологічних знань, художньо-естетичних цінностей, нового художньо-естетичного мислення, аудіовізуального сприйняття, творчої емерджентності, активності, самостійності, творчого потенціалу і здібностей учителя музики до музично-педагогічної діяльності;

- володіння комунікативною культурою як сукупністю професійно-значущих якостей особистості, які є професіографічною ознакою адаптивності і професійної мобільності вчителя музики в медіа-просторі, а також здатності до педагогічної рефлексії, самовдосконалення, самореалізації, що забезпечує високий рівень інформаційно-професійної діяльності майбутнього вчителя музики [100, с. 13-14].

О. Коневщинська пропонує авторське визначення поняття «медіакультури майбутнього вчителя музики» як динамічну інноваційну підсистему, яка є синергетичним результатом взаємодії інформаційно-професійної та музично-педагогічної діяльності в системі професійної підготовки вчителя музики [там само].

2) Наукова розвідка Н. Шубенко (2010) «Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв», авторка якої підкреслює актуальність проблеми, оскільки вчитель мистецьких дисциплін є своєрідним транслятором сучасних культурно-мистецьких феноменів в учнівський соціум. Н. Шубенко надає визначення медіакомпетентності майбутнього музиканта-педагога як інтегративної професійно-особистісної характеристики, яка визначає єдність теоретичної і практичної готовності майбутнього вчителя музики до медіадіяльності відповідно до вимог мистецької освіти в умовах інформатизації суспільства, а також медіакультури майбутнього вчителя музики, яке розуміє як особистісне утворення, що відображає духовний досвід майбутнього вчителя музики у сфері медіа і спрямоване на збереження, трансляцію, застосування цінностей медійного суспільства у професійно-педагогічній діяльності [252, с. 7].

Слід назвати дослідження практичного використання засобів медіа та формування медіаграмотності на уроках мистецького циклу, які дозволяють точніше зрозуміти зміст кожного компоненту медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін та вибудувати стратегію їх розвитку.

Передусім слід назвати навчально-методичний посібник «Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ» О. Волошенюк та О. Чорного [39]. Автори посібника звертають увагу і на загальні питання медіаграмотності («Що таке медіа. Як медіа функціонують в суспільстві», «Що таке медіаосвіта і медіаграмотність», «П'ять ключових питань та ключових принципів медіаграмотності» та ін.), і на конкретні методики, які доцільно використовувати на уроках мистецтва в Новій українській школі (розділ «Вісім методик для вчителя з декодування

рухомих зображень (moving images)», що стосуються мультиплікації, кіно, відео, телеконтенту й допомагає зрозуміти образну мову рухомих зображень, усвідомити важливість звуків (музики, шумів, тиші, голосів) у кінотекстах; «Визначаємо цінності в кіно/анімаційному тексті» щодо ідей і поглядів, представлених чи пропущених в медіаповідомленні/медіатексті; «Хто автор», де розглядаються питання авторства).

Л. Масол у навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу», виокремлено медіатехнології як окрему групу художньо-педагогічних технологій і рекомендовано для використання на уроках мистецтва [125]. При цьому, з одного боку, йдеться про медіасупровід уроків мистецтва (використання дошки Smart Board, створення віртуального електронного архіву уроків мистецтва в школі, залучення фрагментів із творів кіномистецтва та мультиплікації, робота з електронними підручниками «Мистецтво» для 1 класу від Bristar Studio, QR-кодами, навчальними онлайн-іграми, створення інтерактивних вправ з допомогою онлайн-сервісів LearningApps.org, Tagul та ін., цікавих для дітей коміксів, сторітелінгів, буктрейлерів та ін.), для цього вчитель сам має опанувати низку програм та інтернет-сервісів (Canva, Poster Forge для створення постерів, банерів, візитівок, Glogster, Prezy, PowToon тощо). З іншого боку, Л. Масол вважає за необхідне ознайомити учнів з усією палітрою сучасних медіазасобів, зі специфікою медіапрофесій (дизайнер, художній редактор, звукорежисер, музичний редактор, сценарист, продюсер, телерепортер та ін.) й відкрити горизонти для художньо-творчої самореалізації особистості. Крім того, інтернет стає наразі джерелом пізнання культури і мистецтва всього світу, засобом художньо-естетичної самоосвіти, адже школярі мають можливість віртуально подорожувати вебсторінками музеїв, оперних театрів, галерей тощо [125, с. 140-141]. Можна провести певні паралелі з медіамистецькою освітою (Media Art Education), про яку йдеться у посібнику «The Routledge International Handbook of Critical Education» [264]. Саме освіта в галузі

медіамистецтва дозволяє навчити усвідомлювати естетичні якості засобів масової інформації та мистецтва, а також самовиражатись шляхом створення мистецтва та медіа.

Отже, на підставі огляду й аналізу наявних вітчизняних та зарубіжних розвідок у сфері медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво», а також тлумачення загальних понять медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін» було розтлумачено як *здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та звукових), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири.*

Для визначення структури та усвідомлення змісту кожного із компонентів медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін нами було проаналізовано наявні вітчизняні й зарубіжні розвідки щодо структурування загальних понять медіаграмотності, медіакультури та медіакомпетентності.

Зарубіжними вченими (А. Силверблет (A. Silverblatt) та ін.) виділено ключові складники медіаграмотності, серед яких:

- здатність критичного мислення, яка дає можливість аудиторії розвинути незалежні судження про зміст медіа;
- розуміння процесу масової комунікації;
- розуміння впливу медіа на особистість і суспільство;
- розвиток умінь аналізувати та обговорювати медіатексти;
- розгляд змісту медіа як «тексту», що забезпечує розуміння нашої сучасної культури і нас самих;
- розвиток здібностей отримувати задоволення, розуміти, і оцінювати медійний зміст;

– здатність виробляти ефективні і відповідальні медіатексти [313, с. 2–3].

Звернемо увагу на десять компетентностей, виоремлених у структурі медіаграмотності фахівцями із Нідерландів у доповіді «Measuring Media Literacy» (2011) [25]. На нашу думку, в даному випадку йдеться про чотири складники медіакомпетентності (розуміння (Understanding), використання (Use), комунікація (Communication) та стратегія (Strategy)), які практично повністю відповідають загальній структурі компетентності (мотивація, знання, уміння й навички, особистісний досвід) (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Групи компетентностей з медіаграмотності за матеріалами «Measuring Media Literacy» [302]

Кожна група компетентностей, згідно з дослідженням Mediawijzer.net, відповідає певному рівню медіаграмотності: розуміння – пасивному усвідомленню принципів роботи медіа (passive understanding of how media work); використання – активному вживанню медіа (active use of media); комунікація – інтерактивному спілкуванню з іншими через медіа (interactive

sharing with others through media); стратегія – ефективному використанню медіа (effective use of media) [25].

У нормативних документах Європейської комісії знаходимо загальноновизнані складники медіаграмотності, за якими перевіряють рівні сформованості цього феномену. До них відносять доступ (Access), критичне розуміння (Critical Understanding) та комунікативні здібності (Communicative abilities) [316], кожному з яких відповідають групи вмінь і навичок:

- доступ до медіа пов'язаний із формуванням навичок їх використання, зокрема читання книжок (друкованих чи e-book), газет (друкованих чи онлайн), гри в комп'ютерні чи відеоігри, використання інтернету, е-листування, використання спільного доступу до файлів, створення вебсторінок та ін.;

- критичне розуміння передбачає довіру до інформації, поданої різними ЗМІ (газети, телебачення, радіо, Інтернет), знання каналів інформації (телеканали, новинні програми, пошукові системи), усвідомлення впливу реклами, розвинені навички критичної оцінки достовірності інформації, управління конфіденційністю та захисту себе від небажаних повідомлень;

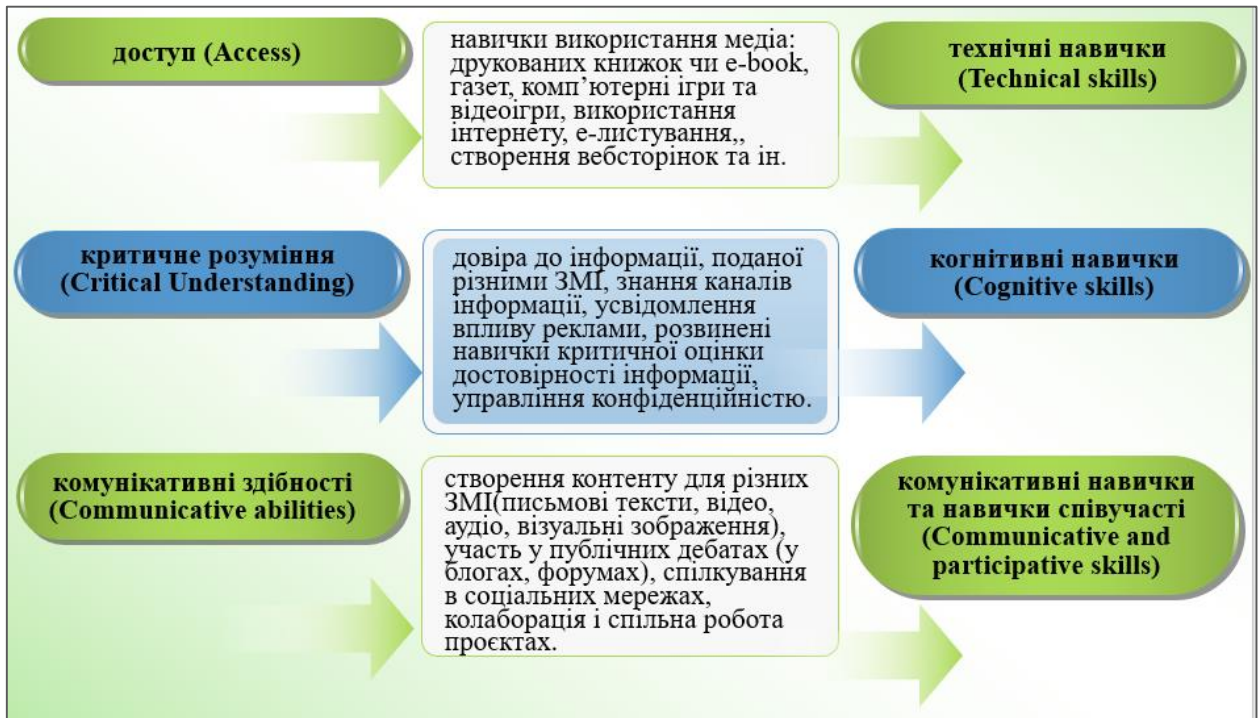
- комунікативні здібності забезпечують створення контенту для різних засобів масової інформації (письмові тексти, відео, аудіо, візуальні зображення), участь у публічних дебатах (у блогах, форумах), спілкування в соціальних мережах, колаборація і спільна робота проєктах [316, с. 6-7].

Отже, кожен із названих компонентів медіаграмотності демонструє реалізацію певної групи навичок і певний тип взаємодії з медіа:

- технічні навички (Technical skills), пов'язані із стосунками між людиною та засобами масової інформації як платформою;

- когнітивні навички (Cognitive skills), що забезпечують взаємозв'язок між особистістю та медіаконтентом або повідомленням;

– комунікативні навички та навички співучасті (Communicative and participative skills), пов'язані із взаємодією між людьми за допомогою особистого використання засобів масової інформації (рис. 1. 2).

Рис. 1.2. Складники медіаграмотності за «Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe». Final Report (April 2011) [316]

Доцільно навести компоненти медіаграмотності (точніше, медіаінформаційної грамотності), запропоновані ЮНЕСКО в 2015 р. з точки зору готовності до їх використання:

- 1) Доступ (Access).
- 2) Оцінювання (Evaluation).
- 3) Створення (Creation) [271].

Змістове наповнення цих компонентів дещо різниться від попередньої класифікації (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Компоненти медіаграмотності за матеріалами ЮНЕСКО [271].

Певні напрацювання у структуруванні медіаграмотності, зокрема в контексті професійної підготовки чи діяльності фахівців різних спеціальностей, знаходимо у вітчизняних наукових розвідках. Так, О. Шуневич у структурі медіаграмотності вчителів української мови виокремлює три компоненти:

– когнітивний (знання про можливості медіа для здобуття інформації, спілкування, розвитку; вплив медіаповідомлень на свідомість, емоції та поведінку людини; знання про техніки маніпулятивних впливів та особливості сучасного застосування інтерактивних платформ для презентації та обговорення медіаконтенту);

– діяльнісний (досвід аналізу медіатекстів, їх критичного осмислення, висловлення власної думки, прийняття рішення; навички трансформації інформації (зміна обсягу, знакової системи, форми), створення медіатекстів, участі в обговоренні власних і «чужих» повідомлень; вибору медіа для поширення власних медіатекстів; досвід аналізу мови

медіаповідомлень, визначення маніпулятивних слів-маркерів, мови ворожнечі, прихованих смислів, диференціювання фактів і думок);

– емоційно-рефлексивний (готовність до створення медіаповідомлень, які не містять «мову ворожнечі», до відстоювання власних цінностей під час створення й обговорення медіатекстів; сформоване ставлення до пошуку «прихованих смислів», маніпуляцій у медіаповідомленнях; прийняття й дотримання етики спілкування в медіапросторі) [253, с. 105].

Т. Разводова виділяє чотири змістовні компоненти медіаграмотності:

– мотиваційний (усвідомлення ролі і функцій сучасних ЗМІ в житті суспільства і окремої людини, осмислення власних комунікативних потреб та актуалізації інтелектуальних можливостей у процесі активного засвоєння накопиченого досвіду при взаємодії з медіатекстами);

– когнітивний, який, на думку авторки, вміщує знання відповідно до ключових концептів медіаграмотності (процес, контекст, медіатекст і медіарепрезентації);

– поведінковий (набір умінь, що забезпечують адекватну взаємодію з медіатекстами в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях);

– ціннісно-смісловий (відношення до змісту та об'єкту застосування медіа) [193].

Повністю погоджуємось із науковицею щодо когнітивного компоненту з особливою увагою до знання медіатексту в різноманітних формах (вербальній, аудитивній, візуальній, графічній, мультимедійній та ін.).

Для нашого дослідження важливим також було вивчення структури медіакультури та медіакомпетентності, виокремлених вітчизняними дослідниками, що поглибило розуміння сутності кожного із складників.

І. Колесниковою виділено п'ять компонентів медіакультури вчителів:

– мотиваційний компонент, що актуалізує мотиви щодо розвитку медіакультури, бажання самостійно поповнювати свої знання в галузі

медіакультури, прагнення до критичного сприймання та аналізу інформації, одержуваної через засоби медіа, прагнення до вдосконалення своїх знань і умінь в галузі інформаційно-комунікаційних технологій;

- професійно-когнітивний компонент, який забезпечує оволодіння знаннями, що дозволяють здійснювати професійну діяльність з використанням медіа-засобів, медіа-ресурсів, займатися самоосвітою;

- діяльнісно-технологічний компонент, реалізація якого створює умови для практичного застосування знань, розміщених у медіапросторі;

- інтерпретаційно-оцінний компонент, що виявляється у здатності критично аналізувати й оцінювати медіатексти, протидіяти медіаманіпуляціям;

- культурно-медіакомунікативний компонент, орієнтований на комунікативні процеси (медіакомунікація та міжкультурна взаємодія), етику спілкування у медіапросторі, накопичення професійного досвіду [92, с. 88].

Вважаємо цілком логічним виділення інтерпретаційного компоненту, що є специфічним для професійної діяльності вчителів мистецьких дисциплін (аналіз-інтерпретація – ключова форма мистецької діяльності на уроці в ЗЗСО), а також комунікативного складника, який актуалізує процеси нетикету та колаборації у медіапросторі.

Відзначимо також компонентно-критеріальну структуру професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти з виділеними Т. Фурсиковою складниками:

- ціннісно-мотиваційним, що актуалізує мотиви для розвитку професійної медіакультури, бажання самостійно поповнювати свої знання в галузі медіакультури, критично сприймати й аналізувати інформацію, одержану із засобів медіа, удосконалювати знання й уміння в галузі інформаційно-комунікаційних технологій;

– інформаційно-когнітивним, який спонукає до здобуття знань, які дозволять організувати професійну діяльність з використанням медіазасобів, медіаресурсів, займатися самоосвітою;

– діяльнісно-технологічним, що забезпечує практичне застосування знань, розміщених у медіапросторі; виявляється в здатності самостійно сприймати, оцінювати медіаінформацію й критично аналізувати твори медіакультури; дозволяє сформувати методичні вміння реалізації медіаосвітньої діяльності; розвиває вміння проводити наукові дослідження в галузі медіакультури; ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові продукти медіакультури сучасного суспільства;

– рефлексивно-оцінювальним, який поєднує процеси сприймання та впровадження в практику норм поведінки, зорієнтовує на комунікативні процеси (медіакомунікацію й міжкультурну взаємодію), етику спілкування в медіапросторі, накопичення професійного досвіду; виробляє здатність до медіасприйняття, оцінювання й самооцінювання результатів медіаосвітньої діяльності; рефлексивність; здатність до саморозвитку [227, с. 274-275].

І. Толмачова, аналізуючи формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки, пропонує до структури медіакомпетентності учителів початкової ланки освіти увести такі компоненти: мотиваційний (умотивованість здобувачів освіти опанувати медіазасоби, готовність грамотно реалізовувати потенціал мережі Інтернет, зацікавленість майбутніх учителів використовувати медіазасоби в майбутній професійній діяльності), когнітивний (теоретична підготовленість здобувачів освіти з питань програмного забезпечення медіазасобів, поінформованість щодо дидактичних особливостей онлайн-сервісів: поштові, хмарні, соціальні мережі, месенджери, пошукові сервіси), діяльнісний (уміння майбутніх учителів творчо реалізовувати професійну діяльність, використовуючи авторські медіапродукти) [215].

Оскільки в останні роки поняття медіаграмотності трансформувалось у медіаінформаційну грамотність та в багатьох аспектах наблизилось до

дефініцій інформаційної грамотності, цифрової грамотності та цифрової компетентності, вважаємо за необхідне розглянути використовуване в зарубіжному та вітчизняному науковому обігу структурування цих феноменів.

Н. Морзе, вивчаючи інформаційну культуру особистості, докладно розглядає один із її компонентів – комп'ютерну та інформаційну грамотність, серед складників якої виділяє наступні:

- усвідомлення сутності інформації та інформаційних процесів, а також їхнього впливу на технічні та соціальні процеси;
- розуміння процесів обробки та моделювання інформації;
- уміння виконувати дослідницькі дії під час опрацювання інформації;
- технологічні вміння щодо розроблення плану власних дій у професійній діяльності;
- інструментальні навички роботи з комп'ютерним обладнанням та програмним забезпеченням;
- розуміння сутності штучного інтелекту;
- знання основних морально-етичних правил поведінки користувача в інформаційному середовищі;
- уміння самооцінювати діяльність в інформаційному середовищі та планувати свій подальший розвиток у предметній галузі [147].

Характеристика змісту кожного із названих Н. Морзе складників комп'ютерної та інформаційної грамотності є важливим для нашого дослідження, оскільки, за твердженням самої вченої, вона характеризує узагальнений обсяг знань, умінь та навичок, який має бути сформованим в користувачів інформаційних технологій.

Зарубіжними науковцями (D. Belshaw [267], P. Gilster [280], H. Jenkins [287], M. Knobel і C. Lankshear [290], та ін.) було сформульовано концепцію «цифрової грамотності», що вміщує когнітивні, соціальні і технічні навички, які забезпечують існування людини в інформаційному суспільстві. До

структури цифрової грамотності дослідники вводять підпорядковані складники, серед яких:

- комп'ютерна грамотність (computer literacy) як ефективне використання електронних пристроїв та програмного забезпечення;
- інформаційна грамотність (information literacy) – навички самостійного пошуку, аналізу, критичного осмислення інформаційних даних;
- компетентне користування соціальними медіа (social media literacy);
- використання мережевих технологій (network literacy) з розумінням основ мережевої безпеки й стандартів нетикету [290].

D. Velshaw у структурі цифрової грамотності виокремлено вісім ключових компонентів, більшість із яких корелюється із медіаграмотністю:

1. Культурний компонент, що передбачає дотримання нетикету, культури інтернет-спілкування, розуміння історії, мови, звичаїв та цінностей цифрових середовищ та ін.

2. Когнітивний компонент як розуміння ключових понять комп'ютерної грамотності, володіння ІТ-навичками.

3. Конструктивний компонент, що забезпечує коректне використання контенту в цифровому середовищі, дотримання авторських прав, ліцензій Creative Commons та ін.

4. Комунікативний компонент, пов'язаний із культурою цифрової комунікації, розумінням специфіки понять «ідентичність», «довіра», «обмін», «вплив» у цифровому просторі, що набуває особливої актуальності для формування медіаграмотності.

5. Користувацький компонент відображає передусім навчання в цифровому середовищі.

6. Креативність як складник цифрової грамотності дозволяє опановувати нові онлайн-інструменти та середовища, створювати власні онлайн-ресурси.

7. Критичний компонент цифрової грамотності також корелюється з медіаграмотністю та медіакультурою, оскільки забезпечує аналіз та оцінювання цифрового контенту, інструментів та програм.

8. Громадянський компонент спрямований на свідомість та самоорганізацію особистості під час роботи в цифровому середовищі, а також знання цифрових прав та обов'язки [267].

Для нашого дослідження актуальною є й позиція Н. Jenkins та ін. вчених [287], які пов'язують цифрову грамотність з медіаосвітою та вважають за необхідне сконцентруватись на формуванні трьох типів навичок:

- навички взаємодії з комп'ютером та будь-якими іншими пристроями (hardware skills), з допомогою яких можна вийти в Мережу або створювати цифрові артефакти;

- навички взаємодії з програмним забезпеченням (software skills), що забезпечують можливості роботи з контентом.

- універсальні навички роботи з цифровими технологіями (metaskills), зокрема конструювання, розроблення цифрового онлайн чи офлайн середовища [287].

Групою російських науковців спільно з польською Fundacja Nowoczesna Polska в рамках реалізації програми ЮНЕСКО «Цифрове майбутнє» розроблено каталог навичок медіа та інформаційної грамотності, в якому всі навички розподілено на вісім тематичних категорій:

1. Використання інформації (джерела інформації, пошук інформації, критичний підхід, управління інформацією).

2. Взаємодія в медіасередовищі (моделі комунікації, засоби передачі інформації, оточуюче середовище).

3. Мова медіа, мова аудіовізуальної культури. Навички розуміння медіатекстів (текст як продукт культурної діяльності людини: написаний чи надрукований текст, твори мистецтва від живопису, скульптури, кіно до мультимедійної продукції).

4. Творче використання медіазасобів (створення повідомлень з використанням сучасних цифрових засобів, виробництво та оброблення контенту).

5. Етичні навички і цінності в інфомедійному середовищі.

6. Безпека в інформаційному та медійному середовищі (навички захисту недоторканності особистого життя, мережевого контролю, забезпечення анонімності, безпеки спілкування, запобігання залежності, розумного і безпечного використання медіа).

7. Знання правових відносин, правових джерел і стандартів інфомедійного середовища.

8. Економічні аспекти дії медіа в контексті інформаційної та медіаграмотності (різноманіття медіа, ринкова конкуренція, вплив реклами, роль державних і приватних ЗМІ) [245].

Ми цілком погоджуємось із авторами проєкту «Цифрове майбутнє», якими запропоновано цілісну концепцію навичок медіаінформаційної грамотності, оскільки їх формування вимагає всеосяжного і системного підходу.

Проблеми формування медіаграмотності особистості на сьогодні тісно пов'язані з процесами розвитку цифрової культури як системної сукупності якостей особистості, що характеризується: усвідомленням власних інформаційних потреб, що спонукають особистість до здійснення пошуку інформації, виконання активних дій щодо її обробки та використання, знаннями, уміннями і практичним досвідом використання інформаційно-комунікаційних технологій, дотриманням правил та норм поведінки в цифровому середовищі [13]. Тому звернемося до структурування й цього явища в контексті професійного розвитку вчителів. J. de L. Ferreira, досліджуючи цифрову культуру майбутніх учителів, виокремлює її компоненти: когнітивний (знання теоретичних основ цифрової культури), практичний (уміння свідомо та критично використовувати інформаційні ресурси та цифрові технології з дотримання етичних норм та правил; технічні

вміння користуватися комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням) та рефлексивний (визначення ролі цифрових технологій для професійного саморозвитку вчителя, усвідомлення рівня розвитку цифрової культури) [278].

О. Бескорса структуру цифрової культури вчителів бачить дещо інакше, роблячи акцент на усвідомленні цінностей цифрового суспільства, а саме інформації, знання та цифрової комунікації. На думку науковиці, структурування досліджуваного феномену має вміщувати чотири складники: мотиваційно-аксіологічний (мотиви, потреби та інтереси до використання цифрових технологій у професійній діяльності; усвідомлення цінності інформації, знання та цифрової комунікації), когнітивний (знання про інформаційні процеси, види і форми цифрового контенту, шляхи запровадження цифрових технологій у професійну діяльність, особливості організації та здійснення цифрової комунікації), діяльнісно-технологічний (уміння використовувати цифрові технології, створювати й застосовувати цифровий контент, здатність до цифрової творчості, уміння здійснювати цифрову комунікацію, дотримуватися правил нетикету), рефлексивний (уміння аналізувати та адекватно оцінювати рівень сформованості цифрової культури, прагнення до цифрового саморозвитку, здатність організувати свою подальшу самоосвіту, самовдосконалення) [13].

Аналіз зарубіжних та вітчизняних джерел, узагальнення наукових досліджень щодо структурування медіаграмотності, урахування специфіки професійної діяльності педагогів освітньої галузі «Мистецтво» дозволили виокремити три компоненти у складі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін: когнітивний, праксеологічний, особистісний. Розглянемо зміст кожного компоненту докладно.

Когнітивний компонент виокремлено на основі теорії пізнавальної діяльності, якою доведено ключову роль теоретичних знань у процесі розвитку особистості. Цей компонент структури медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін вбирає знання з різних галузей, зокрема:

– медіазнання – термінологія та основні поняття у сфері медіа, засобів масової інформації, їх еволюції та етапів розвитку, знання New Media як сучасної форми існування медіазасобів; розуміння поняття «конвергенція медіа» та відмінностей традиційних медіа від New Media; уявлення про роль інформації в сучасному суспільстві, шляхи поширення інформації, знання основних теорій медіаосвіти та особливостей розвитку медіакультури; розуміння процесу масової комунікації (у тому числі у цифровій формі) та медійних впливів у сучасному світі; розуміння різних типів медіатекстів, поняття про конфіденційність та цифровий слід в Інтернеті;

– знання в сфері інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, зокрема про інформаційне суспільство, особливості та закономірності його функціонування, усвідомлення цінностей цифрового суспільства (знання, інформація, комунікація), розуміння законів про авторське право, включаючи ліцензії Creative Commons і копірайт; знання власне цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування;

– знання специфіки різних видів мистецтв, передусім візуальних, аудіальних та аудіовізуальних, використовуваних для медіавпливів та медіаманіпуляцій, знання алгоритмів пошуку мистецької інформації, її аналізу і оцінювання; знання про верифікацію та фактчекінг (перевірку фактів, візуальних та аудіальних даних, інших медіавідомостей), аналіз медіасимволів та візуальної мови; усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа (медійна і масова культура, культурні стереотипи, упередження і упередженість; медійна і культурна толерантність та ін.).

Оволодіння усім комплексом знань (у сферах медіа, ІК-технологій та мистецтва) створює теоретичне підґрунтя формування й розвитку медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, стає передумовою формування умінь і навичок практичної медіадеяльності.

Праксеологічний компонент у структурі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін полягає у сформованості комплексу умінь і навичок, що забезпечують практичну медіадіяльність фахівців. Серед них:

- навички у медіасфері, зокрема уміння орієнтуватися в різних типах медіа, складати різні типи медіатекстів, навички критичного мислення, що дозволять визначати рівень валідності та достовірності інформації із різних типів медіаресурсів, відрізняти факти від суджень, ідентифікувати фейкову інформацію, визначати джерела медіатекстів, їх соціальний, комерційний, культурний контекст, інтерпретувати медіатексти і цінності, що їх поширюють медіа; вміння продемонструвати знання і розуміння процесів створення медіа контенту в певному соціальному і культурному контексті;

- навички практичної діяльності в онлайн-сервісах та онлайн-ресурсах для виявлення медіафальсифікацій та маніпуляцій в сфері мистецтва, створення власної медіапродукції до уроків освітньої галузі «Мистецтво» в школі (інтерактивних презентацій, інтерактивного відео (Genially, Learnis, Pictochart, Google Slides, Prezi, Canva), постерів та інтерактивних плакатів (Padlet, Glogster), інтелектуальних карт (Mindmeister), відеофільмів (iMovie или Moviemaker), коміксів (Storyboardthat, Makebeliefscomix, Pixton) та ін.), проведення медіазаходів професійного спрямування в онлайн-форматі (вебінарів, інтернет-конференцій, здійснення онлайн-навчання (Skype, ZOOM, Google Meet) з використанням онлайн-інструментів для організації зворотного зв'язку (ресурси Mentimeter, Slido та ін.), навички роботи на освітній платформі Kahoot та інтернет-сервісі мультимедійних дидактичних вправ LearningApps;

- навички безпечної поведінки в Інтернеті, захисту власної конфіденційної інформації, захисту від фішингових листів, повідомлень і публікацій; навички цифрової комунікації.

Відзначимо, що медіанавички у складі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін можна поділити на загальні, які можуть формуватися в

рамках різних навчальних дисциплін (шукати інформацію, отримувати її з різних джерел, розуміти й аналітично її опрацювати тощо), та спеціальні, що формуються саме на уроках мистецької освітньої галузі на основі вказаних загальних умінь і навичок (виявлення медіаманіпуляцій в сфері мистецтва та з допомогою засобів мистецтв, передусім візуальних та аудіовізуальних, створення власних медіаресурсів до уроків освітньої галузі «Мистецтво» та ін.).

Особистісний компонент, виокремлений у структурі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, вміщує:

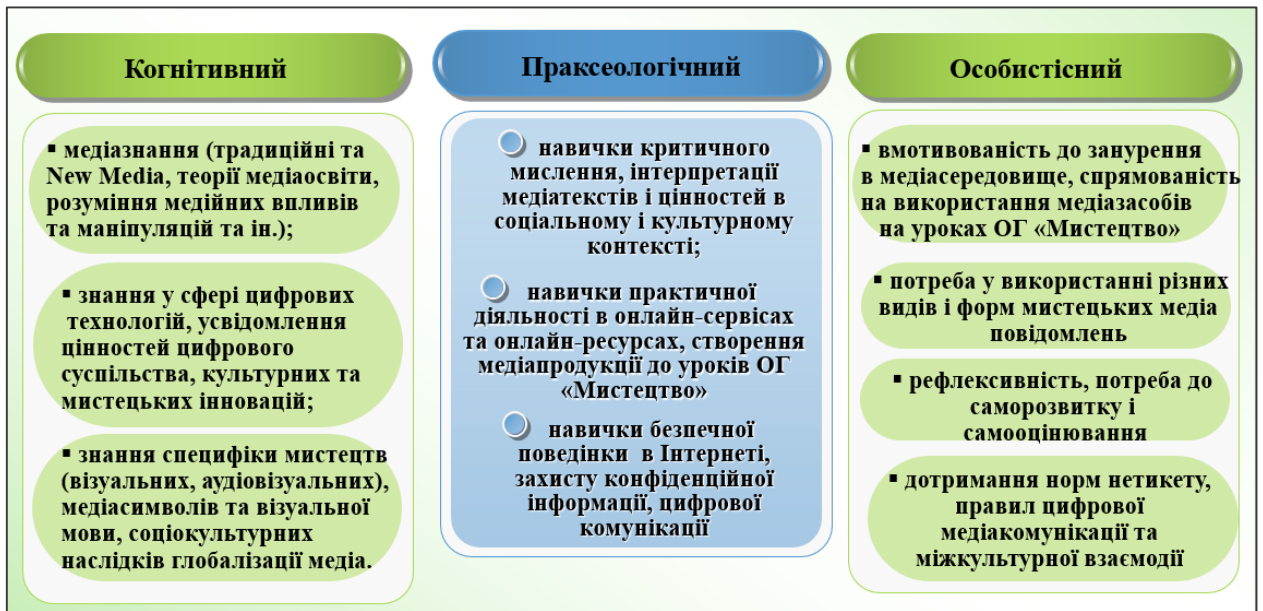
- вмотивованість до занурення в медіасередовище та пізнання медіапростору, спрямованість на використання медіазасобів на уроках освітньої галузі «Мистецтво», здатність оцінити медіаповідомлення з естетичного погляду й обґрунтувати свою думку; потребу працювати з різними джерелами інформації, використовувати різні види і форми мистецьких повідомлень;

- рефлексивність, потребу до саморозвитку, пізнання й аналіз явищ власної свідомості та медіадіяльності (саморозуміння, самооцінювання), а також розуміння й оцінювання діяльності учнів;

- дотримання норм нетикету, етики спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії.

Структуру медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін унаочнимо на рис. 1.4. Представлена структура медіаграмотності вчителів є основою для визначення критеріїв та показників її формування й розвитку у закладах післядипломної педагогічної освіти. Спробуємо надати характеристику критеріїв, показників та рівнів розвитку досліджуваного педагогічного явища, що дозволить вибудувати модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти у відповідності до вимог інформаційного суспільства та цифровізації освіти.

Рис. 1.4. Компоненти медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти

Використовуючи поняття «критерій» та «показник», ми спиралися на визначення, подані в Енциклопедії освіти: критерії і показники якості навчальної діяльності тлумачаться як сукупність ознак, на основі яких здійснюється оцінювання умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають поставленим цілям [66]. Отже, критерій ми розглядаємо в загальнонауковому розумінні як об'єктивну ознаку для оцінювання чи класифікації досліджуваних явищ, а показник – як кількісну та якісну характеристику сформованості критерію, тобто вужче за змістом поняття.

Перш ніж виокремлювати критерії та показники сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, нами було вивчено, за якими критеріями й показниками явища медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури (як близькі за змістом та практично синонімічні за значенням) досліджуються сучасними науковцями. Актуальною виявилась наукова розвідка О. Коневщинської, якою вивчались процеси формування медіакультури вчителів музики [100]. Авторкою виокремлено чотири критерії з відповідними показниками:

– потребово-цільовий для діагностики наявності системи пізнавальних і професійних мотивів, потреб, що спрямовані на підвищення освітнього та професійного рівня, який передбачає постійне оновлення педагогом інтелектуальних та процесуальних знань, умінь задля повноцінного існування в інформаційному суспільстві (показники: пізнавальний інтерес до пошуку нової мистецької інформації медіазасобами, наявність потреби щодо оновлення знань, нове художньо-естетичне мислення, аудіовізуальне сприйняття, звукова, візуальна, аудіовізуальна комунікація, інноваційне ставлення до професії вчителя музики);

– когнітивно-ціннісний, що дає змогу діагностувати здатність до використання набутих знань в інформаційно-професійній діяльності (показники: ціннісні орієнтації, музично-естетичний тезаурус, художньо-творчий потенціал, професійна мобільність і адекватність у медіапросторі, медіакомпетентність);

– інформаційно-пошуковий для діагностування у майбутніх учителів умінь орієнтуватися в інформаційному і медіа-просторі, використовувати можливості медіа-засобів та мережі Інтернет у професійній діяльності (показники: наявність умінь і навичок самостійного пошуку інформаційних джерел, рівень творчої емерджентності, яка сприяє процесу самореалізації та самовдосконалення майбутнього вчителя музики, навички аналізу, інтерпретації та оцінки медіатекстів);

– творчо-діяльнісний критерій для діагностики продуктивно-творчої діяльності вчителя музики, якості та оригінальності виконання творчих завдань, прагнення особистості виразити себе (показники: творча активність та самостійність, а також здатність майбутнього вчителя музики до медіаторчості, педагогічна рефлексія досвіду власної творчої діяльності) [100, с. 13-14].

Вважаємо, що серед критеріїв, виокремлених О. Коневщинською, є певне дублювання, зокрема у змісті інформаційно-пошукового та творчо-

діяльнісного наявні й певні види діяльності, і рефлексивні компоненти, і творчі елементи, які доцільно було б розвести як окремі критерії.

Більш логічним, на нашу думку, є виділення критеріїв у дослідженні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів М. Матвійчук:

- мотиваційний, показником якого є сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа;
- когнітивний – його показником є сформованість базових (історії мас-медіа, термінології медіаосвіти, структури мас-медіа, функції мас-медіа, форм і методів медіаосвіти та ін.) і спеціальних (роль медіа у процесі соціалізації особистості, наслідки впливу медіа на особистість, принципи та способи маніпуляції в мас-медіа) медіазнань;
- операційний – сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів, використання форм і методів медіаосвіти;
- креативний засвідчує здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах [127].

Н. Шубенко, досліджуючи формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв, вважає за необхідне виділити наступні критерії:

- мотиваційний критерій, що ґрунтується на системі цінностей, якою студент має керуватися в процесі спілкування з творами аудіовізуальних мистецтв;
- емоційно-почуттєвий, що виявляє здатність майбутнього вчителя музики до художньої емпатії під час сприйняття медіатекстів, що потребує специфічних навичок аудіовізуальної перцепції;
- інформаційно-теоретичний, завдяки якому визначається рівень інтегрованих знань майбутнього вчителя музики у сфері медіа;
- діяльнісний критерій, що визначається залученістю до медіадіяльності як основи саморозвитку особистості студента у медійній сфері [252].

У цій диференціації критеріїв сформованості медіакультури заслуговує на увагу емоційно-почуттєвий критерій, оскільки йдеться про діяльність майбутніх учителів музики та специфіку процесів сприйняття мистецтва, що також актуально для нашого дослідження. Проте незрозумілим є визначення діяльнісного критерію через здатність до саморозвитку.

Звернемо увагу й на критерії сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи, виокремлені й схарактеризовані І. Толмачовою [215]:

- мотиваційний (з показниками: сформованість позитивної мотивації щодо оволодіння медіазасобами, наявність стійкого інтересу до застосування медіатехнологій у контексті професійної діяльності, орієнтація майбутніх фахівців на проведення навчальних занять з використанням медіазасобів);

- когнітивний (з показниками: наявність знань про види та засоби медіа, наявність знань щодо можливостей використання медіазасобів та медіатехнологій в освітньому процесі початкової школи, сформованість уявлень про вплив медіа на розвиток особистості молодшого школяра);

- операціонально-творчий (з показниками: сформованість компетенцій виокремлювати й репрезентувати освітню інформацію за допомогою медіазасобів, сформованість компетенцій застосовувати в професійній діяльності медіазасоби, сформованість компетенцій створювати самостійні медіапродукти) [215, с. 107-112].

Аналіз досліджень у галузі медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури, власний досвід роботи з формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в закладах післядипломної педагогічної освіти дозволив виокремити наступні критерії сформованості досліджуваного явища:

1. *Мотиваційно-ціннісний*, що вказує на загальну спрямованість особистості на здійснення медіадіяльності. Його показники:

- мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, усвідомлення цінностей цифрового суспільства;

- рефлексивність, потреба до самовдосконалення й саморозвитку;
- усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії.

2. *Інформаційно-знаннєвий*, що передбачає наявність певного обсягу знань та уявлень в сфері медіа, інформаційних та цифрових технологій, а також специфіки медійних видів мистецтва. Показниками інформаційно-знаннєвого критерію виступають:

- знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва;
- знання в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування;
- знання специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва, аналіз медіасимволів та візуальної мови, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа.

3. *Діяльнісно-комунікативний*, що забезпечує практичну творчу медіадіяльність учителів мистецьких дисциплін, зокрема ефективну медіакомунікацію. Показники цього критерію:

- навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту;
- навички створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі;
- навички безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації.

Отже, вивчення та аналіз процесів формування та розвитку педагогічних явищ медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури шкільних вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво») дозволили розтлумачити поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін» як

здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири.

Аналіз наявних вітчизняних й зарубіжних розвідок щодо структурування загальних понять медіаграмотності, медіакультури та медіакомпетентності, дотичних понять інформаційної та цифрової грамотності, цифрової культури, а також напрацювань у структуруванні медіаграмотності в контексті професійної підготовки чи діяльності фахівців різних спеціальностей дозволив виокремити три компоненти у складі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін: когнітивний, праксеологічний, особистісний. Було визначено критерії сформованості кожного компоненту з відповідними показниками, що дозволило перейти до процесу моделювання формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Висновки до першого розділу

Вивчення міжнародних документів, зокрема рекомендацій та ініціатив ЮНЕСКО, резолюцій Європейського парламенту щодо медіаграмотності (медіаінформаційної грамотності) та її розвитку в цифрову епоху, вітчизняної концепції впровадження медіаосвіти, матеріалів Всеукраїнського проекту «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність», порталу «Медіаосвіта і медіаграмотність» Академії Української Преси (АУП), численних наукових розвідок українських та зарубіжних учених дозволило усвідомити ключові поняття дослідження та визначити їх. Загальне поняття медіаграмотності ми розглядаємо, спираючись на визначення, наведене в оновленій Концепції впровадження медіаосвіти в Україні: «медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-

комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [101]. Це поняття входить до більш загальних категорій медіакомпетентності та медіакультури. Шляхом формування й розвитку медіаграмотності є медіаосвіта.

Базове поняття дослідження – медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін – тлумачимо як здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири. У структурі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в контексті професійної діяльності виокремлюємо три компоненти: когнітивний, праксеологічний, особистісний. Сформованість кожного компонента визначаємо відповідними критеріями (мотиваційно-ціннісний, що вказує на загальну спрямованість особистості на здійснення медіадіяльності; інформаційно-знаннєвий, що передбачає наявність певного обсягу знань та уявлень у сфері медіа, інформаційних та цифрових технологій, а також специфіки медійних видів мистецтва; діяльнісно-комунікативний, що забезпечує практичну медіадіяльність учителів мистецьких дисциплін, зокрема ефективну медіакомунікацію) та показниками.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях: [229; 231; 232; 233; 237; 238; 240; 241; 243].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Теоретико-методологічні аспекти моделювання процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти

Для глибокого теоретико-методологічного обґрунтування моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти вважаємо за необхідне розглянути питання організації післядипломної педагогічної освіти вчителів, зокрема фахівців мистецької освітньої галузі, та наявні можливості для підвищення кваліфікації.

Післядипломна освіта, як зазначено в Законі України «Про освіту», є спеціалізованим вдосконаленням освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) [181]. Тож головною метою післядипломної освіти є забезпечення безперервності освітнього процесу, реалізація принципів освіти впродовж життя (Lifelong Learning).

Історично система післядипломної освіти почала формуватися від 70-х рр. ХХ ст., коли освіта дорослих стала невід'ємною частиною єдиної системи безперервної освіти [32]. Б. Гершунський та З. Малькова найважливішим аспектом у безперервній освіті вчителя вважали орієнтацію на його особистість, що було головною умовою оптимального функціонування всіх ланок системи освіти, надавало їй інтегративних якостей: цілісності, наступності, мобільності, динамічності, прогностичного спрямування, адаптивності [45, с. 4]. Увага до післядипломної освіти значно зросла в епоху

інформатизації суспільства і освіти, відбулась зміна освітньої парадигми «Освіта на все життя», характерної для індустріального суспільства, на «Освіту впродовж життя», Lifelong Learning як парадигму інформаційного суспільства [170, с. 34], що збільшило значущість післядипломної освіти як освітньої галузі, що на практиці забезпечує реалізацію цієї парадигми.

Особливістю розвитку сучасної системи післядипломної освіти, як справедливо вказує Н. Клясен [88], є її значно більша мобільність у порівнянні з попередніми етапами, здатність адекватно реагувати на зміни в сфері освіти, різноманіття форм і методів. На сьогодні, як зазначено в Концепції розвитку педагогічної освіти [182, с. 5], підготовка педагогічного працівника має відповідати суспільним запитам, сформульованим у професійних стандартах та стандартах освіти, враховувати світові тенденції та рекомендації впливових міжнародних організацій щодо підготовки педагогів. Для нашого дослідження особливо важливим є твердження щодо значної уваги до систематичного підвищення кваліфікації, спрямованого на формування та розвиток інформаційно-комунікаційних навичок, медійної грамотності [182, с. 20].

Вказані тенденції цілком узгоджуються із європейськими деклараціями та рамковими документами щодо освіти впродовж життя [274; 310]: професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл розглядається як неперервний процес, що охоплює три складники (початкову підготовку, введення у професію та постійне вдосконалення особистісних, соціальних і професійних компетентностей педагога) й відповідає кар'єрному розвитку вчителів.

У 2020 р. з прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту» було сформульовано нові підходи до підвищення кваліфікації педагогічних працівників [185]. Деталізація та роз'яснення цих вимог і правил надана в Листі МОН України «Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», зокрема вказано на наступні зміни:

- педагогічні працівники мають право вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації;
- педагогічні працівники мають підвищувати свою кваліфікацію щорічно, а загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації протягом п'яти років, яка оплачується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, не може бути меншою за 150 годин;
- формами підвищення кваліфікації є очна, заочна, дистанційна, мережева та ін., які можуть поєднуватись;
- основними видами підвищення кваліфікації є навчання за програмою (у тому числі участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах) та стажування [254].

Ці положення стосуються вчителів закладів загальної середньої освіти всіх спеціальностей. Відзначимо, що наразі більшість педагогічних працівників шкіл підвищують кваліфікацію в закладах післядипломної педагогічної освіти, які, враховуючи нові підходи, намагаються зробити традиційне навчання за програмою більш різноманітним, розробляють дистанційні курси, проводять навчання у формі тренінгів, майстер-класів та ін.

Професійний розвиток учителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти знаходиться в колі інтересів вітчизняних дослідників, при цьому науковці вивчають підвищення кваліфікації фахівців музичного та образотворчого мистецтв окремо (С. Ковальова [90], В. Ружицький [198], Г. Сотська [208] та ін.), розвиток професійної майстерності вчителів інтегрованих курсів «Мистецтво», Художня культура» (Л. Масол [125; 126], О. Просіна [188]), а також педагогів освітньої галузі «Мистецтво» в цілому (О. Комаровська [93], Л. Кондратова [96], О. Просіна [93], С. Соломаха [206] та ін.).

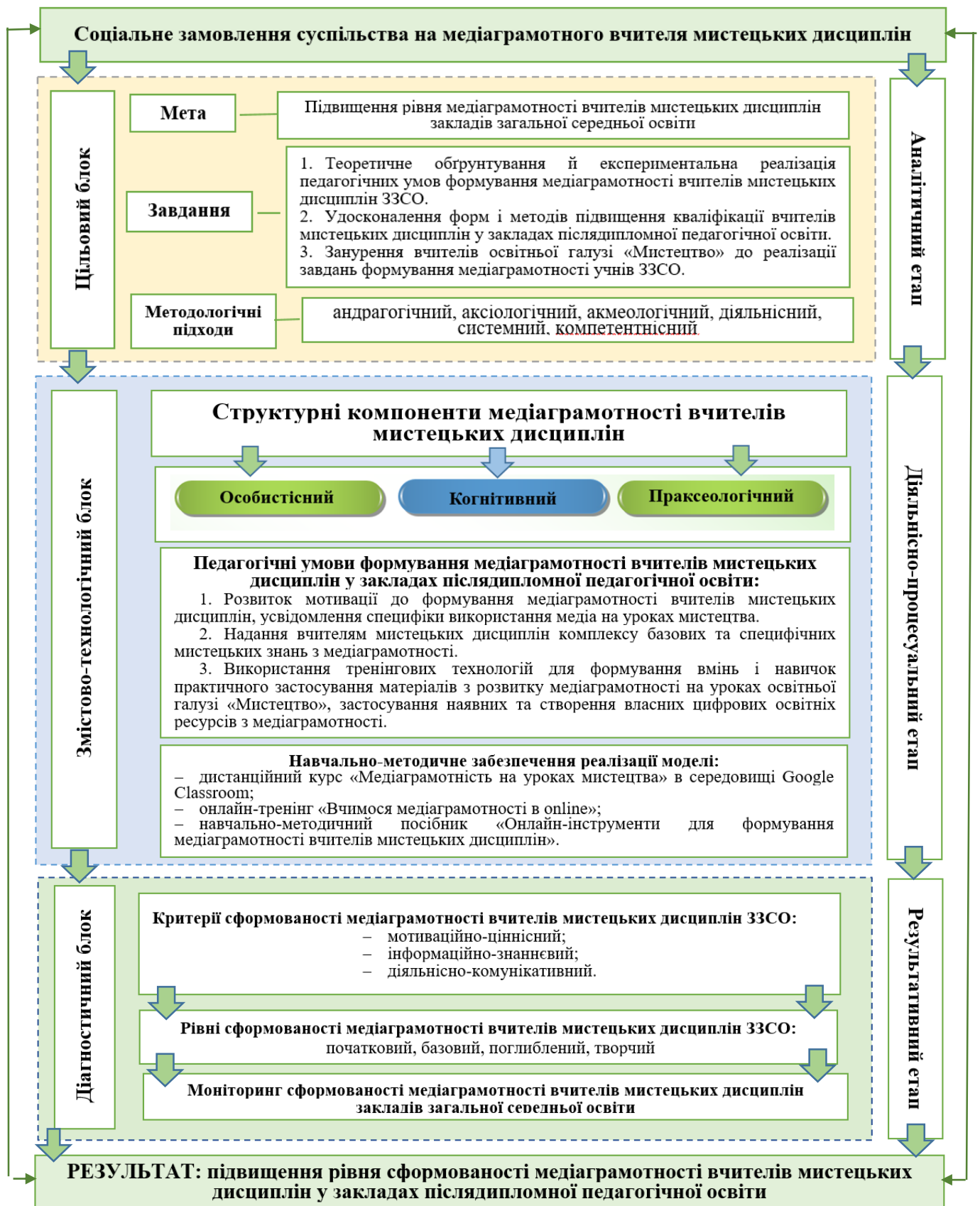
Особливу актуальність на сьогодні мають наукові розвідки С. Соломахи, якою визначено комплекс дидактично обґрунтованих форм, методів і

прийомів розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін у процесі підвищення кваліфікації, запропоновано практикум «Мистецько-педагогічна майстерня: аксіологія мистецтва» [206]. Питання професійного саморозвитку вчителів мистецтва із використанням засобів цифрових технологій наразі знаходяться в центрі уваги Л. Кондратової, якою розроблено та проведено дистанційні курси «Методика викладання мистецтва в початковій школі на засадах НУШ», «Цифрові технології в мистецькій освіті» на 150 та 30 годин навчання як засоби професійного саморозвитку вчителя мистецтва [95; 98]. Авторка вважає своєчасним формування відкритого освітнього середовища сучасної мистецької післядипломної педагогічної освіти, що цілком відповідає євроінтеграційним та глобалізаційним процесам сьогодення [97]. Л. Кондратовою та В. Ружицьким активно розвиваються літні школи професійної майстерності як окремий вид професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін, що створює умови для поширення інновацій серед педагогів освітньої галузі «Мистецтво» [94].

Відомим фахівцем у галузі післядипломної освіти вчителів мистецьких дисциплін є О. Просіна, яка розробляє шляхи реалізації засобів неформальної освіти, пропонує застосування так званого «проєкту професійного розвитку» (один із проєктів під назвою «Толока митців та освітян: від проєкції до результату» було проведено для налагодження міжгалузевої комунікації між діячами мистецтва та освітянами мистецької освітньої галузі [188]).

Отже, спираючись на сучасні наукові розвідки та наявний досвід підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін, нами було розроблено модель формування медіаграмотності вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» у закладах ППО. Модель представлено на рисунку 2.1.

Розглянемо модель докладніше.

Рис. 2.1. Модель формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти

Як відомо, моделювання є одним із провідних методів наукового пізнання, широко розповсюдженим у педагогічних дослідженнях, оскільки дозволяє інтегрувати педагогічний експеримент з науковим абстрагуванням, на що вказують В. Биков [15], Т. Гуменюк [56], Є. Лодатко [116], В. Міхеєв [146] та інші науковці, які займаються педагогічним моделюванням. Саме моделювання забезпечує вивчення педагогічних явищ і процесів на спеціальному об'єкті – моделі, яка є проміжною ланкою між суб'єктом – педагогом, дослідником і предметом дослідження, тобто певними властивостями і відношеннями між елементами навчально-виховного процесу [146]. Як влучно зазначає О. Бескорса [13], модель – це графічне відтворення спеціально організованої педагогічної взаємодії, що дозволяє оцінювати зв'язки і відношення між станом різних елементів освітнього процесу на різних етапах їх вивчення.

Теоретичним підґрунтям моделювання формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах ППО та визначення педагогічних умов цього процесу стала низка методологічних підходів: андрагогічний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний.

Андрагогічний підхід у вивченні процесів професійного розвитку вчителів в умовах підвищення кваліфікації набуває стрижневого значення, оскільки йдеться про навчання дорослої людини. Як зазначається в Енциклопедії сучасної України, андрагогіка (від грец. *ἀνδρός* – доросла людина і *ἀγωγή* – керівництво, виховання) – це педагогічна наука, що займається теоретичними і практичними проблемами освіти і виховання дорослих [16]. Синонімічними до андрагогіки є терміни «педагогіка дорослих», «освіта дорослих», наразі актуальними стали поняття «неперервної освіти» та «освіти впродовж життя». Одним із відомих фахівців у галузі андрагогіки Л. Туросом доведено значущість цієї педагогічної науки в системі наук про людину, оскільки вона спрямована на всебічне розуміння можливості перенавчання дорослої людини, її здатності до ефективного функціонування в усіх соціальних ролях, зокрема: в ролі людини, яка вдосконалює, розвиває свою

індивідуальність, як члена родини, споживача, члена суспільства, громадянина, працівника [цит. за 154, с. 391–392].

Цілком поділяючи думку А. Марчук, відзначимо, що процеси неперервної освіти розглядаються тепер не лише як «навчання протягом життя» (lifelong learning), а й як «навчання шириною в життя» (lifewide learning). Останнє акцентує на різних видах освіти – формальній, неформальній, інформальній, – які супроводжують будь-яку сферу життєдіяльності сучасної людини [123, с. 124]. Це положення є надзвичайно актуальним для дослідження процесів формування й розвитку медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в закладах післядипломної педагогічної освіти, оскільки ключовими освітніми формами і методами було обрано саме різновиди неформальної освіти (тренінги, онлайн-освіта, масові відкриті онлайн-курси).

Доцільно відзначити провідні положення андрагогічної моделі навчання, виділених у науковій розвідці А. Марчук:

1. Учневі належить провідна роль у процесі навчання.
2. Дорослий учень прагне до самореалізації, до самостійності, до самоуправління та усвідомлює свою здатність до цього.
3. Дорослий учень має життєвий (соціальний, професійний, побутовий) досвід, який може бути використано як важливе джерело навчання і його, й інших.
4. Доросла людина навчається з метою вирішення важливої життєвої проблеми і досягнення конкретної мети.
5. Дорослий учень розраховує на невідкладне застосування отриманих у процесі навчання знань, умінь, навичок, якостей.
6. Навчальна діяльність дорослого учня у значному ступені детерміновано часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які можуть і обмежувати, і сприяти процесу навчання.

7. Процес навчання дорослого учня здійснюється у вигляді спільної діяльності того, хто навчається і того, хто навчає на всіх етапах навчання: планування, реалізації, оцінювання, корекції [123, с. 150].

Використання андрагогічного підходу під час формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін зумовлено дією виокремлених ще в першій половині ХХ ст. Е. Торндайком у відомому психологічному дослідженні «Adult learning» законах навчання дорослих: інтенсивності та активності (чим більша особистісна причетність, тим вища ефективність навчання); урахування індивідуальних відмінностей; законі готовності дорослих до навчання; практики та зворотного зв'язку, за яким дії, уміння, навички при багаторазовому повторенні краще запам'ятовуються та зберігаються; інтенсивності: ефективність навчання дорослої людини залежить від її активності та особистої причетності [цит. за 92, с. 37]

Аксіологічний підхід дозволяє спрямувати зміст, форми і методи формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у площину ціннісних орієнтацій особистості. Поняття «цінності» як ключове в аксіологічному підході вказує на суспільне або особистісне значення (значимість) явищ чи подій [250], цінність є суттю тих явищ природи і суспільства, що виступають благом життя і культури людей певного суспільства або класу як дійсність або ідеал [217, с. 3].

Ю. Шайгородський акцентує увагу на усвідомленні важливості цінностей та ціннісних орієнтацій, як детермінант суспільних і соціальних процесів, ставлення людини до навколишньої дійсності, психічного та соціальнопсихологічного розвитку особистості [250]. Поділяючи цю думку, зауважимо, що розвиток інформаційного суспільства, цифрових технологій, стрімка віртуалізація життя призвели до принципових змін в системі цінностей. Відомо, що цінності в аксіології зазвичай розподілялися на фундаментальні, базові, загальнолюдські (життя, людина, добро, природа тощо); національні (національна ідея, рідна мова, народні свята, традиції й звичаї, фольклор, національні символи тощо); громадянські (демократичні

права й обов'язки, повага до культурних і національних традицій інших народів тощо); сімейні та особистісні (В. Тугарінов [217]). Проте, на сьогодні, в умовах загальних процесів інформатизації, а також поширення цифрових форм освіти, що було спричинено карантинними умовами під час пандемії Covid-19, відбулось формування нових цінностей інформаційного суспільства: освіта, інформація, знання і комунікація.

Наразі до наукового обігу ввійшло поняття «інформаційної аксіології» як самостійної ідеології інформаційного суспільства. Як влучно зазначає М. Кириченко, інформаційна аксіологія окреслює сукупність цінностей інформаційного соціуму, в якому інформація є головним ресурсом, цінністю і капіталом, визначає людину як багатовимірну істоту і вимагає ланцюгових перетворень на рівні соціокультурної та матеріальної дійсності. Отже, йдеться про інформаційне перетворення людини і соціуму, про цінності інформації, знання і культури [85, с. 186]. Опанування цінностей інформаційного суспільства є надзвичайно важливим аспектом у формуванні медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.

Акмеологічний підхід до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти дозволяє реалізувати ідеї повноцінного розвитку особистості на основі реалізації її задатків та обдарувань, що набувають особливої значущості у галузі мистецької освіти [42].

Поняття «акме» (від дав.-гр. ακμή – най ища точка, вершина) означає особливий соматичний, фізіологічний, психічний і соціальний стан особистості, що характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найвищих показників у її особистісно-соціальному розвитку, професійній діяльності, творчості [33, с. 17]. Наразі сформувалась педагогічна акмеологія (А. Деркач [4], Л. Рибалко [195], А. Козир [91] та ін.) як галузь наукового знання, об'єктом вивчення якої є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в освіті й професійній діяльності.

Акмеологічний підхід є надзвичайно важливим у професійному розвитку вчителів освітньої галузі «Мистецтво», оскільки він затверджує значущість професійних досягнень, у тому числі мистецьких звершень, сприяє вдосконаленню форм і методів мистецької освіти. Як влучно зазначає А. Козир, цей підхід сприяє активізації внутрішнього потенціалу вчителів мистецтва (мотиваційно-цільової сфери їх особистості, здібностей, вольових якостей, самосвідомості), як умови сходження особистості до свого акме-рівня [91, с. 67]. Формування акмеологічної позиції вчителя, успішна реалізація його особистісно-професійного потенціалу в різних видах діяльності допомагає досягти вершин професійної майстерності, що актуально для побудови форм і методів підвищення кваліфікації педагогів.

У дослідженні процесів формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти важливу роль набув *діяльнісний підхід*, оскільки саме діяльність є основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості і саме в такий спосіб досягається необхідна цілісність у формуванні будь-якої якості особистості. Поняття «діяльності» є ключовим у вказаному підході, його суть, як вказано в українському педагогічному словнику, полягає у ставленні суб'єкта як суспільної істоти до зовнішньої дійсності, що опосередковується процесом її перетворення і змінення. Діяльність людини має складну структуру, до якої входять такі складники, як: потреби, мотиви, цілі, завдання, дії та операції, що знаходяться в постійних взаємозв'язках і трансформаціях [47, с. 98]. Як справедливо зазначав О. Леонт'єв, один із розробників діяльнісного підходу, саме діяльність виступає вирішальним фактором розвитку й реалізації особистості, одним з головних параметрів її структури [113, с. 142].

Важливим поняттям у межах названого підходу є, на думку В. Лозової, поняття «активності» як риси особистості, котра знаходить вияв у позитивному ставленні до діяльності та її результатів, готовності, прагненні до самостійної діяльності, якості її здійснення, виборі оптимальних шляхів для досягнення поставленої мети [117, с. 15]. Звернемо увагу на визначений

В. Лозовою та Г. Троцько діалектичний взаємозв'язок активності й діяльності, в якій активність виявляється, а також виокремлення активності потенційної (стан прагнення, психологічної готовності до діяльності) і реальної (здійснене прагнення, реалізована готовність, внаслідок чого суб'єкт досягає мети). Саме активність передбачає вибірковість об'єктів, засобів, форм діяльності, вибір оптимальних шляхів досягнення мети, що вимагає ініціативності, самостійності, відповідальності особистості тощо [117].

Системний підхід також входить до методологічного підґрунтя формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, зокрема на його підставі розроблено модель цього процесу. Як справедливо відзначає В. Юрченко, саме системний підхід значною мірою допомагає здійсненню функції систематизації, класифікації та упорядкування наукових знань [256, с. 789]. З кінця ХХ ст. на основі фундаментальних досліджень Т. Ільїної [73], Н. Кузьміної [109], М. Скаткіна [205] та ін. щодо залучення цього підходу до педагогічних досліджень, він починає активно використовуватися в педагогіці вищої школи для вивчення, аналізу, проєктування змісту, структури, функцій навчання в закладах вищої освіти (роботи С. Гончаренка [48], О. Іонової [78], Ю. Шабанової [249] та ін.).

Цілком погоджуємось із О. Іоновою [78], яка стверджує, що системний підхід як спосіб наукового пізнання і дозволяє скласти цілісне, інтегроване уявлення про досліджуваний об'єкт. Спираючись на ключові системні принципи цілісності та структурованості, поняття медіаграмотності нами було розтлумачено як певна цілісність в єдності її компонентів; встановити місце й функції кожного компоненту, їх взаємозалежність один від одного; у той самий час була проаналізована структура поняття медіаграмотності, коли взаємодія складників створює нову якість і нову цілісність.

Тож результатом застосування системного підходу у контексті актуалізованої проблеми стало структурування медіаграмотності через когнітивний, праксеологічний та особистісний компоненти, а також

моделювання процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти у вигляді системної взаємодії цільового, змістово-технологічного та діагностичного блоків.

Компетентнісний підхід, який наразі є парадигмальним у реформуванні вітчизняної шкільної освіти, також увійшов до теоретичних підвалин дослідження медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, оскільки вивчаючи процеси професійного розвитку фахівців неможливо обійти поняття компетентностей (загальних, спеціальних, трансверсальних) та результатів навчання як ключових дефініцій компетентнісного підходу. Слід відзначити, що в дослідженні ми спиралися на визначення поняття «компетентність», чітко сформульоване в Законі України «Про вищу освіту»: це динамічна «комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [181].

Актуальність компетентнісного підходу для дослідження процесу формування медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» підкреслюється його спрямованістю на досягнення конкретного результату, на розвиток практичних умінь і навичок, саморозвиток та самовдосконалення особистості, що набуває особливого значення в освіті дорослих.

Моделюючи процес формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, ми враховували принципи медійної та інформаційної грамотності, виокремлені ЮНЕСКО [255], що охоплюють всі види ЗМІ та інші джерела інформації – бібліотеки, архіви, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій:

1. Критичне використання медіа. Інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, інтернет мають використовуватися суспільством критично. Вони рівні за статусом, і жодне з цих джерел не варто вважати більш значущим, ніж інші.

2. Рівний доступ до інформації. Кожен громадянин є творцем інформації/знань. Кожен має право на доступ до інформації/знань та право на самовираження. Медійна та інформаційна грамотність має бути для всіх – і для чоловіків, і для жінок, – і тісно пов'язана з правами людини.

3. Інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. Медіаінформаційна грамотність повинна зробити це твердження прозорим і зрозумілим для всіх громадян.

4. Право на отримання і розуміння нової інформації. Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання і повідомлення та мати можливість на спілкування з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення. Їх права на це ніколи не мають порушуватися.

5. Медійна та інформаційна грамотність не набувається одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес. Його можна вважати завершеним, якщо він включає в себе знання, вміння та установки щодо використання, створення та передачі інформації, щодо медіа та технологічного контенту [255].

Спроектowana модель складається із трьох блоків. У першому – цільовому – сформульовано мету розроблення моделі, що полягає у підвищенні рівня медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти; завдання, серед яких теоретичне обґрунтування й експериментальна реалізація педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО; удосконалення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти; занурення вчителів освітньої галузі «Мистецтво» до реалізації завдань формування медіаграмотності учнів ЗЗСО. Крім того, важливого значення під час моделювання набули методологічні підходи (андрагогічний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний).

Другий – змістово-технологічний – блок моделі вмістив структурні компоненти медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін; педагогічні умови формування досліджуваного педагогічного явища, зокрема: розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецтва; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності. До змістово-технологічного блоку моделі увійшло навчально-методичне забезпечення реалізації моделі (дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online»; навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти для формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін»).

У діагностичному блоці визначено критерії (мотиваційно-ціннісний; інформаційно-знаннєвий; діяльнісно-комунікативний) та рівні (початковий, базовий, поглиблений, творчий) сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.

Модель впроваджується у перебігу аналітичного, діяльнісно-процесуального та результативного етапів, що мають привести до підвищення рівня сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Отже, створення моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти проведено з урахуванням: соціального замовлення суспільства на медіаграмотного вчителя мистецьких дисциплін, що зумовлено підвищенням ролі візуальних та аудіовізуальних мистецтв у функціонуванні сучасних ЗМІ

та процесах медіавпливів на користувачів; Законів України «Про освіту» (ст. 18) [181], «Про повну загальну середню освіту» (ст. 51) [185], положень Листа МОН України «Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» [254]; андрагогічного, акмеологічного, аксіологічного, діяльнісного, системного, компетентнісного методологічних підходів.

Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти в нашому дослідженні розглядається як спеціально організований освітній процес, побудований на теоретичному підґрунті науково-методологічних підходів, здійснюється на основі використання доцільно відібраних форм, методів, засобів навчання, характерних для сучасної практики освіти дорослих, з урахуванням процесів інтенсивної медіатизації шкільної освіти та необхідності грамотного використання медіазасобів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

2.2. Педагогічні умови реалізації моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти

Вивчення проблеми формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти дозволило констатувати, що на сьогодні фахівці освітньої галузі «Мистецтво» не вмотивовані на оволодіння знаннями в сфері медіа, відповідними уміннями і навичками роботи з медіазасобами, не мають відповідного досвіду. З огляду на це, актуалізується необхідність визначення та обґрунтування низки педагогічних умов, що стане запорукою успішного формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін під час підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Переш ніж визначити відповідні умови, варто уточнити сутність концепту «педагогічні умови». Загальне поняття «умова» в академічному

тлумачному словнику української мови тлумачиться як: вимога, пропозиція, чинник, що сприяє досягненню мети; процес або дійсність, яка реалізується при наявності сприятливих обставин; правила, які гарантують ефективну роботу якогось процесу; комплекс даних, положень, які виступають основою певного явища, задачі або справи [17]. У тлумачному словнику за редакцією В. Бусела умова розглядається як обов'язки когось або обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну життєдіяльність або роботу чого-небудь; сукупність даних, положення, які являються підґрунтям чого-небудь [33, с. 1506]. Отже, якщо застосування умови має привести до оволодіння певним процесом або явищем, то педагогічні умови є запорукою успішного освітнього процесу. Ми цілком поділяємо думку Є. Хрикова, який відзначає, що педагогічні умови створюються з метою зорієнтування педагогів на досягнення поставленої мети та передбачають упровадження різних засобів навчання, вони визначають напрям розвитку освітнього процесу [244]

Розглядаючи педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки у вищій школі, С. Літвінчук характеризує поняття «педагогічні умови» як обставини, які обумовлюють підготовку майбутніх фахівців, їх розвиток; вдале розв'язання завдань щодо підготовки та перепідготовки майбутніх спеціалістів; отримання максимально-важливих результатів в структурі формування компетентного фахівця [114, с. 11]. Н. Максименко бачить в педагогічних умовах інструментарій, що сприяє професійному розвитку майбутніх фахівців педагогічної галузі та уможливорює ефективне формування медіаосвіченості здобувачів [121, с. 69]. І. Наумук, вивчаючи особливості формування медіакомпетентності майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах, виокремлює педагогічні умови, які сприяють більш ефективному оволодінню медіакомпетентністю, розвитку критичного мислення, умінь аналізувати медіаінформацію та протистояти маніпулюванню медіа [153].

У дослідженнях процесів формування й розвитку медіаграмотності, медіакомпетентності, медіакультури, у наукових розвідках з медіаосвіти вітчизняними вченими виділено різні групи педагогічних умов. Так, С. Іць розроблено комплекс педагогічних умов, які сприяють якісному формуванню професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти, серед яких:

- організаційно-педагогічні, що передбачають єдність професійного, соціокультурного та інформаційного компонентів, професійно значущих знань, емоційно-ціннісних суджень і практичних дій майбутнього вчителя іноземної мови в умовах медіа-інформаційного простору; раціональний і науково обґрунтований відбір необхідної й достатньої медіаінформації, її оперативне оновлення; системний контроль за професійною підготовкою майбутнього вчителя іноземної мови;

- дидактичні, що визначають необхідність використання інноваційних форм (дискусійний медіаклуб, лекторій, медіаосвітні квести, вебінари, форуми, самостійна робота в медіацентрі тощо) та засобів (медіаосвітні технології, програмне забезпечення, спецкурс «Технології медіаосвіти в професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови», навчально-методичний посібник «Педагогічні медіатехнології у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови»);

- психологічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, які, на думку С. Іць, забезпечують мотивацію навчальної діяльності, моральну готовність особистості до використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності;

- технологічні, завдяки яким майбутні вчителі іноземної мови оволодівають комп'ютерною грамотністю із застосуванням медіаосвітніх засобів навчання [80].

Ю. Казаковим розроблено педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів. На думку дослідника цей

процес буде ефективним завдяки 1) розгляду медіаграмотності майбутнього вчителя як складової професійної педагогічної культури; 2) інтеграції медіаосвіти в зміст фахової педагогічної підготовки майбутнього вчителя; 3) введення спецкурсів медіаосвітньої спрямованості відповідно до спеціального (соціокультурного) напрямку медіаосвіти; 4) формування навичок та вмінь роботи з медіатекстами як метапредметних професійних якостей майбутнього вчителя, формування потреби у взаємодії з медіатекстами в майбутніх учителів; 5) цілеспрямованого використання засобів масової комунікації, які на основі актуалізованих смислів і знаків, системних текстів і гіпертекстів впливають на формування знань, умінь і навичок взаємодії майбутнього вчителя з сучасною медіакультурою [81].

Доцільно звернути увагу й на педагогічні умови, що спрямовані на підвищення рівня сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи, які виокремлено в дослідженні І. Толмачової:

- формування в майбутніх учителів початкової школи позитивної мотивації щодо застосування медіазасобів у процесі фахової підготовки та подальшій професійній діяльності;

- моделювання й реалізація освітнього медіасередовища ЗВО, спрямованого на формування професійних знань, умінь та навичок у майбутніх учителів початкової школи;

- систематичне створення майбутніми вчителями початкової школи самостійних медіапродуктів під час вивчення фахових дисциплін [215].

М. Матвійчук вважає за доцільне використати наступні соціально-педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів: доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа [127, с. 12]

Низку педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-філологів до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності знаходимо в роботі

О. Георгіаді: створення медіаосвітнього середовища, підготовленість викладачів філологічних факультетів до організації освітнього процесу із застосуванням медіаосвітніх технологій; підтримка прагнення студентів-філологів до застосування медіаосвітніх технологій в різних видах навчальної діяльності, стимулювання інтересу до створення власних професійних медіапродуктів; моніторинг сформованих умінь і навичок майбутніх-вчителів філологів на всіх етапах професійної підготовки із застосування медіаосвітніх технологій в навчальному процесі [44].

Цінним педагогічним досвідом для нашого наукового пошуку виявилось ознайомлення з педагогічними умовами формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності, сформульованими О. Семеног та М. Ячменик:

- забезпечення інтеграції змісту медіаосвіти у фахові дисципліни з метою формування позитивної мотивації до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності;

- оволодіння студентами культурою дослідницької роботи з медіатекстом;

- створення і використання студентами власного медіаосвітнього продукту у процесі навчальної та позавчальної діяльності [200, с. 87]

Аналіз наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних вчених (О. Антонова [5], О. Барішполець [7; 9], Т. Бешок [14], О. Варецька [26], О. Волошенюк [6; 134; 140], М. Дорош [63], В. Іванов [140], Т. Іванова [74], С. Іць [80], Ю. Казаков [81], І. Колесникова [92], М. Матвійчук [127], Л. Найдьонова [8; 139; 143], І. Наумук [153], Г. Онкович [162], О. Чорний [6; 39], Т. Фурсикова [226] та ін.; С. Bazalgette [266], D. Buckingham та J. Sefton-Green [269], A. Hart [283], D. Kellner [288], R. Kubey [291], L. Masterman [294], M. McLuhan [297] та ін.), власний досвід роботи в системі післядипломної педагогічної освіти дозволили сформулювати педагогічні умови, які, на нашу

думку, сприятимуть формуванню медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін Нової української школи:

1. Розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі.

2. Надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності.

3. Використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності.

Обґрунтуємо актуальність кожної педагогічної умови формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.

Виокремлення першої педагогічної умови – розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі – пов'язано з актуальністю формування мотивації дорослих людей, більшість із яких має високу професійну самооцінку і вважає, що у сфері мистецької освіти інновації не потрібні, проте, як свідчить досвід, це не завжди відповідає реальному стану. Тому, перш ніж занурюватися в теоретичні аспекти медіаграмотності, ми вважаємо за необхідне сформулювати у вчителів стійке бажання бути медіаграмотними, а також надати їм розуміння специфіки використання мистецтв у медіапропаганді, що зумовлено жанрово-стильовими особливостями цих мистецтв (візуальних, аудіовізуальних, Net Art тощо).

Як відомо поняття «мотив» походить від франц. *motif* – спонукання, тож під мотивом розуміють усе, що спонукає людину до дії. Тож мотив є рушієм будь-якої діяльності, причиною поведінки людини. Ми цілком погоджуємось із А. Марчук, яка досліджує чинники мотивації навчальної діяльності дорослої

людини і зазначає: «мотивація – це система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, вона необхідна для ефективного виконання прийнятих рішень і запланованих завдань; мотивація учіння – це складна система спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення і збереження нового досвіду (знань, умінь, способів, дій, вражень, уподобань) [123, с. 159]. Важливою вважаємо думку науковиці щодо мотивація навчання дорослої людини, яка залежить від ситуативних факторів (специфіки діяльності, оточення, психологічної атмосфери тощо). Вияв мотивації дорослої людини, як вказує А. Марчук, відбувається через постановку цілей, зосередження уваги протягом усієї діяльності, докладання зусиль, наполегливість у досягненні мети діяльності [там само].

Відзначимо, що поняття мотивації ми розглядали й більш широко: у філософському аспекті, орієнтуючись на визначення філософського енциклопедичного словника, – як систему внутрішніх чинників, які орієнтують і спрямовують поведінку людини на досягнення цілі, як внутрішнє спонукання до дії, що обумовлює суб'єктивно-особистісну зацікавленість індивіда в її звершенні [225]; мотивація характеризується складним набором компонентів: вид потреби, що їй відповідає; форма, яку приймає мотивація (поняття, образ, думка, мрія); ступінь актуалізації, масштаб, зміст реалізованої діяльності тощо [149]; у психологічному аспекті мотивація – це спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість.

Отже, ми намагалися сформувати в учителів мистецьких дисциплін закладав загальної середньої освіти стійке прагнення до професійного розвитку, зокрема у сфері медіаграмотності, спонукали їх оволодіти знаннями, вміннями і навичками грамотно і професійно використовувати медіаресурси на уроках освітньої галузі «Мистецтво».

Друга педагогічна умова – надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу знань з медіаграмотності – спрямована на подолання недостатньої медіаобізнаності фахівців мистецької освітньої галузі через усвідомлення

низки ключових понять у сфері медіа та набуття емпіричних знань, що забезпечують практичне застосування медіазасобів на уроках мистецтва в школі.

Категорія знань, як відомо, є багатогранною та багатоаспектною. У філософії знання вивчаються як певний ідеальний образ дійсності, людська інформація про світ, яка існує у вигляді певної суб'єктивної реальності [152, с. 269]; перевірений суспільно-історичною практикою і підтверджений логікою результат процесу пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій [225, с. 192].

З точки зору психології знання є сукупністю сприйнятої і засвоєної людиною інформації у вигляді понять, уявлень, суджень, що зберігається в довготривалій пам'яті, і може бути відтворена в процесі діяльності і поведінки; це образи предметів, явищ зовнішнього світу, образи різноманітних дій людини, результат пізнавальної діяльності [191].

В енциклопедії освіти наведене тлумачення поняття «знання» з точки зору педагогіки – це «відображення у свідомості індивіда образів предметів і явищ об'єктивної дійсності, їх властивостей, відносин між ними й закономірностей розвитку в процесі засвоєння суспільного досвіду пізнання» [66, с. 326]. Виокремлюються такі види знань, як-от: предметні знання різного ступеня узагальнення; знання способів дій, у тому числі розумових; знання норм, на основі яких формуються уміння й навички міжособистісних стосунків; знання цінностей, що відбивають характер політичних, світоглядних, моральних, естетичних та ін. орієнтацій [там само].

Ми цілком погоджуємося із В. Гриньовою, яка у структурі знання виділяє емпіричний і теоретичний аспекти [54, с. 108]. Критеріями оцінки якості знань, як вказує О. Коваль у «Тематичному словнику-довіднику з психології та педагогіки», є такі категорії: а) системність, науковість, узагальненість, усвідомленість, згуртованість, фундаментальність; б) гнучкість, мобільність, оперативність; в) дієвість, спрямованість на практичне використання; г) повнота, об'єм, точність, міцність [89, с. 13–14].

Виходячи з наведених визначень, ми намагалися забезпечити вчителів мистецьких дисциплін як *загальними* знаннями (термінології, понятійного апарату в галузі теорії та історії медіа, знаннями особливостей New Media як сучасним різновидом засобів масової інформації, уявленнями про інформацію як одну із провідних цінностей цифрового суспільства, шляхи її поширення, знаннями основних теорій медіаосвіти та особливостей розвитку медіакультури; усвідомленням медійних впливів у сучасному світі, соціально-культурних аспектів глобалізації медіа, розумінням різних типів медіатекстів), так і *специфічними* знаннями щодо специфіки різних видів мистецтв, передусім тих, що використовують New Media (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні мистецтва, комп'ютерне мистецтво тощо) для медіавпливів та медіаманіпуляцій, пошуку мистецької інформації, її аналізу і оцінювання, перевірки фактів, візуальних та аудіальних даних, інших медіавідомостей, аналізу медіасимволів та візуальної мови.

Крім того, вважаємо за необхідне надати вчителям мистецьких дисциплін знання у сфері цифрових технологій, особливостей та закономірностей функціонування інформаційного суспільства, усвідомлення його нових цінностей (знання, інформація, комунікація), розуміння законів про авторське право, включаючи ліцензії Creative Commons і копірайт; знання власне цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування.

Вказаний обсяг знань (у сферах медіа, ІК-технологій та мистецтва) є необхідним теоретичним підґрунтям формування й розвитку медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво», передумовою формування умінь і навичок практичної медіадіяльності.

Третя педагогічна умова – використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності – забезпечує ефективну медіадіяльність вчителів мистецьких дисциплін,

впливає на розвиток цифрових умінь і навичок, загальної цифрової культури та реалізує діяльнісний (праксеологічний) аспект медіаграмотності педагогів.

Виокремлюючи третю педагогічну умову, ми відштовхувались від загальнопедагогічного та психологічного тлумачення умінь як елементів діяльності, що дозволяють робити будь-що з високою якістю (точно і правильно виконувати якусь дію, операцію, серію дій тощо), навичок як автоматизованих компонентів умінь, які реалізуються на рівні несвідомого контролю [115]. У Рамці ІКТ-компетентності вчителів, розробленої ЮНЕСКО (ICT competency standards for teachers: policy framework), навички визначаються подібним чином, як здатність та спроможність виконувати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результатів [321]. Враховувалась і позиція вчених (Р. Павелків та ін.), які вважають, що вміння утворюються в результаті координації навичок, їх об'єднання в системи за допомогою дій, що знаходяться під свідомим контролем. Через регуляцію таких дій здійснюється оптимальне управління вміннями. Свідомий інтелектуальний контроль – це головне, що відрізняє вміння від навичок, вміння на відміну від навичок завжди спираються на активну інтелектуальну діяльність і обов'язково включають в себе процеси мислення [171].

Слід відзначити, що формування медіаграмотності вчителів тісно пов'язано із розвитком так званих ключових компетентностей для навчання протягом життя (Key Competences for Lifelong Learning), які ще називають трансверсальними компетентностями (Transversal Competences). До них відносять такі навички, як критичне мислення, аналітичне мислення, вирішення проблем, творчість, робота в команді, вміння спілкування та проводити переговори, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, емпатія, участь, повага до різноманітності, що засвідчено в нормативному документі Європейської комісії «ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning» [263]. Отже, формування навичок медіаграмотності впливає на загальний розвиток особистості.

Окрему групу вмінь і навичок, необхідних для формування й розвитку медіаграмотності, складають навички практичної діяльності в онлайн-сервісах та онлайн-ресурсах для виявлення медіафальсифікацій та маніпуляцій в сфері мистецтва, створення власної медіапродукції до уроків освітньої галузі «Мистецтво» в школі, тобто ті вміння й навички, що співвідносяться із цифровою грамотністю: робота в програмах і сервісах для створення інтерактивних презентацій, інтерактивного відео (Genially, Learnis, Pictochart, Google Slides, Prezi, Canva), постерів та інтерактивних плакатів (Padlet, Glogster), інтелектуальних карт (Mindmeister), відеофільмів (iMovie или Moviemaker), коміксів (Storyboardthat, Makebeliefscomix, Pixton), для проведення медіазаходів професійного спрямування в онлайн-форматі (Skype, ZOOM, Google Meet) з використанням онлайн-інструментів для організації зворотного зв'язку (ресурси Mentimeter, Slido та ін.), роботи на освітній платформі Kahoot, сервісах для створення онлайн-тестів та ін.

На важливість набуття технологічних цифрових умінь вказує К. Ала-Мутка (К. Ala-Mutka), яка до складників цифрової компетентності громадян віднесла різні групи вмінь та знань: інструментальні вміння та знання (instrumental skills and knowledge), а саме технічні уміння роботи з цифровими пристроями, а також знання і вміння безпечного використання медіасередовищ; просунуті (поглиблені) вміння та знання (advanced skills and knowledge), що передбачають ефективну взаємодію та комунікацію, управління інформацією, навчання в мережі, участь у цифровій діяльності; ставлення (attitudes), зокрема розуміння й прийняття міжкультурної взаємодії, критичне ставлення до якості інформації, відкритість до цифрової творчості й навчання з використанням цифрових інструментів, розуміння й урахування проблем інтернет-безпеки, дотримання етики цифрового середовища [262].

Отже, практичне впровадження запропонованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти можливе завдяки реалізації виокремлених педагогічних умов (розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів

мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», використання наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності) та навчально-методичному забезпеченню, долученому до курсів підвищення кваліфікації вчителів.

2.3. Навчально-методичне забезпечення педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти

До навчально-методичного забезпечення педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти увійшла низка засобів неформальної освіти. Серед них дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» та онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online». Вибір саме засобів неформальної освіти виходить із положень Концепції розвитку педагогічної освіти, в якій зазначено, що разом із традиційним підвищенням кваліфікації у формі навчання у закладах освіти, які мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованими освітніми програмами, наразі актуальними є такі види підвищення кваліфікації педагогічних працівників як стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо [182, с.18]. Крім того, все більшого поширення набувають дистанційні, у тому числі масові відкриті онлайн-курси підвищення кваліфікації, які за умов належної сертифікації стають доступними для педагогічних працівників на одній із національних освітніх платформ.

Крім того, для педагогів освітньої галузі «Мистецтво» було підготовлено навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти для формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін», у якому описано низку онлайн-ресурсів, які доцільно використовувати для набуття знань з медіаграмотності, відпрацювання певних умінь і навичок аналізу медіатекстів, створення власних медіаресурсів для залучення до уроків освітньої галузі «Мистецтво» на основі використання медіаконтенту візуальних та аудіовізуальних мистецтв.

2.3.1. Дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» для вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти

Розглянемо теоретичне підґрунтя, зміст і структуру дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва», розміщеного в середовищі Google Classroom (для зручності роботи з учителями мистецьких дисциплін, що підвищували кваліфікацію в інших навчальних закладах).

Перш ніж безпосередньо розробляти дистанційний курс, нами було вивчено наявні масові відкриті онлайн-курси (МООС) та курси навчальних програм курсів/факультативів з медіаграмотності, які наразі пропонуються для підвищення кваліфікації вчителів та їхнього саморозвитку в сфері медіаграмотності, медіакомпетентності та медіакультури.

Як відомо, поняття «масовий відкритий онлайн курс» (Massive Open Online Course, МООС) було вперше використано Г. Сіменсом (G. Siemens) та С. Доунсом (S. Downes) у зв'язку із розробленням курсу «Конективізм та зв'язні знання» [311]. На початку 2010-х років кожне слово аббревіатури було розтлумачено: «масовий (massive)» означає, що курс охоплюють значне коло інтересів громадян, а також можливість одночасного навчання значної кількості користувачів; «відкритий (open)» вказує на вільний доступ до курсу або його контенту; «онлайн (online)» характеризує спосіб доступу до курсу через мережу Інтернет; «курс (course)» має значення особливої організації змісту навчання у визначені часові інтервали із наданням доступу до ресурсів,

ознайомлення з якими допомагає досягти поставлених цілей та запрограмованих результатів навчання [295].

Розрізняють два основні різновиди масових відкритих онлайн-курсів:

1) сМООС (префікс походить від слова «коннективізм (connectivism)»); в курсах цього виду користувачі мають опрацювати великі обсяги неструктурованої інформації, вони є приватною ініціативою окремих педагогів (курси G. Siemens, S. Downes та ін.)

– хМООС – курси з чітко структурованою навчальною інформацією, обов'язковими тестами для контролю знань, відеолекціями та іншими матеріалами, оформленими за певним шаблоном; курси цього виду розташовані на платформах Coursera, Udacity, edX. Наприклад, МООС курси, створені на edX платформі, складаються із наступних компонентів: інтерактивні відео лекції із субтитрами, які можуть бути завантажені; навчальні ресурси (книги, доповіді, записи вебінарів), які можуть бути завантажені; онлайн-тести різних типів; віртуальні лабораторії з інтерактивним інтерфейсом із можливістю перегляду моделювання та симулювання; багатомовний інтерфейс; форум для обговорення різних питань та організації дискусії; вікі-проекти для запровадження колаборативного навчання; звіти про діяльність в курсі та інші види аналітичних звітів; різні види систем оцінювання.

Як засвідчують науковці, станом на 2019 рік у вільному доступі або за умови внесення часткової оплати на різних онлайн-платформах було викладено більше 10 тисяч курсів, розробниками яких виступили близько 800 університетів світу, а кількість слухачів курсів сягала 10 млн. осіб [12].

Найбільшою платформою масових відкритих онлайн-курсів в Україні є Prometheus (<https://prometheus.org.ua>), станом на 1 січня 2021 р. до Prometheus долучилося 1,5 мільйонна слухачів і кількість користувачів постійно зростає, чому сприяє низка карантинних обмежень, які були введені з початком пандемії, спричиненої Covid-19.

Науковці, які вивчають проблеми створення й реалізації MOOC (К. Бугайчук [22], О. Бескорса [12], Н. Морзе, О. Буйницька та Л. Варченко-Троценко [148], Л. Панченко [174] та ін.), акцентують увагу на тому, що масові відкриті курси є адаптаційною моделлю дистанційних курсів навчальних дисциплін закладів вищої освіти, проте MOOC-курси є більш привабливими завдяки можливості поглиблення знань з тієї чи іншої проблеми, вони є доступними та зручними; навчаючись на відкритому курсі, користувач набуває соціального досвіду, спостерігає за прогресом у навчанні, крім того онлайн-навчання зазвичай має інноваційний характер [148, с. 45]. Л. Панченко здійснено аналіз та класифікацію відкритих масових онлайн-курсів проєкту Coursera і цілком справедливо відзначено, що на сьогодні MOOC адаптуються до сучасних тенденцій розвитку суспільства, зокрема до цифровізації, кібербезпеки, розвитку критичного мислення, лідерських навичок та інших проблем, серед яких і питання медіаграмотності, розпізнавання маніпулятивного контенту ЗМІ, дезінформації та пропаганди [174]. Розпочалося вивчення можливостей залучення онлайн-курсів до професійної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей, зокрема О. Бескорсою здійснено теоретичний аналіз змісту та структури масових відкритих онлайн курсів, що можуть бути використані в професійній підготовці майбутніх учителів англійської мови початкової школи [12].

Отже, вивчення наявних масових відкритих онлайн-курсів з медіаграмотності та створення власного дистанційного курсу для підвищення кваліфікації вчителів є на часі й відповідає сучасним вимогам відкритої та е-освіти. Наведемо огляд наявних MOOC-курсів, доцільних для використання у підвищенні кваліфікації учителів мистецьких дисциплін в закладах післядипломної педагогічної освіти, а також в умовах самоосвіти та саморозвитку вчителів (табл. 2. 1).

Таблиця 2.1

Масові відкриті онлайн-курси для формування медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін в закладах післядипломної педагогічної освіти, а також в умовах самоосвіти та саморозвитку

Назва курсу, освітня платформа, автор	Зміст курсу	Тривалість курсу	Посилання на курс
Медіаграмотність для освітян / Prometheus	Тема 1. Що таке медіаграмотність. Вплив медіа на суспільство. Завдання медіаосвіти. Ресурси медіаосвіти. Тема 2. Як медіа можуть допомогти школі. Тема 3. Основи авторського права. Спілкування в мережі. Як формувати імідж школи, використовуючи відкриті ресурси. Тема 4. Як допомогти дітям долати небезпеки кібербулінгу.	60 годин	https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA101+2018_T3/about
Медіаграмотність: практичні навички / Prometheus Є. Магда	Тема 1. Інформація в сучасному світі, її значення та вплив. Тема 2. Дезінформація. Середовище і явище. Тема 3. Що таке фейки? Тема 4. Медіаграмотність: Навіщо? Як? Коли? Тема 5. Вплив медіа на людину. Погляд психолога	30 годин	https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA102+2018_T3/about
Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності / EdEra	Тема 1. Медіапростір. Що таке медіа і як вони працюють? Тема 2. Традиційні медіа. Власники медіа. Редакційна політика. Тема 3. Соціальні медіа як джерело новин. Тема 4. Дезінформація та маніпуляції: фейки, дезінформація, боти, тролі та багато іншого. Тема 5. Підсумки. Правило чотирьох перевірок.	9 годин	https://verified.edera.com/ua

Продовження таблиці 2.1

Фактчек: довіряй-перевірй / EdEra	<p>Модуль 1. Базові навички фактчеку та критичного мислення</p> <p>Модуль 2. Фактчек: фото, відео та джерела даних</p> <p>Модуль 3. ЗМІ та експерти: кому довіряти і як обрати професіоналів? (</p> <p>Модуль 4. Не довіряй, а перевіряй. Фактчек українських політиків</p>	15 годин	https://courses.edera.com/courses/course-v1:VOXU-EdEra+FactCheck101+2018/about
Історія і теорія медіа (History and theory of media) / Coursera / I. Kipia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основні поняття курсу (медіа, комунікація, інформація, мас-медіа, ЗМІ, ЗМК). 2. Можливості вивчення розвитку суспільства через зміни комунікативних систем, медіаносіїв та контролю медіа. 3. Історичний екскурс у механізми контролю змісту масових комунікацій. 4. Історія медіаносіїв. 5. Загальна класифікація теорій медіа. Емпірико-функціональні теорії. 6. Критична теорія. Осмислення проблем індустріалізації культури, масового суспільства. 7. Лінгвістична група теорій медіа: вивчення медіа в контексті проблем мови і тексту. 8. Медіадетермінізм та мережеве суспільство. 9. Мікросоціальні теорії комунікацій. 10. Теорії культурних досліджень та вивчення медіапрактик 	12 тижнів, 60 годин	https://ru.coursera.org/learn/teoriya-smi

Продовження таблиці 2.1

«Ловці людей» або соціальні мережі в медіа, бізнесі, рекрутингу та освіті (Human Catchers or social networks in media, business, recruiting and education) / Coursera / А. Глухов, Ю. Стаховська	<p>Тема 1. Техноеволюція соціальних платформ: від «електронних шаф» (мейнфреймів) до колективного розуму соціальних медіа.</p> <p>Тема 2. Віртуальний self-made-man: різноманіття сервісів соціальних медіа і життя в «паблік».</p> <p>Тема 3. Блогінг: віртуальна примха чи новий інструмент репутаційного менеджменту?</p> <p>Тема 4. Френд-бізнес: принципи і форми організації SMM (social media marketing) і реклами.</p> <p>Тема 5. Соціальні сервіси дистанційної освіти</p>	4 тижні, 16 годин	https://ru.coursera.org/learn/sotsialnaya-set
Медіаграмотність для громадян / IREX	<p>Тема 1. Інформація та мас-медіа (інформація про вплив, усвідомлене медіа споживання, процес відбору новин).</p> <p>Тема 2. Маніпуляція та боротьба (маніпуляції в медіа; фейк як один із механізмів інформаційної маніпуляції; методи боротьби з фейками).</p> <p>Тема 3. Мова ненависті: дегуманізація, внутрішньо переміщені особи.</p>	30 годин	http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html
Новинна грамотність / Internews Network / Н. Виговська та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Що таке новини і звідки вони беруться? 2. Новинні стандарти. 3. Хто платить за новини і як це впливає на їхній зміст. 4. Коли етика має значення. 5. Баланс думок, або чому не можна давати слова терористам. 6. Достовірність і точність: чому і коли варто вірити ЗМІ? 7. Стандарт повноти інформації. 8. Факти – священні, коментарі – вільні. 		https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22

Продовження таблиці 2.1

	<p>9. Оперативність.</p> <p>10. Замовчані теми: небезпечно, коли в ефірі буває тиша?</p> <p>11. Бульбашка фільтрів: як Інтернет-технології стали інформаційними редакторами.</p>		
<p>Як розуміти соціальні мережі / В. Мороз, М. Скорик</p>	<p>Природа онлайн-спілкування, навички спілкування із користувачами їхньою мовою, мовою Інтернету, мемів, візуальних образів та якісного контенту.</p> <p>Робота із Facebook, Twitter, Instagram та іншими соцмережами.</p> <p>Управління контентом користувачів. Стилiстика в Інтернет.</p> <p>Хештеги, меми, тренди, фото і відео в соцмережах.</p> <p>Конкуренція Facebook та YouTube.</p>	8 модулів	https://vumonline.ua/course/how-to-understand-social-networks/
<p>Верифікація в Інтернеті / В. Мороз, М. Скорик</p>	<ul style="list-style-type: none"> - навички перевірки першоджерел фотографій та відео; - уміння пошуку архівної інформації про користувачів у соціальних мережах; - користування пошуком по геолокації та використання можливостей map Google; - навички визначення сумнівності чи довіри сайту; - використання інструментів для перевірки інформації. 	8 модулів	https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/

Докладніше зміст і структура масових відкритих онлайн-курсів схарактеризовано в додатку (див. додаток А).

Слід відзначити, що на сьогодні розроблено і впроваджується в шкільну освітню практику низка програм з медіаграмотності для школярів. Найцікавішими серед них є:

1. Програма інтегрованого курсу за вибором/факультативу Н. Саражинської та С. Якуби *«Цифрова та медіаграмотність»* для учнів 1 – 9 класів ЗЗСО. Як зазначають автори, метою курсу є формування цифрових компетенцій через удосконалення навичок цифрової грамотності та розвиток медіаграмотності шляхом практичної діяльності із цифровими інструментами з перших днів навчання дитини в закладах освіти. Ключові цільові аспекти курсу – основні навички XXI століття: цифрове громадянство, спілкування, співпраця, критичне мислення [187]. Програму розроблено з урахуванням сучасних вимог інформатизації суспільства та цифровізації освіти, зокрема рекомендацій Рамки цифрової компетентності для громадян (DigComp 2.1) та стратегії розвитку ЄС 2020 (The Europe 2020 Strategy. Digital Living. Transformation of Education, Skills and Social Services). Крім того, передбачено формування міжпредметних компетентностей через інтеграцію дисциплін на основі використання новітніх цифрових технологій. Тож відзначимо інноваційність та своєчасність цієї програми, її доцільність до введення до шкільної програми як вибіркової дисципліни або факультативу.

2. Навчальна програма І. Іванової та А. Кожанової *«Я у медіапросторі»*, розроблена для навчання дітей молодшого шкільного віку, розрахована на три роки (рекомендовано для впровадження з 2-го класу) [257]. Як зазначають автори, програму складено з урахуванням санітарно-гігієнічних вимог та відповідно до вікових розумово-психологічних особливостей учнів початкових класів.

3. Навчальна програма для учнів 9 – 11 класів закладів загальної середньої освіти *«Медіакультура»*, створена колективом авторів під керівництвом Л. Найдьонової та Н. Череповської [139]. Матеріал спеціального

медіаосвітнього курсу розподілено з урахуванням організації навчального процесу в чотирьох чвертях:

- вступний модуль, який є підготовчим і мотиваційним (учні поглиблюють свої знання в сфері медіаграмотності, отримані в попередні періоди навчання, оновлюють правила взаємодії з медіа відповідно до своїх життєвих завдань і розширення власного соціального досвіду);
- модуль 1. Кіберкультура (культура взаємодії з кіберпростором, насамперед інтернет-ресурсами);
- модуль 2. Аудіовізуальна медіакультура (сучасна культура аудіовізуальних, насамперед екранних, медіа);
- модуль 3. Інформаційна культура (загальна інформаційна культура сучасності) [139, с. 6-7].

Названі програми спецкурсів (або вибіркових дисциплін) є достатньо новими (2018–2020), в їхньому змісті враховано положення оновленої Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, практичний досвід реалізації низки проєктів з медіаграмотності, передусім «Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Отже, розроблення авторського дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» мало міцне теоретичне й практичне підґрунтя. У програмі курсу враховано зміст наявних МООС-курсів відповідної тематики, онлайн-ресурсів для опанування медіаграмотності, авторських курсів та розробок, що враховують специфіку аудиторії підвищення кваліфікації – вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво». Бралися до уваги й положення наступних джерел:

- документів та методичних рекомендацій ЮНЕСКО в царині медіа та інформаційної грамотності, у тому числі програми з медійної та інформаційної грамотності для педагогів (Паризька програма-рекомендації ЮНЕСКО з медіаосвіти, 2007 р. (Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education [254]); резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у

цифровому світі, 2008 р. (European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world) [276]; Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності, 2011 р. (Fez declaration on media and information literacy) [279]; Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху, 2014 р. (Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era) [305] та ін.;

– вітчизняних нормативно-правових документів, серед яких Концепція впровадження медіаосвіти (2016, [101]); Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень «Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії» (2015, [142]); Концепції розвитку педагогічної освіти [182] та ін.;

– навчально-методичних матеріалів проєкту з медіаосвіти в Україні IREX («Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність»), що впроваджується Академією української преси в партнерстві з МОН України; матеріалів порталу «Медіаосвіта і медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/>);

– рекомендацій щорічних міжнародних науково-практичних конференцій «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку» (Академія української преси, МОН України, 2019 р. [70]); «Критичне мислення в епоху токсичного контенту» (Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020 р. [69]) та ін.

При розробці змісту курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» ми також зважали на побажання вчителів мистецтва закладів загальної середньої освіти Донецької області, про які дізналися під час опитування, реалізованого в сервісі Google Form (рис. 2.2).

Опитування дозволило з'ясувати, чи вважають учителі актуальними питання медіаграмотності в сфері мистецтва, чи мають вони мотивацію до занурення у ці питання, чи орієнтуються у сучасній медіатермінології, чи бажають створювати власні медіапродукти та ін. Крім того, було запропоновано зробити ранжування тем майбутнього курсу.

Медіаграмотність вчителя освітньої галузі "Мистецтво"

Опитування вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти Донецької області

*Обв'язкове поле

Тематика курсу: розташуйте запропоновані теми за їх актуальністю *

	1	2	3	4	5	6	7	8
Медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура та медіаосвіта: поняття і терміни	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Рис. 2.2. Сторінка опитування вчителів мистецьких дисциплін закладів ЗЗСО в Google Form

До опитування було залучено 37 вчителів мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво»), які працюють в закладах загальної середньої освіти Донецької області. За результатами опитування було відібрано 6 тем, які найбільше зацікавили респондентів, та сформовано наступну структуру дистанційного курсу, розрахованого на 30 годин, 1 кредит ЄКТС (табл. 2. 2).

Проектування дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» для вчителів мистецьких дисциплін базувалося на запропонованій В. Кухаренком, В. Биковим та іншими вченими «теорії п'яти етапів» [16], яка вміщує: *аналіз* (аналізується діяльність, цільова група, формуються завдання

та мета навчання); *проектування* (формується послідовність навчання, визначаються засоби навчання, описується навчальна активність (через приклади, дослідження) та створюється схема навчання); *розвиток* (йде у відповідності до сценарію дистанційного курсу, створюються вправи, матеріали та інструменти, відбувається налагодження курсу та тестування); *виконання* (обрана група проходить навчання у курсі); *оцінка* (виконується поточне та підсумкове оцінювання) [16].

Таблиця 2.2

Структура курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» для підвищення кваліфікації вчителів освітньої галузі «Мистецтво» у закладах післядипломної педагогічної освіти

Тематика курсу	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Тема 1. Медіаграмотність в умовах сьогодення. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва в сфері медіа (12 год.)			
Медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура та медіаосвіта: поняття і терміни	2 год.	2 год.	Робота в групах, проектна діяльність
Медіаграмотність вчителя мистецьких дисциплін закладу загальної середньої освіти, її складники	2 год.	2 год.	
Особливості візуальних та аудіовізуальних мистецтв: особливості сприймання та критичної оцінки. Вплив засобів медійних мистецтв на зміст медіаповідомлень	2 год.	2 год.	
Тема 2. Використання медіазасобів на уроках освітньої галузі «Мистецтво» в школі (18 год.)			
Використання відео- та аудіоматеріалів на уроках мистецтва	2 год.	4 год.	Проектна діяльність: робота з медіаконтентом та створення власного медіапродукту (робота в групах)
Інтернет-ресурси: способи пошуку, обробки та передачі інформації з різних видів мистецтва. Медіатекст	2 год.	4 год.	
Онлайн-сервіси в роботі вчителя мистецьких дисциплін для редагування контенту та створення власних медіапродуктів	2 год.	4 год.	

Розглянемо основні компоненти пропонованої програми курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва»: мету, завдання, програмні результати, зміст та методичне забезпечення.

Метою курсу є формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, надання теоретичних знань та розвиток практичних навичок ефективної та безпечної взаємодії з медіаінформацією, отриманою із візуальних та аудіовізуальних медіаджерел, аналізу медіаресурсів та створення власних медіапродуктів для уроків освітньої галузі «Мистецтво».

Завдання курсу:

- визначення сутності медіаграмотності, усвідомлення ключових понять в галузі медіа;
- формування критичного мислення вчителів, навичок розпізнавання медіаманіпуляцій та медіапропаганди, критичного аналізу медіатекстів;
- розвиток оцінного ставлення до медіапродукції;
- вироблення практичних навичок використання візуальних та аудіовізуальних медіа на уроках освітньої галузі «Мистецтво»;
- формування умінь створювати власні медіапродукти з використанням цифрових онлайн-сервісів для навчально-методичного забезпечення мистецьких дисциплін у ЗЗСО.

В результаті проходження курсу мають бути досягнуті наступні *результати*:

1. Знання нормативно-правового забезпечення щодо медіаосвіти громадян, зокрема документів ЮНЕСКО, вітчизняного освітнього законодавства та Концепції впровадження медіаосвіти в Україні.
2. Знання специфіки аудіальних, візуальних та аудіовізуальних мистецтв, педагогічних аспектів аудіовізуальної грамотності.
3. Знання принципів, засобів, методів пошуку, систематизації, узагальнення і використання медіаінформації, принципів маніпулювання свідомістю молоді засобами аудіовізуальної інформації.

4. Орієнтування в онлайн-сервісах для редагування медіаконтенту та створення вчителями мистецьких дисциплін медіапродуктів.

5. Сформовані вміння аналізувати сучасні ЗМІ, визначати їх специфіку, жанри та види, психологічний вплив аудіовізуальних мистецтв.

6. Уміння аналізувати і творчо переробляти візуальну та аудіовізуальну медіапродукцію для уроків освітньої галузі «Мистецтво» з використанням засобів цифрових технологій.

7. Готовність висловлювати власні судження, презентувати власні ідеї.

8. Навички нетикету та культури цифрової комунікації.

Як було вказано, основною метою дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» є формування медіаграмотності вчителів, які викладають дисципліни мистецької освітньої галузі, проте за результатами вивчення курсу також розвиваються загальні та спеціальні компетентності. Серед загальних:

– *інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність*: набір знань, умінь, ставлень (включаючи здатності, стратегії, цінності та обізнаність), що необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа з метою виконання завдань; вирішення проблем; спілкування; управління інформацією; співробітництва; створення і поширення змісту; та побудови знання ефективно, результативно, відповідно, критично, творчо, самостійно, гнучко, етично, рефлексивно для роботи, відпочинку, спільної діяльності, навчання, спілкування, задоволення споживчих потреб та забезпечення можливостей для реалізації прав [277];

– *культурна компетентність*, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до

розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва [57];

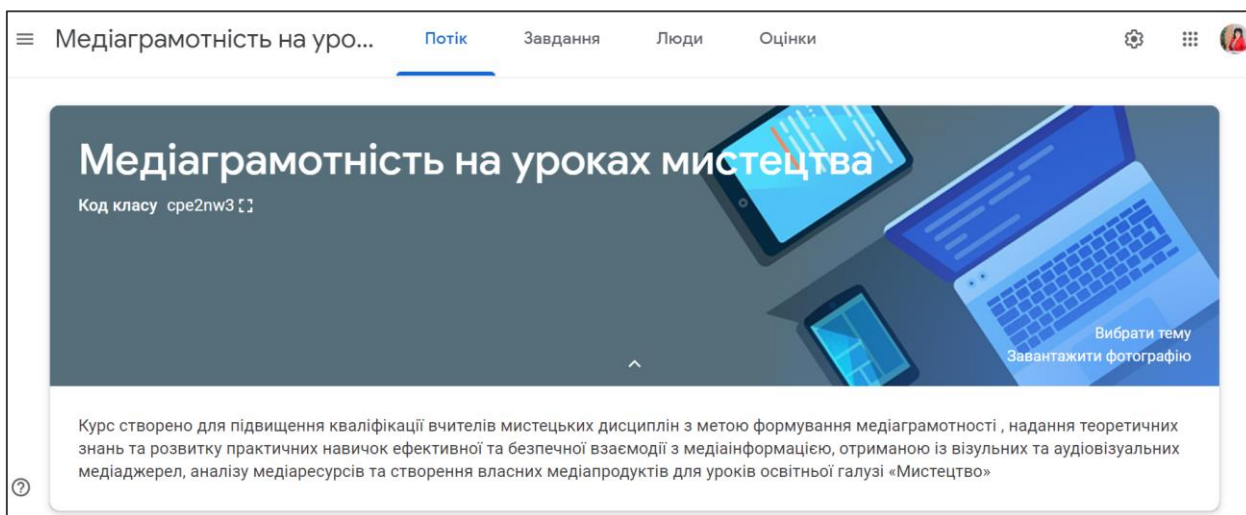
– *комунікативна* компетентність як здатність здійснювати комунікацію, здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей [57];

– *навчання впродовж життя*, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна [57].

Спеціальні компетентності, що вдосконалюються під час вивчення курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва», належать до сфери мистецтва. Це *предметно-мистецька (музична, образотворча, театральна та ін.)* компетентність: здатність до розуміння художньої мови різних видів мистецтва, розвинені навички художнього сприймання, володіння навичками аналізу та інтерпретації творів мистецтва; вивчення курсу сприяє розвитку передусім компетентності у сфері візуальних та аудіовізуальних мистецтв (фотографія, кіномистецтво, телебачення, мультплікація та ін.). Відзначимо також розвиток *методичної* компетентності як готовності до викладання дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво») із застосуванням набутих знань, умінь і навичок з медіаграмотності та використанням цифрових освітніх ресурсів.

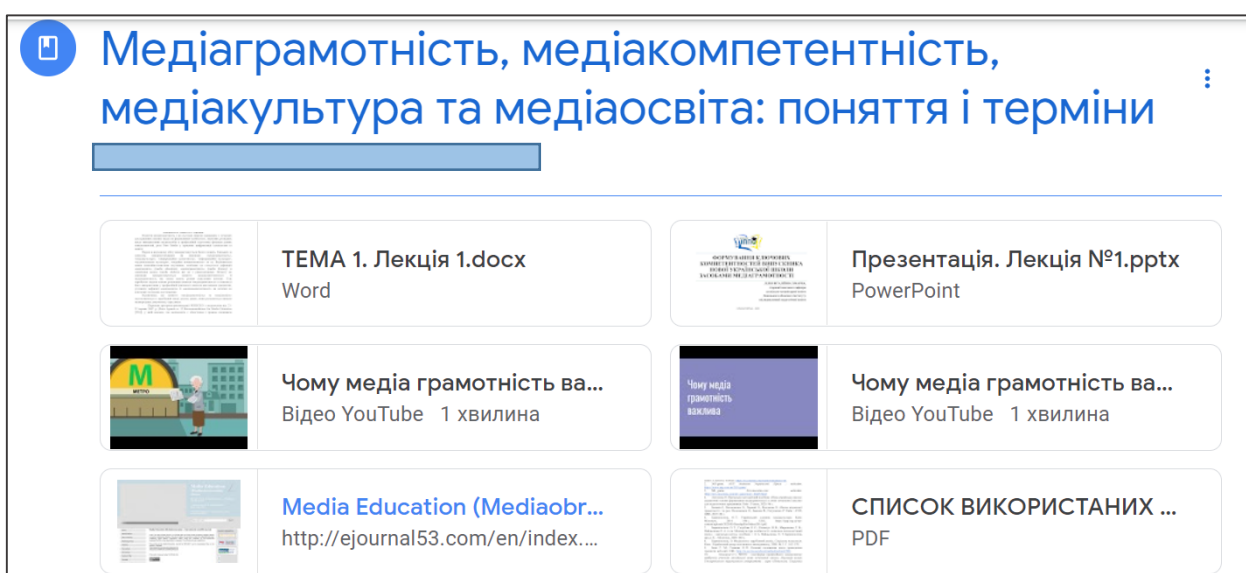
Дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» розміщено в середовищі Google Classroom для зручності доступу до його матеріалів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Головна сторінка дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва», розміщеного в Google Classroom

Складовими курсу є блок лекційних занять, практичні заняття, самостійна робота слухачів, контроль і оцінювання. Кожна тема курсу вміщує лекційні матеріали, презентації, списки використаних джерел, додаткові відеоматеріали, завдання до практичних занять та самостійної роботи, посилання на інтернет-джерела, тестові завдання тощо (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Сторінка дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в Google Classroom. Тема 1. Лекція 1.

Теоретична частина має на меті надання необхідної наукової та науково-методичної інформації з питань медіаграмотності, медіакультури, медіаосвіти школярів, специфіки та особливостей функціонування візуальних та аудіовізуальних мистецтв. Методологічне підґрунтя вивчення окреслених питань складають сучасні теорії інформатизації суспільства, закономірності функціонування традиційних та нових медіа та теорії медіаосвіти. Базові поняття курсу виходять із концептуальних положень нормативних документів та визначень сучасних науковців:

1) Медіаграмотність – сукупність мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві (О. Волошенюк, В. Іванов [140]).

2) Медіаосвіта – складова освітнього процесу, що має забезпечити ефективну взаємодію із сучасними масмедіа, включаючи як традиційні засоби (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і New Media (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) (Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [101]).

3) Медіакультура – це сукупність інформаційно-комунікативних засобів та цінностей у сфері медіа, вироблених людством у ході культурно-історичного розвитку, а також історично сформована система їх відтворення та функціонування в суспільстві (К. Кислюк [210]); частина загальної культури, що пов'язана із засобами масової комунікації, яку доцільно розглядати у двох аспектах: із соціального боку культура суспільства визначає медіакультуру суспільства, тобто йдеться про соціокультурні явища, пов'язані з медіа (світ книг, світ телебачення, газет і журналів, радіо, Інтернет-ресурсів); з позицій особистісних характеристик культура людини – це медіакультура особистості, коли сприймається творче самовираження через комунікаційні засоби, які зрештою забезпечують повноцінне залучення людини до суспільства (О. Федоров [227]).

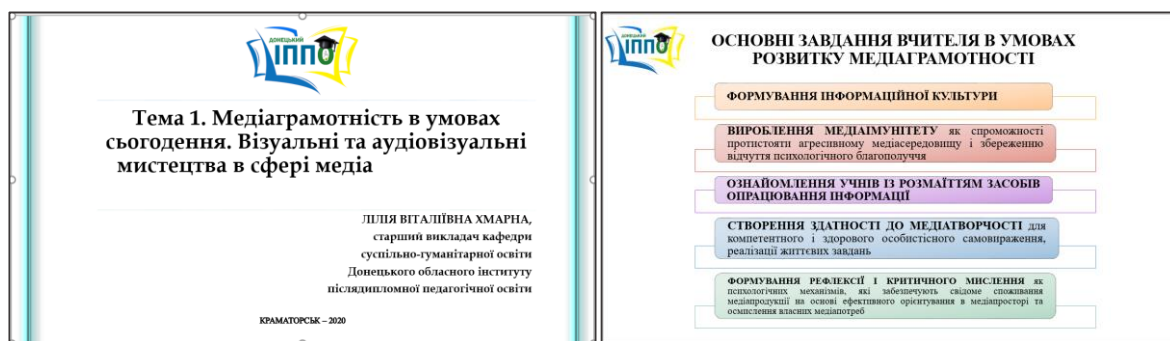
4) Візуальні мистецтва та візуальна культура як частина культури, що виражається у візуальних образах та породжує новий тип сприймання візуальної інформації через екранні медіа. Візуальні (аудіовізуальні) медіа як такі, що використовують зображення та звук для передачі інформації (телебачення, кінематограф, Інтернет тощо) (К. Уилсон та ін. [218]).

5) Медіатекст (media text, media construct) – повідомлення, викладене в будь-якому жанрі медіа: газетній статті, статті в мережі, телепередачі, відеокліпі, фільмі, мультфільмі (О. Антонова [5]).

6) Аналіз медіатексту – вивчення та трактування (декодування) медіатексту. Розрізняють наступні види аналізів: конвент-аналіз, структурний, сюжетний, автобіографічний, іконографічний, семіотичний, ідентифікаційний, ідеологічний, філософський, естетичний, етичний тощо (В. Іванов та ін. [133]).

7) Віртуальна реальність (кібер-простір) – штучно сконструйований комп'ютерними засобами простір з певними ознаками реальності, в якому відбувається онлайн комунікація (В. Іванов та ін. [133]).

Матеріали кожної лекції візуалізовано у презентаціях, розроблених в Power Point та насичених інфографікою, посиланнями на фото- й відеоматеріали (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Фрагменти презентації до лекції в дистанційному курсі «Медіаграмотність на уроках мистецтва»

Практичні заняття спрямовані на набуття практичних умінь і навичок із медіаграмотності, передусім із використання відео- та аудіоматеріалів на

уроках мистецтва, робити з медіатекстом, опанування способів пошуку, обробки та передачі інформації з візуальних та аудіовізуальних видів мистецтва. Передбачено також роботу в онлайн-сервісах для редагування мистецького медіаконтенту та створення власних медіапродуктів.

Самостійна робота в дистанційному курсі «Медіаграмотність на уроках мистецтва» передбачає занурення в окремі теоретичні питання в галузі медіаграмотності та медіаосвіти, опрацювання онлайн-ресурсів та платформ (Kahoot, Mentimeter, Padlet та ін.) для створення вчителями власних цифрових освітніх ресурсів для школярів, організації неформальних освітніх заходів, зокрема онлайн-тренінгів з медіаграмотності, виконання творчих проєктів тощо.

Роботу з дистанційним курсом завершує контрольне *тестування*, до якого включено тестові питання різних типів (рис. 2.6, 2.7). Серед них:

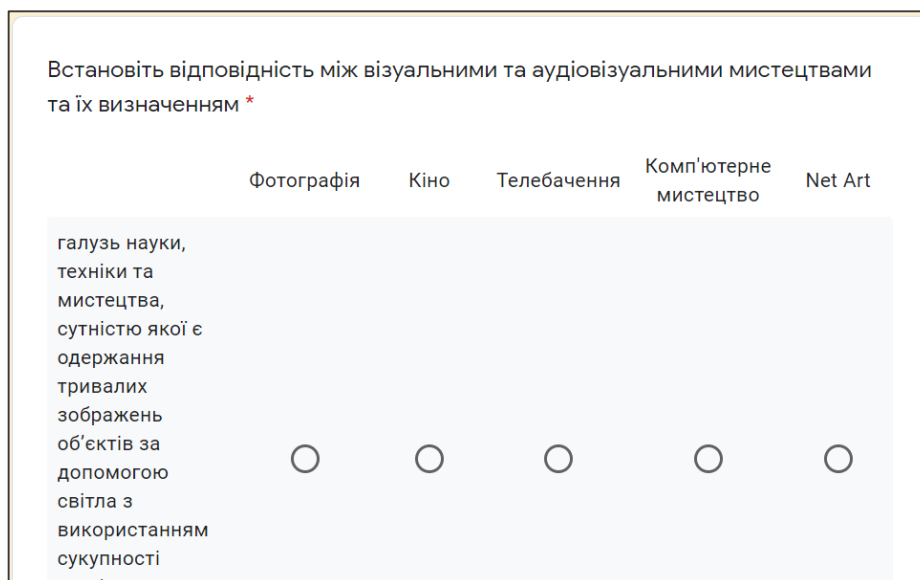
Медіаграмотність в умовах сьогодення. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва в сфері медіа

Тестові завдання до теми 1

Як ви розумієте поняття "медіаграмотність"? *

- Здатність людини критично оцінювати і перевіряти інформацію, що надходить до неї
- Здатність людини до сприйняття («читання») інтерпретацій, створення і передачі медіатекстів різних видів і жанрів
- Сукупність навичок і умінь, які дозволяють людям аналізувати, оцінювати і створювати повідомлення в різних видах медіа, жанрах і формах медіа, жанрах і формах

Рис. 2.6. Тестове завдання до теми 1 «Медіаграмотність в умовах сьогодення. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва в сфері медіа» (завдання на вибір однієї відповіді)

Рис. 2.7. Тестове завдання на встановлення відповідності

Отже, залучення вчителів мистецьких дисциплін до дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в закладах післядипломної педагогічної освіти дозволяє слухачам заглибитись в теорію медіа, усвідомити понятійний апарат у сфері медіаграмотності, медіакомпетентності, медіакультури та медіаосвіти, розглянути специфіку аудіальних та візуальних мистецтв та їх вплив на особистість користувача, а також набутти практичних навичок роботи з медіаконтентом на уроках освітньої галузі «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти.

2.3.2. Онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online» для вчителів освітньої галузі «Мистецтво»

До навчально-методичного забезпечення моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін увійшов також онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online».

Як відомо, тренінг є одним із різновидів неформальної освіти (non formal education) і призначений для задоволення пізнавальних потреб певної групи людей. Як влучно зазначає А. Марчук [123], на відміну від формальної освіти, яка за сутнісним призначенням передбачає державні або недержавні форми

управління і контролю, неформальна освіта здебільшого ґрунтується на рівні конкретних суб'єкт-суб'єктних відносин й фактично є поза межами державного регулювання. Тренінг – це запланований процес модифікації (зміни) ставлення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі [204]. Вважаємо за доцільне навести визначення О. Сидоренко: тренінг – це навчання технологіям дії на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі [202, с. 11].

Тренінг, як вказують Г. Бевз та О. Главник, принципово відрізняється від традиційного навчання, оскільки він є більш орієнтованим на пошук відповідей на актуальні питання педагогіки, на практичну діяльність, опанування певних умінь і навичок, на самостійність, здатність до прийняття рішень, співпрацю та колаборацію тощо [6]. Цю думку підтверджує Л. Бондарева, яка розглядає навчальний тренінг (соціально-психологічний, тренінг особистісного зростання, корпоративний тренінг, відеотренінг) як вид активної навчальної діяльності студентів, під час якої майбутні фахівці виконують тренінгові вправи, адаптовані до майбутньої професійної діяльності під керівництвом викладача-тренера на основі спеціально підготовлених інструктивно-методичних матеріалів, що відповідають сучасним вимогам до професійної діяльності [21]. Доцільно навести й наукову позицію Г. Ковальчук та інших вчених, які вивчають тренінгові технології навчання й особливий акцент роблять на модифікації знань, поведінкових навичок, що забезпечується через набуття навчального досвіду [216, с. 11].

На доцільність впровадження тренінгів у процес навчання дорослої людини вказує А. Марчук, якою досліджено теоретико-методологічні проблеми андрагогіки, а також методи, технології і форми організації навчання дорослих [123]. Свою думку науковиця аргументує виконуваними функціями тренінгів, головними серед яких є:

- навчальна – засвоєння дисципліни й формування необхідних умінь і навичок;

- розвивальна – створення умов для розкриття творчого потенціалу й розвиток індивідуальних здібностей;
- мотиваційна – налаштування на активне навчання й психологічне налаштування для засвоєння великих обсягів інформації;
- комунікативна – становлення й розвиток контактів поміж слухачами, формування прагнення до співпраці з високим рівнем довіри й сприйняттям інших членів команди;
- релаксаційна – зняття емоційного напруження, спричиненого навантаженням на нервову систему у процесі інтенсивного навчання [123, с. 183].

Цілком поділяючи думку А. Марчук, відзначимо, що тренінги є однією із сучасних форм підвищення кваліфікації педагогів, яка враховує ключові принципи неформальної освіти:

1. «Вчитися в дії» – отримання різних умінь під час практичної діяльності. Цей принцип реалізується на практиці насамперед, через велику кількість практичних вправ та обов'язкове опрацювання теоретичного матеріалу на практичному ґрунті (наприклад, через роботу в малих групах чи в рольових іграх).

2. «Вчитися взаємодіяти» – цей принцип передбачає навчання роботі в команді та спонукання до співпраці з оточенням.

3. «Вчитися вчитися» – отримання навичок пошуку та обробки інформації, а також умінь аналізувати свій досвід та здобувати з нього живі знання [123, с. 131].

Дослідниками [145] виділяється чотири групи методів, які зазвичай використовуються в тренінгу.

1) Методи, спрямовані на діагностику ситуації, знайомство з учасниками, встановлення взаєморозуміння.

2) Інформаційне забезпечення тренінгу (лекції, презентації, онлайн-матеріали та ін.).

3) Методи групової роботи (ділові й рольові ігри, дискусія, мозковий штурм та ін.).

4) Методи організації зворотного зв'язку.

Погоджуючись із О. Бліновим, відзначимо високу ефективність тренінгового навчання, оскільки під час тренінгу цінується точка зору і знання кожного учасника; надається можливість поділитися своїм досвідом і проаналізувати його; набуваються практичні навички; можна припускатися помилок і виправляти їх без негативних наслідків [18].

Тренінги для розвитку медіаграмотності працюючих фахівців, зокрема вчителів мистецтва, за різною тематикою вже проводяться в Україні. Безсумнівним лідером в організації тренінгів з медіаграмотності в Україні є Академія української преси (<https://www.aup.com.ua/>), тренерами якої є провідні медіаексперти та медіафахівці Т. Іванова, І. Полтавець та ін. АУП займає провідну роль у поширенні медіаосвіти та медіаграмотності, організуючи щорічні Літні та Зимові Школи АУП, Міжнародні науково-методичні конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи», проводячи тренінги з практичної медіаграмотності для вчителів, викладачів закладів вищої освіти, фахівців професійної освіти тощо.

Крім того, Академією інноваційного розвитку освіти (<http://www.airo.com.ua/>) Інституту модернізації змісту освіти розроблено тренінги «Медіадидактика в педагогічній практиці як засіб активізації діяльності студентів на заняттях», «Блогосфера. Блог як інструмент педагогічного впливу. Функціонал Tilda Publishing для створення цілісних медіапроектів». Корисними для вчителя мистецьких дисциплін в контексті формування медіаграмотності та користування медіаресурсами будуть тренінги від О. Бурдун «Google Classroom – онлайн клас для ефективного навчання», «Google-форми в роботі учителя», «Педагогічний сторітеллінг»; Т. Ліснівської «Візуалізація навчальних знань», «Сучасний формат

презентацій. Практичні навички у роботі Sway, Google презентація, PowToon скрайб презентація»

Центр інноваційної освіти Про.Світ (<http://prosvitcenter.org/treningy>) пропонує тренінги для вчителів «Командна робота та додаткові інструменти», «Фасилітація для освітян: можливості та інструменти», «Педагогіка партнерства та фасилітація», зміст яких не має безпосереднього відношення до медіаграмотності, проте зорієнтований на педагогічні інновації Нової української школи та організацію командної роботи освітян. Корисними для формування медіаграмотності вчителів будуть і матеріали тренінгу «Критичне оцінювання ресурсів інтернету» для вчителів і учнів, створеного в рамках реалізації програми «Intel. Навчання для майбутнього» (<http://wiki.iteach.com.ua/>).

Відзначимо, що тренінги з медіаграмотності вчителів освітньої галузі мистецтва на сьогодні не є широко розповсюдженими, поки що цією діяльністю займаються медіапедагоги, які працюють у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що впроваджується IREX за підтримки Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з МОН України та Академією української преси. В межах цього проєкту вже розроблено низку матеріалів з розвитку медіаграмотності учнів на уроках мистецького циклу, це «Навчально-методичні матеріали для вчителя «Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва» для 9 класу, укладені колективом авторів (О. Гайдамака, В. Гридчина, Н. Гринюк, Н. Івановська та ін.) [102].

Отже, з метою формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін було розроблено авторський тренінг «Вчимося медіаграмотності в online». Розглянемо зміст і структуру тренінгу.

Мета тренінгу – формування медіаграмотності, аудіовізуальної культури вчителів освітньої галузі «Мистецтво» та розвиток критичного мислення, аналітичного сприйняття інформації (медіатексту) в умовах сучасної візуальної медіареальності.

Тренінг розраховано на 30 годин (1 кредит ЄКТС). За результатами опанування програми тренінгу кожному зареєстрованому учаснику видається сертифікат, що зараховується під час атестації учителів як частина загальної програми підвищення кваліфікації.

Програма тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» складається з наступної *тематики*:

1. Медіаосвіта та медіаграмотність: освітні категорії та виклик часу.
  2. Інформація. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва. Копії та підробки в мистецтві.
  3. Інтерпретація в музиці. Візуалізація музичних творів. Класична музика в масовій культурі.
  4. Факти та судження. Мистецький твір і реклама. Пропаганда. Трактування творів мистецтва.
  5. Мистецтво та комерція. Аукціон.
  6. New Media та мистецтво.
- Кожна тема вміщує міні-лекцію, практичні вправи та роботу з онлайн-ресурсами.

Навички, які отримають вчителі під час тренінгу:

1. Усвідомлення понять «авторське право», «інтелектуальна власність»; розуміння сутності понять «копія», «підробка», «зображення за мотивами», «репродукція».
2. Навички критичного аналізу рейтингових списків творів мистецтва, можливих маніпуляцій.
3. Усвідомлення психологічного впливу творів аудіальних та візуальних мистецтв, посиленого впливу кіномистецтва та медіа через поєднання музики та зображення.
4. Навички критичного мислення, пошуку інформації в Інтернеті, перевірки зображень, вміння відрізнити рекламу і твори мистецтва.
5. Усвідомлення специфіки New Media та їх ознак (інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстовість, відкритість та ін.).

Одним із ключових завдань тренінгу є усвідомлення вчителями специфіки формування медіаграмотності на уроках мистецької галузі. Як відомо, наразі формування медіаграмотності відбувається майже на всіх шкільних уроках, приміром, у вивченні мовно-літературної галузі, як засвідчує аналіз типових програм НУШ, виділено змістову лінію «Досліджуємо медіа». Вже з першого класу школярі знайомляться з основами медіаграмотності, набувають уявлень про межу між світом медіа і реальністю, починають критично аналізувати комунікативне медіасередовище, інтерпретувати, аналізувати, оцінювати медіатексти (фільм, мультфільм, рекламу, фотографію тощо) та створювати прості медіапродукти [39, с. 18]. Що стосується освітньої галузі «Мистецтво», на цих уроках, як справедливо відзначають О. Волошенюк та О. Чорний, формуються навички опанування унікальної творчої мови, форми і системи символів медіаповідомлень, їх формат, способи побудови, використання творчих компонентів (слів, музики, кольорів, рухів, куту камери тощо) [39].

Отже, організація та проведення тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» спрямовано на розвиток практичних умінь і навичок з медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, при цьому зміст тренінгових завдань і вправ був цілком спрямований на занурення у специфічний світ медіамистецтва, на усвідомлення ролі і місця аудіальних, візуальних та аудіовізуальних мистецтв в роботі медіасфери, а також створення власних медіаповідомлень мовою цих мистецтв.

Висновки до другого розділу

Для організації ефективного процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти було розроблено модель як певне його (процесу) графічне унаочнення. Моделювання відбулось на підставі соціального замовлення суспільства на медіаграмотного вчителя та відповідних статей Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту». Методологічним підґрунтям стали

андрагогічний, акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний підходи.

Практичну реалізацію розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти забезпечили запропоновані педагогічні умови:

- розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі;
- надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності;
- використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності.

Навчально-методичне забезпечення педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти склали засоби неформальної освіти, унормовані в системі підвищення кваліфікації вчителів: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва», побудований з урахуванням аналізу наявних масових відкритих онлайн-курсів (МООС) та курсів навчальних програм курсів/факультативів з медіаграмотності, розміщений в Google Classroom, та онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online», розроблений на основі широкого використання онлайн-ресурсів. Також було підготовлено навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти для формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін».

Експериментальну перевірку ефективності розробленої моделі та висунутих педагогічних умов описано в наступному розділі.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях: [229; 230; 234; 235; 236; 239; 240; 241; 242].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

3.1 Вивчення стану сформованості медіаграмотності учителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти

Експериментальна перевірка ефективності моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації проводилася впродовж 2019–2021 навчальних років на базі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 691/01 від 13.09.2021 р.), Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” (довідка № 68-21-606/1 від 09.09.2021 р.), комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01-1038 від 12.05.2021 р.). Усього в експериментальному дослідженні брали участь 220 вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, які підвищували кваліфікацію в названих закладах післядипломної освіти (105 осіб експериментальної групи та 115 осіб – контрольної). Крім того для експертного оцінювання та апробації розробленого діагностичного інструментарію було залучено викладачів кафедри музики і хореографії, кафедри теорії і практики початкової освіти факультету початкової, технологічної та професійної освіти, деяких інших кафедр ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», а також здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти названого факультету, зокрема зі спеціалізації «Мистецтво».

Провідним методом дослідно-експериментальної роботи був педагогічний експеримент, який, за влучним висловленням Е. Панасенко, є

комплексним багатокomпонентним методом дослідження, призначеним для об'єктивної та доказової перевірки вірогідності гіпотези, теоретичних конструкцій, уточнення окремих висновків наукової теорії, а також є ієрархічно організованим і контрольованим процесом науково-педагогічної діяльності [173].

Експериментальне впровадження моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти було пов'язано з гіпотетичним припущенням: цей процес буде ефективним, якщо реалізувати виокремлені й схарактеризовані у п. 2.2 педагогічні умови: розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», використання наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності.

Вважаємо, що реалізація окреслених умов мала забезпечити органічне поєднання теоретичних і практичних аспектів роботи з формування медіаграмотності вчителів, розширити межі їхньої пошукової й творчої діяльності, дозволити користуватися наявними засобами з медіаграмотності та створювати власні освітні ресурси із залученням медіаконтенту візуальних та аудіовізуальних мистецтв.

Дослідження процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти було проведене у три етапи: аналітичний, діяльнісно-процесуальний, результативний (зміст і методи на кожному етапі наведені в таблиці 3.1).

Компоненти медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, критерії та показники сформованості досліджуваного педагогічного феномену,

визначені та описані у підрозділі 1.2, було співвіднесено з діагностичними методами, що в узагальненому вигляді наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.1.

**Етапи проведення педагогічного дослідження з формування
медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін**

Назва етапу	Зміст	Методи
<i>Аналітичний</i>	Визначення наукової проблеми, об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження.	Аналіз освітнього законодавства України, нормативно-правової бази
	Аналіз основних понять дослідження («медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта» та ін.)	підвищення кваліфікації вчителів, концептуальних вітчизняних та зарубіжних документів з медіаосвіти та медіаграмотності, психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури.
	Формулювання ключового поняття дослідження «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін», визначення його змісту, структурних компонентів, критеріїв та показників.	Аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної, мистецької літератури, огляд наявних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності (відкритих масових онлайн-курсів, ігрових ресурсів, факультативних курсів для вчителів тощо)
	Вибір діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості досліджуваного явища.	Аналіз наукової та методичної літератури, експертне оцінювання
	Проведення констатувально-діагностичних зрізів педагогічного експерименту.	Опитування, тестування, анкетування, спостереження.
	Аналіз результатів констатувально-діагностичних зрізів педагогічного експерименту	Методи математичної статистики
<i>Діяльнісно-процесуальний</i>	Моделювання процесу формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти.	Метод моделювання.

Продовження таблиці 3. 1

	Проектування дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва», його розміщення в середовищі Google Classroom	Метод проектування, розроблення текстів лекцій та завдань для практичної та самостійної роботи в курсі, завдань для тестового контролю
	Формулювання педагогічних умов реалізації спроектованої моделі та експериментальна перевірка їхньої ефективності.	Аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, інтернет-джерел. Робота в дистанційному курсі. Проведення онлайн-тренінгу з медіаграмотності. Вивчення й аналіз онлайн-засобів з медіаграмотності. Створення власних медіаресурсів
	Розроблення навчально-методичного посібника «Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін»	Узагальнення теоретичного матеріалу з формування медіаграмотності, класифікація онлайн-сервісів для роботи з медіаконтентом в цифровому середовищі. Розроблення методичних рекомендацій та проєктних завдань
Результативний	Опрацювання отриманих експериментальних результатів, перевірка вірогідності висунутої на початку педагогічного експерименту гіпотези.	Кількісний та якісний аналіз результатів контролю, методи математичної статистики.
	Формулювання висновків визначення перспектив подальшого дослідження проблеми формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.	Аналіз та синтез науково-дослідної інформації.

Таблиця 3.2.

**Компоненти, критерії, показники формування медіаграмотності
вчителів мистецьких дисциплін та методи їх діагностування**

Компоненти	Критерії	Показники	Методи
Особистісний	Мотиваційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> – мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, усвідомлення цінностей цифрового суспільства; – рефлексивність, потреба до самовдосконалення й саморозвитку; – усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії. 	Комплексне тестування, співбесіда, спостереження
Когнітивний	Інформаційно-знансвий	<ul style="list-style-type: none"> – знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва; – знання в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування; – знання специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва, аналіз медіасимволів та візуальної мови, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа 	Комплексне тестування
Праксеологічний	Діяльнісно-комунікативний	<ul style="list-style-type: none"> – навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту; – навички створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі; – навички безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації 	Комплексне тестування (проблемно-пошукові та творчі завдання), спостереження

Вважаємо, що комплекс обраних методів для діагностування виокремлених критеріїв дав змогу отримати достовірні та чіткі результати. Ґрунтуючись на них, було визначено вихідний стан сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, для чого було виділено чотири рівні: початковий, базовий, поглиблений, творчий. Наведемо характеристику рівнів у відповідності до структурних компонентів досліджуваного педагогічного явища (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Характеристика рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти у відповідності до структурних компонентів

Компонент медіа-грамотності	Назва рівня	Характеристика рівня
Особистісний	Початковий	Стихійність мотивації до занурення в медіасередовище та слабка потреба у пізнанні медіапростору, до самовдосконалення й саморозвитку в сфері медіаграмотності; відсутність інтересу до цінностей цифрового суспільства, до усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії
	Базовий	Наявний інтерес до медіакультури, зокрема New Media, однак усвідомлення їх значущості для мистецької освітньої галузі слабе. Ставлення до застосування медіазасобів у педагогічній діяльності інтуїтивне, проте потреба у пізнанні медіапростору позитивно-активна. Об'єктивна оцінка рівня власної медіаграмотності. Слабке прагнення до розширення своїх знань в означеній галузі, наявність бажання усвідомити норми нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії.

Продовження таблиці 3. 3

	Поглиблений	Наявна стійка мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, присутня потреба у самовдосконаленні й саморозвитку в галузі медіаграмотності; позитивне ставлення до цінностей цифрового суспільства, до оволодіння теорією й методикою використання медіазасобів на уроках мистецького циклу. Стійке прагнення до усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії.
	Творчий	Наявне усвідомлення необхідності розвитку медіаграмотності для професійного самовдосконалення та формування критичного мислення в учнів закладів загальної середньої освіти на уроках освітньої галузі «Мистецтво». Глибоке усвідомлення цінностей цифрового суспільства. Усталена потреба в професійній самореалізації в умовах застосування медіаконтенту та створення власних медіаресурсів.
Когнітивний	Початковий	Сутність базових понять і теорії медіаосвіти та медіаграмотності сприймається та розуміється частково, недостатнє володіння медіатермінологією. Низький рівень теоретичних знань про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва, специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва. Слабка орієнтація в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування
	Базовий	Сприймання базових понять медіаграмотності, теорій медіаосвіти, еволюції засобів медіа на репродуктивному рівні, без глибокого усвідомлення їх науково теоретичних основ. Застосування знань та спеціальної медіатермінології неглибоке, на задовільному рівні. Наявність базових знань у сфері цифрових технологій, проте поверхневе уявлення про розвивальні можливості онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів з медіаграмотності.
	Поглиблений	Глибокі знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, сформовані уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва; наявність знань про цифрові інновації в культурі та мистецтві, про New Media. Орієнтація у візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видах мистецтва, здатність до аналізу медіасимволів та візуальної мови. Знання можливостей онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів з медаграмотності.

Продовження таблиці 3. 3

	Творчий	Наявні глибокі знання понять, теорій в галузі медіа, розуміння науково-теоретичних основ еволюції медіа, усвідомлення медійних впливів засобами візуальних та аудіовізуальних видів мистецтва. Здатність до аналізу медіасимволів, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа. Творчий підхід до створення власних електронних освітніх ресурсів з медіаграмотності для уроків мистецького циклу в ЗЗСО.
Праксеологічний	Початковий	Майже відсутні уміння та навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, а також створення власної медіапродукції та здійснення медіадіяльності в онлайн-форматі. Відсутність навичок безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації тощо.
	Базовий	Наявні базові уміння пошуку та сприйняття медіаінформації, використовувати онлайн-ресурси для розвитку медіаграмотності. Слабко розвинені навички оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту. У сфері цифрових технологій сформовані основні уміння користувача-початківця, проте відсутні творчі прояви у сфері застосування медіазасобів та медіаконтенту в професійній діяльності.
	Поглиблений	Здатність пов'язувати професійні успіхи з використанням медіатехнологій, уміння застосовувати медіазасоби для виконання освітніх завдань та особистісного розвитку, проте творчі прояви в розробці власних медіаресурсів досить формалізовані. Уміння й навички в сфері практичної медіадіяльності, зокрема ефективної медіакомунікації, розвинені на достатньому рівні.
	Творчий	На високому рівні розвинені вміння й навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту, продуктивної медіавзаємодії. Наявна здатність створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі. Творчі та неординарні прояви у сфері застосування медіазасобів у професійній діяльності. Сформовані навички створення власних цифрових медіаресурсів, безпечної поведінки в Інтернеті, високий рівень цифрової комунікації.

Метою педагогічного експерименту була перевірка ефективності моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін під час підвищення кваліфікації шляхом розв'язання низки завдань:

- визначити рівень розвитку медіаграмотності вчителів (аналітичний етап експерименту);
- здійснити впровадження моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти (діяльнісно-процесуальний етап експерименту);
- проаналізувати результати експериментального впровадження та перевірити ефективність спроектованої моделі (результативний етап).

Для організації констатувального (аналітичного) етапу експериментальної роботи в якості провідного методу діагностики було обрано комплексне тестування з метою вимірювання рівня сформованості кожного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін. Використовуючи метод комплексного тестування, ми спиралися на дослідження О. Бескорсої [11, с. 408–409]. Тестування, до якого залучилися 220 вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, складалось із трьох субтестів: перший було сфокусовано на діагностуванні рівня сформованості особистісного компонента досліджуваного педагогічного явища, другий субтест – когнітивного компонента, третій – праксеологічного (див. додаток В). Кожен субтест мав свій ваговий коефіцієнт для підрахунку узагальнених показників: перший та другий субтести – по 0,3; третій – 0,4.

Відповіді на запитання (завдання) комплексного тестування оцінювалися окремо за кожним субтестом, що уможливило вимірювання рівнів сформованості кожного компонента цифрової культури майбутніх фахівців. Розподіл балів за кожним із субтестів відбувався відповідно до встановленого коефіцієнта вагомості. Максимальна загальна сума балів, яку здобувачі могли отримати під час проходження діагностики, склала 100 балів у відповідності до шкали оцінювання ЄКТС (див. табл. 3. 4).

У першому блоці комплексної методики, спрямованої на визначення ставлення та вмотивованості вчителів до формування медіаграмотності (особистісний критерій), фахівцям було запропоновано дати відповіді на 4

запитання. Максимальна кількість балів за відповіді на питання цього субтесту становила 100 балів.

Таблиця 3. 4

Відповідність рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО до шкали ЄКТС

Рівень	Сума балів
Високий	90 – 100
Достатній	89 – 75
Середній	60 – 74
Низький	0 – 59

Перше запитання передбачало відкриту відповідь: «Чи вважаєте Ви проблеми медіаграмотності та медіаосвіти молоді актуальними на сьогодні? Якщо так, поясніть, чому саме» (максимальна оцінка – 40 балів).

Критерії оцінювання:

- розуміння актуальності питань медіаграмотності в сучасному суспільстві та освіті зокрема (8 балів);
- обґрунтованість власної позиції (8 балів);
- наведення прикладів із власного досвіду (12 балів);
- володіння ключовими поняттями й категоріями медіаграмотності (12 балів).

Друге та третє питання передбачали вибір варіантів відповіді із низки запропонованих:

«Що саме спонукає Вас опанувати медіаграмотність та використовувати медіазасоби на уроках мистецького циклу?

- потреба зробити уроки мистецтва такими, що відповідають вимогам сьогодення;
- потреба стати конкурентоспроможним фахівцем;
- необхідність використовувати медіаресурси у професійній діяльності;
- необхідність саморозвитку та професійного самовдосконалення з використанням медіаосвітніх технологій та ін.»

«У чому, на вашу думку, полягають цілі медіаграмотності:

- розвивати здатність до критичного мислення;
- розвивати здібності до сприйняття, оцінювання, розуміння, аналізу медіатекстів;
- навчати декодувати медіатексти / повідомлення та ін.»

Кожне із цих запитань оцінювалось максимально в 15 балів, оцінка залежала від кількості та професійної спрямованості обраних відповідей.

Аналіз відповідей респондентів довів, що серед чинників, що спонукають вчителів опановувати медіаграмотність та використовувати медіазасоби на уроках мистецького циклу, найчастіше обирали наступні:

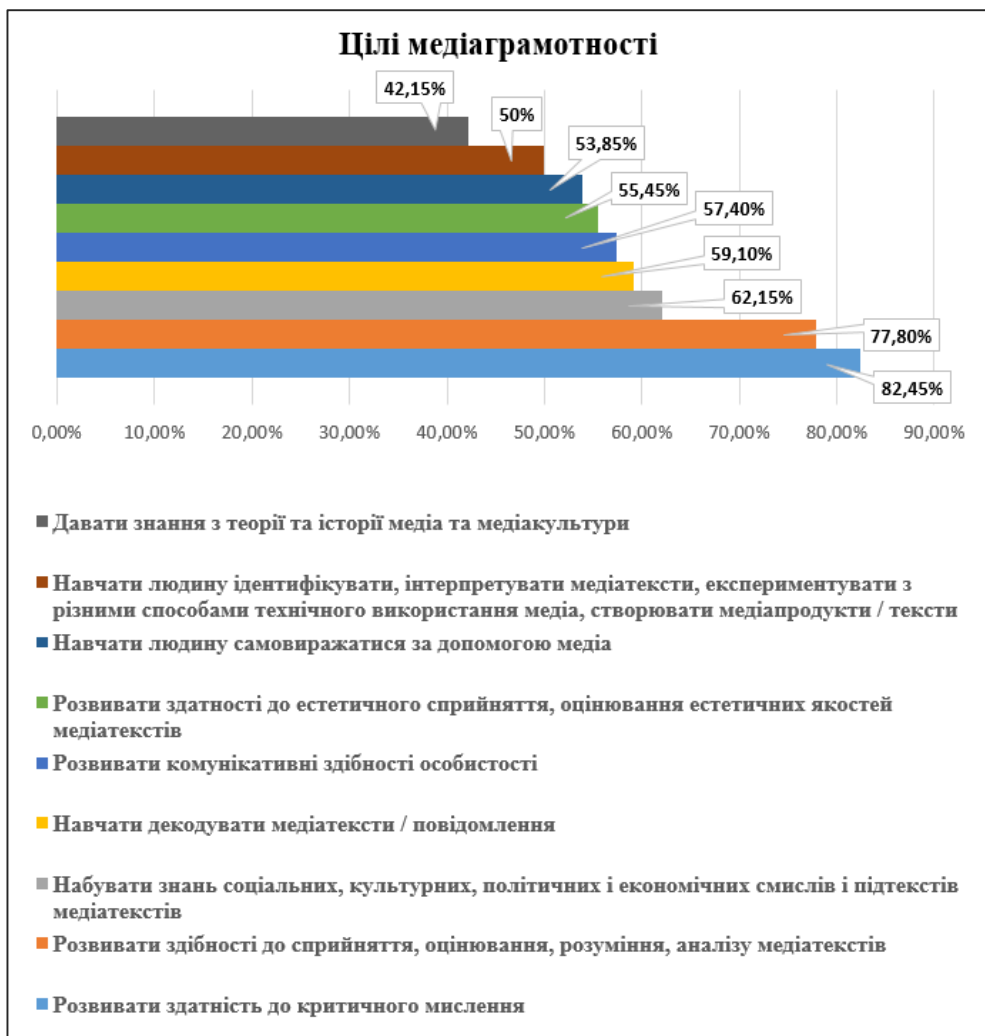
- необхідність саморозвитку та професійного самовдосконалення з використанням медіаосвітніх технологій (77 осіб експериментальної групи (73,3 %), 72 респонденти контрольної групи (62,6 %));
- необхідність підвищення кваліфікації (59 осіб експериментальної групи (56,2 %), 64 респонденти контрольної групи (55,7 %));
- потребу зробити уроки мистецтва такими, що відповідають вимогам сьогодення (42 особи експериментальної групи (40 %), 48 респондентів контрольної групи (41,7 %)).

Відповіді на третє запитання щодо цілей медіаграмотності наочно представлені на діаграмі (рис. 3.1).

Четверте запитання субтесту 1 передбачало оцінювання своїх здатностей і готовностей за шкалою від 1 до 3: 1 – сформовано; 2 – частково сформовано; 3 – не сформовано. Відповідь «сформовано» оцінювалась в 3 бал, «частково сформовано» – 2 бали, «не сформовано» – 1 бал (максимальна оцінка за питання – 30 балів).

Здатність і готовність до медіадіяльності	1	2	3
Здатність зробити зусилля, щоб сприймати медіатексти			
Готовність зрозуміти та оцінити зміст медіатексту			
Здатність критично оцінювати й фільтрувати незначну медіаінформацію			
Здатність розуміти й поважати силу впливу медіатекстів			

Здатність розрізняти емоційну й аргументовану реакцію під час сприйняття медіатекстів, щоб діяти відповідно			
Готовність розпізнавати умовності медіажанрів і здатність їх синтезувати			
Здатність знати специфіку мови різних медіа			
Здатність розуміти вплив різних медіа незалежно від складності медіатекстів			
Готовність шукати медіаматеріали для навчальних, наукових, дослідних цілей			
Здатність розробити свій власний медіапродукт			

Рис. 3.1. Цілі медіаграмотності (за відповідями вчителів)

Рівні сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін залежали від загальної сумарної кількості балів на одну особу:

Початковий рівень – 0–59 балів.

Базовий рівень – 60–74 бали.

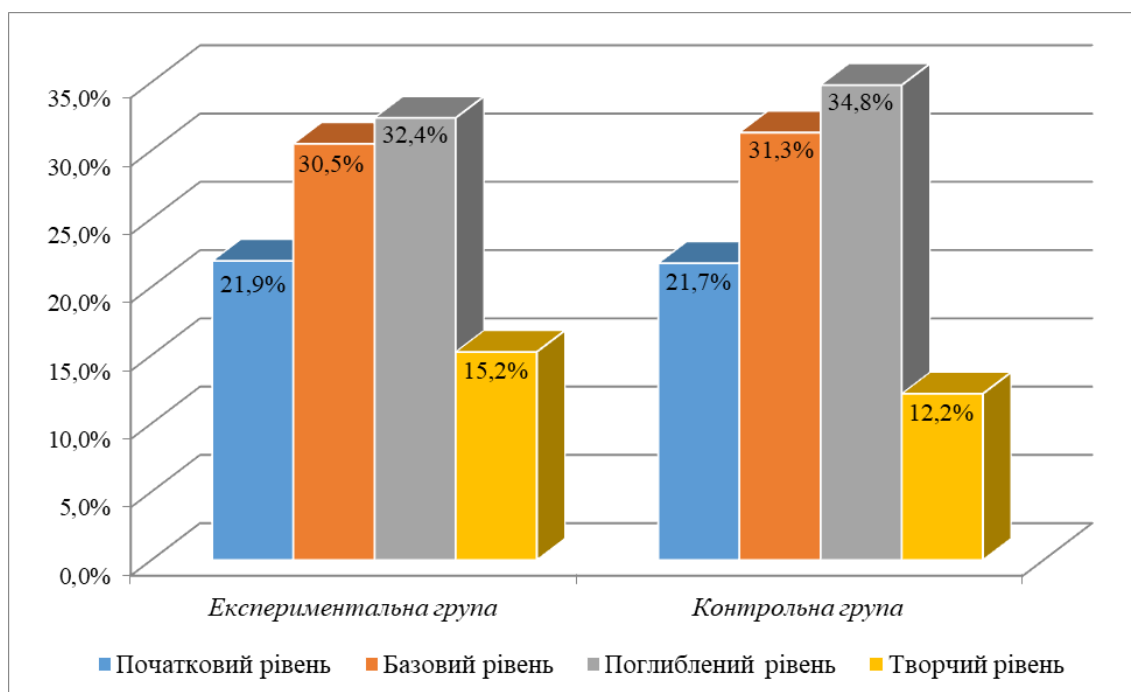

Поглиблений рівень – 75–89 балів.

Творчий рівень – 90–100 балів.

Аналіз результатів першого субтесту довів, що більшість учителів вважають питання формування медіаграмотності важливими, але не співвідносять їх із власною професійною діяльністю, уроки мистецтва не стають осередком для активного впливу на свідомість учнів.

Показники сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів на констатувальному етапі експерименту представлено графічно на рис. 3. 2 та відображено у таблиці 3. 5.

Рис. 3.2. Показники сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Таблиця 3. 5

Показники сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	23	21,9%	32	30,5%	34	32,4%	16	15,2%
КГ	115	25	21,7%	36	31,3%	40	34,8%	14	12,2%

Субтест 2 містив 10 тестових завдань, розроблених для перевірки знань різних аспектів медіаграмотності фахівців, які викладають дисципліни освітньої галузі «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти, зокрема: поняття «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта», «медіавплив», «медіаконтент» та ін.; особливості традиційного та розважального контенту; використання цифрових технологій для створення медіаповідомлень тощо. Під час укладання завдань було використано тестові запитання різних форм (завдання на поодинокій чи множинний вибір, на встановлення відповідності, завдання з альтернативною відповіддю, з короткими відповідями, які слід обрати із запропонованих варіантів, тощо), що вплинуло на оцінювання кожного запитання. Загалом відповівши правильно на всі тестові запитання, здобувачі могли отримати 30 балів.

Наведемо приклади окремих тестових завдань та їх оцінювання:

Завдання з альтернативною відповіддю (1 бал).

1. Медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше вивчати медіа (за допомогою медіа), то більше стаєш медіаграмотним, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати (В. Іванов).

- a) Погоджуюсь;
- b) Не погоджуюсь.

Завдання на вибір однієї правильної відповіді (2 бали).

2. Надайте найбільш коректне визначення поняття «медіакультура».

a) здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки;

b) складний індивідуально-психологічний стан, що досягається в результаті інтеграції теоретичних знань та практичних умінь працювати з даними, контентом різних видів, використовуючи цифрові технології;

с) здатність учителя застосовувати цифрові технології для забезпечення освітнього процесу: створювати текстові документи, таблиці, малюнки, презентації, комп'ютерні графічні об'єкти;

д) складна системна якість особистості, що характеризується інформаційним світоглядом, орієнтованим на цінності інформаційної взаємодії в цифровому середовищі.

Завдання на множинний вибір (3 бали).

3. Виберіть серед наведених питань ті, що мають ключове значення для оцінювання повідомлення з точки зору медіаграмотності:

- а) Хто створив це повідомлення?
- б) Які творчі засоби використані, щоб привернути мою увагу?
- с) Які цінності, ідеї і погляди представлено в цьому повідомленні?
- д) В якому році створено повідомлення?
- е) В якій соціальній мережі повідомлення було поширене?
- ф) Чи використовується музичний супровід у повідомленні?
- г) Чи використано у медіаповідомленні образи тварин?

Завдання на встановлення відповідності (6 балів).

4. Приведіть у відповідність традиційний та розважальний контент медіаіндустрії:

1) Традиційний медіаконтент. 2) Розважальний медіаконтент.	а) музичні записи; б) ігри; с) соціальні мережі; д) мовлення (телебачення, радіо); е) друк (книжка, газета, журнал); ф) рухомі зображення (кінофільм).

Завдання з пропущеними словами (4 бали).

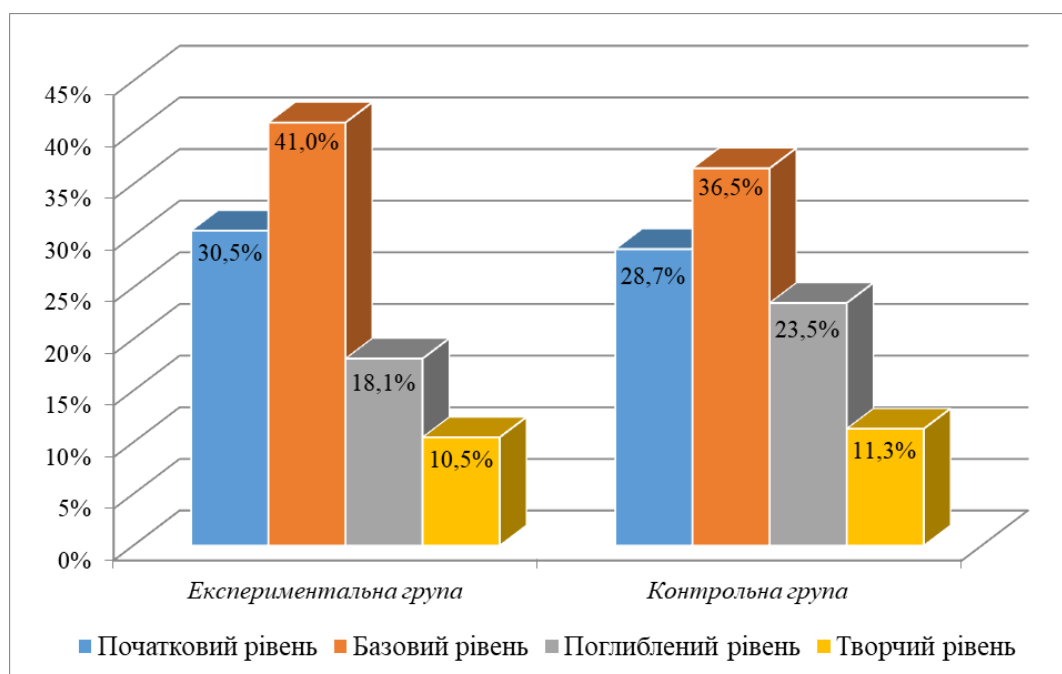
5. Вставте пропущені слова у визначення поняття «медіаконтент»:

Медіаконтент – це різноманітні види _____ (текст, графіка, звук, аудіо, відео), що представлена в _____ форматі, може _____ та розповсюджуватися в мережі _____.

За правильне виконання кожного тестового завдання нараховувалися бали в залежності від виду завдання (максимальний бал – 100).

Наведемо розподіл балів: початковий рівень – 0–59 балів; базовий рівень – 60–74 бали; поглиблений рівень – 75–89 балів; творчий рівень – 90–100 балів.

Тестові завдання другого субтесту були спрямовані на визначення рівнів сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін. Показники сформованості цього компонента досліджуваного педагогічного явища на констатувальному етапі експерименту представлено графічно на рис. 3.3 та відображено у таблиці 3.6.

Рис. 3.3. Рівні сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Таблиця 3.6

Показники сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	32	30,5%	43	41,0%	19	18,1%	11	10,5%
КГ	115	33	28,7%	42	36,5%	27	23,5%	13	11,3%

Для вимірювання показників сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» було запропоновано виконати практичне завдання, спрямоване на встановлення рівня сформованості умінь та навичок з медіаграмотності. Респонденти отримали завдання з розроблення storytelling «Історія розвитку візуальних медіа» як цифрового освітнього ресурсу для уроків освітньої галузі «Мистецтво».

Виконання завдання оцінювалось в 100 балів. Серед критеріїв оцінювання:

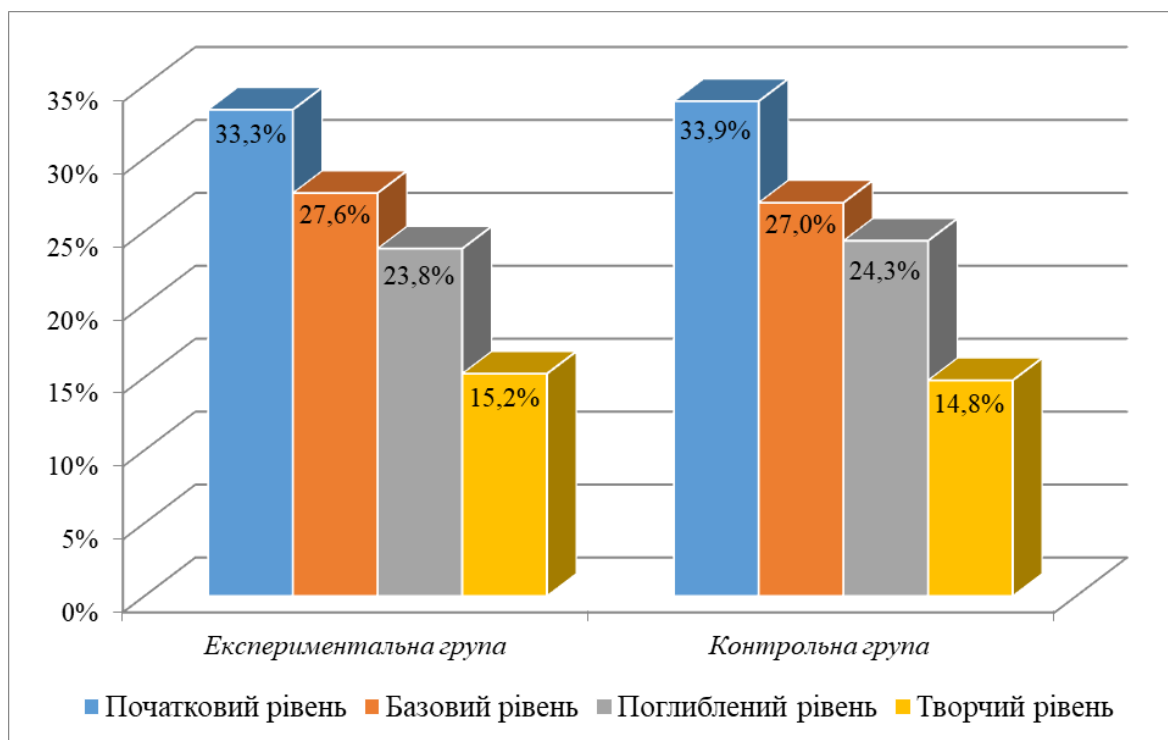
- залучення значної кількості медіаджерел;
- вияв критичного мислення щодо змісту медіаджерел;
- змістовність медіаресурсу;
- методична коректність використаного медіаконтенту;
- застосування різноманітних медіаджерел (мультимедійного контенту);
- дотримання академічної доброчесності;
- практична спрямованість для подальшого використання в освітньому процесі (див. додаток В).

За результатами виконання практичного завдання було визначено показники сформованості праксеологічного компонента досліджуваного педагогічного явища на констатувальному етапі експерименту, які представлено графічно на рис. 3. 4 та відображено у таблиці 3. 7.

Таблиця 3. 7

Показники сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	35	33,3%	29	27,6%	25	23,8%	16	15,2%
КГ	115	39	33,9%	31	27,0%	28	24,3%	17	14,8%

Рис. 3.4. Рівні сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

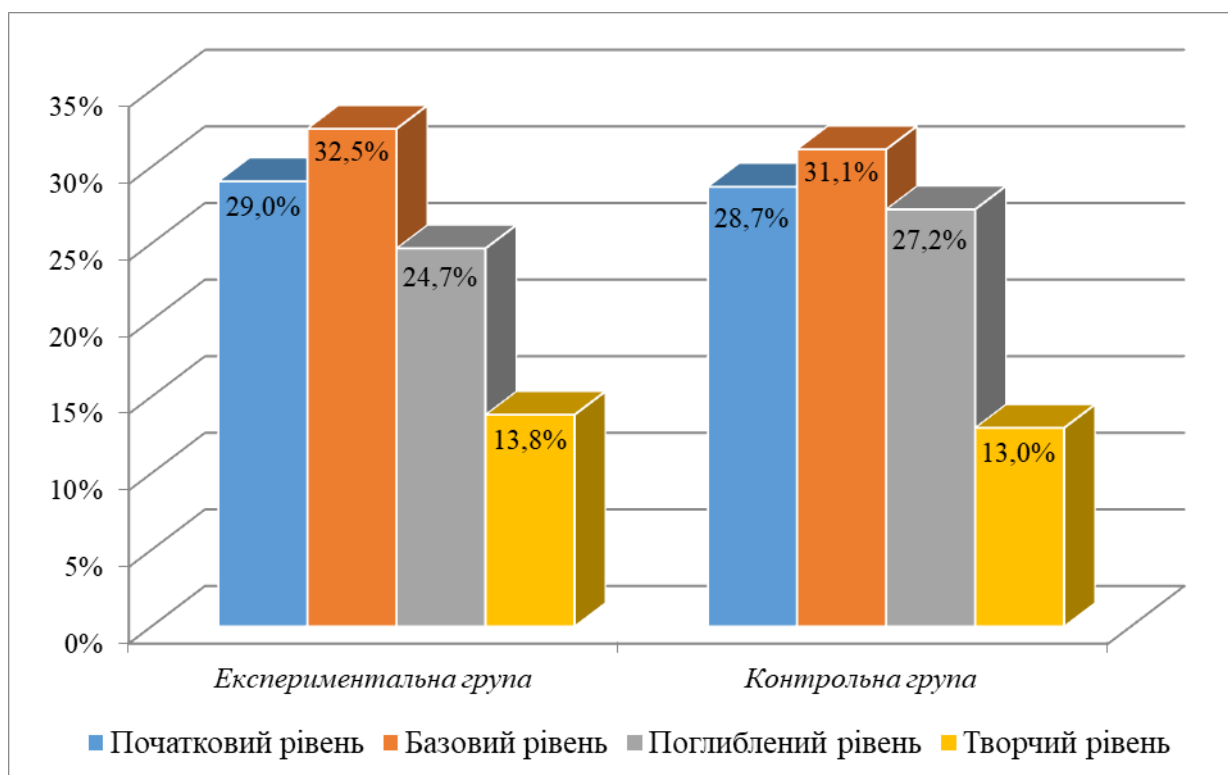
Для отримання узагальнених результатів констатувального експерименту, що демонструють рівні сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту в експериментальній і контрольній групах, нами було проведено розрахунки із урахуванням коефіцієнта вагомості для кожного з охарактеризованих компонентів досліджуваного явища. Так, коефіцієнт вагомості особистісного компонента склав 0,3, когнітивного компонента – 0,3, праксеологічного компонента – 0,4.

Показники сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти на констатувальному етапі експерименту наведені в таблиці 3.8. Наочно рівні сформованості досліджуваного педагогічного явища наведені на рисунку 3.5.

Таблиця 3. 8

Показники сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Групи	Кількість здобувачів у групі	Рівні			
		початковий	базовий	поглиблений	творчий
		%	%	%	%
ЕГ	105	29,0%	32,5%	24,7%	13,8%
КГ	115	28,7%	31,1%	27,2%	13,0%

Рис. 3.5. Рівнева характеристика сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту

Відповідно до проведених розрахунків можемо стверджувати, що в більшості респондентів переважав початковий (29 % в ЕГ, 28,7 % в КГ), і базовий рівень (32,5 % в ЕГ, 31,1 % в КГ), тоді як кількісні показники поглибленого (24,7 % в ЕГ, 27,2 % в КГ) та творчого (13,8 % в ЕГ, 13 % в КГ) рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на констатувальному етапі експерименту були досить низькими.

3.2. Експериментальне впровадження моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти

Головною метою експериментального дослідження стало впровадження спроектованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, що відбувалось шляхом реалізації визначених та описаних у п. 2.2 педагогічних умов. Розглянемо процес впровадження моделі докладніше.

Перша педагогічна умова була спрямована на розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі. Під час її реалізації ми намагалися мотивувати вчителів до занурення в медіасередовище передусім через залучення онлайн-посібників та онлайн-ігор з медіаграмотності. Серед них:

1. Онлайн-гра «Медіазнайко» (<http://www.aup.com.ua/Game/index.html>), розміщена на порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» Академії Української Преси (<http://medialiteracy.org.ua/>), що надає можливість «прокачати» базові навички медіаграмотності [137].

2. Онлайн-гра «Медіаграмотна місія» (Media Literacy Mission) (http://irex.mocotms.com/ml_game/story_html5.html), результат реалізації проекту «Програма медіаграмотності для громадян», який виконувався за підтримки глобального фонду миру та безпеки, уряду Канади (DFATD Canada) [3].

3. Гра «365° за шкалою медіаграмотності», розроблена командою Академії української преси в рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» (<https://www.aup.com.ua/365-game/>) [2].

4. Онлайн-гра «Пригоди Літератуса» (<https://www.aup.com.ua/mediaosv/onlayn-gra-prigodi-literatusa/>), розроблена Центром медіаіціатив (Вірменія) та адаптована Академією української преси [166].

5. Мультимедійний онлайн-посібник «МедіаДрайвер» від Детектор Медіа (<http://mediadriver.online/>) [136].

6. Рефлексивна гра Т. Іванової «Секрет Джованні» (<https://medialiteracy.org.ua/gra-sekret-dzhovanni/>), розроблена в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» [52].

Використовуючи ігрову форму для розвитку мотивації вчителів мистецьких дисциплін, нами було враховано позицію науковців-психологів, якими доведено, що в ігровому навчанні відбувається концентрація уваги на процесі гри, а не засвоєнні інформації та розвитку навичок. Процес навчання сприймається мозком як розвага, що призводить до більш легкого та швидкого запам'ятовування даних, сприяє побудові нових логічних зв'язків. Вирішуючи ігрові завдання, гравці легко отримують нові знання. Цікава форма гри збільшує інтерес та мотивує до здобуття нового досвіду.

Для розвитку мотивації ми також пропонували окремі вебінари і курси, тематика яких дотична до розвитку медіаграмотності, критичного мислення, практичних медіанавичок, що розміщені на платформі Naurok. Ці навчальні засоби були корисними саме для вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» в контексті мотивування їх до занурення в медіаграмотність. Наприклад, вебінар В. Бавикиної «Сучасне мистецтво як інструмент розвитку критичного мислення», матеріали якого розміщено на сайті освітньої платформи «На урок» (<https://naurok.com.ua/webinar/suchasne-mistectvo-yak-instrument-rozvitku-kritichnogo-mislennya>). Авторка вебінару пропонує огляд питань, що стосуються особливостей сучасного мистецтва та його критичного оцінювання:

- навіщо вчителям та їхнім учням розуміти сучасне мистецтво?
- які переваги цього розуміння?
- коли з'явилося сучасне мистецтво?
- основні методи, інструменти роботи та теми, з якими працюють сучасні митці;

– чим відрізняється сучасне мистецтво від традиційного і чому його, на перший погляд, так важко розуміти? [31]

Вебінар В. Бавикіної розрахований на 2 години, впродовж яких слухачі встигають переглянути 5-7 кейсів (творів) сучасного мистецтва на різні теми зі стислим аналізом.

Надзвичайно корисним і мотивуючим на занурення в медіаграмотність для вчителів освітньої галузі «Мистецтво» виявився онлайн-курс К. Бабенко «Розвиток критичного, логічного і креативного мислення засобами мистецтва», розміщений на сайті освітньої платформи «На урок» (<https://naurok.com.ua/learn/rozvitok-kritichnogo-logichnogo-i-kreativnogo-mislennya-zasobami-mistectva-18>) та розрахований на 20 годин. Як вказує авторка курсу, він є у пригоді викладачам предметів мистецького циклу, оскільки вміщує багато інформації про мислення та шляхи формування в учнів відповідних компетентностей, цікаві відомості з історії живопису, поради щодо розвитку критичного, креативного та логічного мислення за допомогою засобів мистецтва [167].

Друга педагогічна умова – надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності – реалізувалась через проходження вчителями авторського дистанційного курсу в Google Classroom «Медіаграмотність на уроках мистецтва» та самостійного набуття знань під час роботи в масових відкритих онлайн-курсах.

Відповідно до мети та завдань курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» з урахуванням сучасних вимог з формування медіаграмотності було сформульовано вимоги до знань, умінь і навичок учителів мистецьких дисциплін, які потрібно засвоїти та напрацювати в процесі вивчення курсу:

– після вивчення теоретичного матеріалу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» вчителі повинні були *знати* зміст основних понять у галузі медіаграмотності, медіакомпетентності, медіакультури; основні підходи та принципи формування медіаграмотності; напрями розвитку, особливості

впровадження медіаосвіти в Україні, умови її реалізації; зміст та специфіку основних форм медіаосвітньої діяльності на уроках мистецтва;

– впровадження курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» до програми підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Мистецтво», виконання завдань для практичних занять та самостійної роботи дозволило сформувати *уміння* аналізувати контент галузі масової комунікації з урахуванням специфіки мистецького медіаконтенту; планувати й проводити медіаосвітні заходи; готувати власні медіаповідомлення, інформаційні продукти медіаосвітньої спрямованості; аналізувати й креативно перетворювати візуальну медіапродукцію; використовувати сучасні цифрові засоби для створення медіапродукції з різних видів мистецтва.

Актуальним був також розвиток низки навичок медіаграмотності, дотичних до мистецької освіти, сформульованих ЮНЕСКО [299]:

– *естетичні та креативні навички*: здатність сприймати, створювати й інтерпретувати медіаконтент, складати і розповідати історії, знаходити задоволення у використанні медіа, знати свої медіапотреби, розвивати своє розуміння медіа і навчитися виражати себе і свою індивідуальність у процесі створення медіаконтенту; мати повагу до авторів і дотримуватись основних принципів авторського права;

– *інтерактивні навички*: здатність спілкуватися за допомогою медіа в межах інтерактивного навчання і практик, сприймати різні погляди, представлені в медіа;

– *навички критичного аналізу, що стосуються вміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіамеседжів, аналізувати зміст медіаповідомлень, зіставляти свої цінності та настанови з представленими в медіа.*

Основний теоретичний матеріал було викладено в лекціях з кожної теми: «Медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура та медіаосвіта: поняття і терміни», «Медіаграмотність вчителя мистецьких дисциплін закладу загальної середньої освіти, її складники», «Особливості візуальних та

аудіовізуальних мистецтв: особливості сприймання та критичної оцінки. Вплив засобів медійних мистецтв на зміст медіаповідомлень», «Використання відео- та аудіоматеріалів на уроках мистецтва», «Інтернет-ресурси: способи пошуку, обробки та передачі інформації з різних видів мистецтва. Медіатекст», «Онлайн-сервіси в роботі вчителя мистецьких дисциплін для редагування контенту та створення власних медіапродуктів».

Уміння й навички вчителів мистецьких дисциплін в курсі «Медіаграмотність на уроках мистецтва» за програмою підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Мистецтво формувались під час проведення практичних занять та виконання завдань для самостійної роботи. Наведемо приклади.

Практичне заняття.

Тема: «Особливості візуальних та аудіовізуальних мистецтв: особливості сприймання та критичної оцінки. Вплив засобів медійних мистецтв на зміст медіаповідомлень».

Теоретичний блок. Обговорення питань:

1. Візуальні, аудіальні та аудіовізуальні медіа: специфіка та особливості художньої мови (фотографія, аудіокнига, анімація, телебачення, документальне та художнє кіно).
2. Психологічні особливості впливу звуків та зорових вражень на людину.
3. Технологія сторітелінгу (англ. storytelling – «розповідання історій») як мистецтво пояснення матеріалу у формі розповіді історій. Залучення медіаконтенту до сторітелінгу.

Практичний блок.

Завдання 1. Проаналізуйте програми з інтегрованого курсу «Мистецтво» для початкової освітньої ланки, виокремте твори візуальних та аудіовізуальних мистецтв. Висловіть власну думку щодо доцільності цих творів та відповідності їх віковим особливостям молодших школярів.

Завдання 2. Підготуйте історію для створення сторітеллінгу з використанням медіаконтенту (додатковий матеріал та алгоритм побудови сторітеллінгу – в посібнику І. Булгакової [23]).

Завдання 3. Розробіть сторітеллінг для уроку мистецтва у початковій школі з використанням медіаконтенту. Обґрунтуйте вибір аудіальних та візуальних медіазасобів.

Наведемо приклади завдань для самостійної роботи.

Завдання для самостійної роботи. Тема: Медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура та медіаосвіта: поняття і терміни.

1. Ознайомитися з основними теоріями медіаосвіти та виокремити їх провідні риси та ключові положення. Заповнити таблицю:

Таблиця (приклад)

Основні теорії медіаосвіти

Назва теорії	Представники	Педагогічна стратегія
1. Семіотична теорія медіаосвіти	Р. Барт, К. Метц	Навчання правилам декодування медіатексту, опису його змісту, асоціацій
2.		
3.		
4.		
...		

2. Проаналізувати терміни, що характеризують різні аспекти медіаграмотності: «медійна грамотність», «цифрова грамотність», «новинна грамотність», «кінограмотність», «візуальна грамотність», використовуючи матеріали мережі Інтернет. Пояснити, чому наразі відбулось об'єднання медійної грамотності з інформаційною грамотністю та утворено узагальнююче поняття медіаінформаційної грамотності (МІГ).

3. На основі аналізу шкільної програми з інтегрованого курсу «Мистецтво» (клас обрати за бажанням) виокремити візуальні та аудіовізуальні мистецтва, надати їх стисло характеристику та розробити

завдання для школярів з використанням відповідних програм та онлайн-сервісів. Заповнити таблицю:

Таблиця (приклад)

Візуальні та аудіовізуальні медіамистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» (__ клас)

Вид мистецтва, специфіка художньої мови, впливу на особистість	Програми для створення медіапродукції	Завдання для учнів
Фотографія. Жанри і види. Особливості фотозйомки	Графічні редактори для створення фотоколажів Picasa, Gimp, Paint.Net.	1. Підібрати фотографії різних жанрів та оформити у вигляді презентації. 2. Створити фотоколаж в графічному редакторі.
Кінематограф		
Телебачення		
Музика в радіоефірі		

4. Підготувати storytelling на тему «Історія візуальних засобів масової комунікації» з урахуванням основних етапів розвитку візуальних мистецтв та використанням засобів мультимедіа.

5. Використовуючи розроблений Н. Череповською алгоритм дослідження візуальних медіатекстів, проаналізувати два рекламні роліки (соціальна та комерційна реклама).

Алгоритм дослідження візуальних медіатекстів («схема аналізу»)

(за Н. Череповською [246]):

- уважне сприймання;
- визначення виду, медіаформату, жанру;
- інтерпретація змісту та виявлення смислового акценту;
- визначення: хто? що? кому? з якою метою? повідомляє;
- виявлення задіяних медіатехнологій;
- рефлексія на запитання: що особисто тебе «зачіпає»;

– оцінювання, висновок.

Однією із ефективних форм розвитку медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в умовах дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» було залучення учасників експериментальної групи до виконання творчих проєктів (робота в групі), кожен із яких був пов'язаний з аналізом теле- та кінопродукції, враховуючи величезний вплив телебачення та кіноіндустрії на формування суспільної свідомості, трактування національної історії тощо.

Тематика проєктів:

1. Кіно про вчителів мистецтва. Було запропоновано знайти в Інтернеті фільми «Хористи» про вчителя музики (2004, Франція), «Тримай ритм» про вчителя-танцюриста (2006, США), «Зірочки на землі» про вчителя малювання (2007, Індія). Подивитись сайти із рейтингами цих фільмів, подумати над причинами їх успіху, поміркувати, для якої аудиторії вони створені і чим можуть зацікавити глядачів. Перечитати інтернет-відгуки на фільми, обговорити їх в групі. Створити власний трейлер до одного із фільмів.

2. Вплив музики на аудиторію. Запропоновано відібрати 2-3 відео сучасних музикантів, проаналізувати зміст текстів пісень, визначити зв'язок відеоряда з текстом, використання кольорів і світла, з'ясувати, чи присутні у відеокліпі соціальні питання, охарактеризувати ідеї і моральні цінності, представлені в відео, визначити цільову аудиторію. Оформити проєкт у вигляді інтерактивної презентації з мультимедійним контентом.

3. Візуалізація музики. Вибрати музичний твір інструментального жанру, схарактеризувати його зміст та риси музичної стилістики, поміркувати, який візуальний ряд якнайкраще підходить для ілюстрування музики, розробити драматургійний план, виокремити кульмінацію. Зробити відеоролік в одній із програм для створення відеоконтенту (Movavi, Free Video Editor, Movie Maker або ін.).

Значна кількість завдань в дистанційному курсі «Медіаграмотність на уроках мистецтва» передбачала опрацювання онлайн-ресурсів та платформ

(Kahoot, Mentimeter, Padlet, Prezy, Cadoo, Glogster, Pictochart та ін.) для створення вчителями власних цифрових освітніх ресурсів для школярів.

Великий обсяг теоретичних знань та практичних умінь і навичок з медіаграмотності вчителі мистецьких дисциплін експериментальної групи, які проходили підвищення кваліфікації, могли отримати на масових відкритих онлайн-курсах:

- «Медіаграмотність для освітян» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA101+2018_T3/about);
- «Медіаграмотність: практичні навички» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA102+2018_T3/about);
- «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» (<https://verified.ed-era.com/ua>);
- «Фактчек: довіряй-перевіряй» (<https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:VOXU-EdEra+FactCheck101+2018/about>);
- «Ловці людей» або соціальні мережі в медіа, бізнесі, рекрутингу та освіті» (<https://ru.coursera.org/learn/sotsialnaya-set>);
- «Медіаграмотність для громадян» (http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html);
- «Новинна грамотність» (<https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22>);
- «Верифікація в Інтернеті» (<https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/>).

Кожен із курсів розрахований на значну кількість годин, тому вони пропонувались як додатковий матеріал для підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін.

Реалізація третьої педагогічної умови – використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх

ресурсів з медіаграмотності – була спрямована на організацію медіадіяльності вчителів мистецьких дисциплін, розвиток їхніх цифрових умінь і навичок, загальної цифрової культури та пов'язана із діяльнісним (праксеологічним) аспектом медіаграмотності педагогів. Провідною формою, використовуваною для реалізації вказаної педагогічної умови, був *тренінг*, який розглядався нами як метод навчання, що забезпечував розвиток сукупності медіаумінь і медіанавичок разом із формуванням світоглядної позиції; як цілісна, циклічна форма організації навчання, обмеженого загальною структурою, певним часом і дидактичним простором; як педагогічна технологія активного навчання. Також залучалися матеріали навчального посібника для опрацювання онлайн-сервісів, рекомендованих для роботи з цифровими освітніми ресурсами, оскільки реалії сьогодення вимагають від вчителів розвиненої ІК-компетентності та володіння цифровими технологіями на високому рівні.

Цілком погоджуючись із А. Марчук [123], тренінгову технологію ми використали як одну із найбільш ефективних і доцільних у колективній роботі з дорослими. Лекції та інші традиційні форми і методи формальної освіти переважно сприяють розширенню і поглибленню теоретичних знань, тоді як тренінги дають можливість змінити поведінку дорослої людини. Занурення у професійні ситуації у створених умовах сприяє осмисленню наявного життєвого і професійного досвіду та формуванню нового, що повністю відповідає основним принципам навчання дорослої людини [123, с. 184].

Тренінг розробляється за певною структурою.

1. *Вступна частина*: етап знайомства, створення доброзичливої атмосфери, який проходить як самопрезентація або взаємопрезентація учасників. На цьому етапі оголошуються правила поведінки під час тренінгу, серед яких зазвичай вимога виявляти активність, говорити по черговому й за темою; не повторювати, а доповнювати сказане іншими; бути толерантними до думок кожного та доброзичливими.

2. *Основна частина* – низка завдань із тематики тренінгу, які чергуються з руханками та допоміжними вправами. На цьому етапі виділяють

теоретичний (міні-лекції, презентації, інформаційні повідомлення, опитування й обмін думками, самонавчання) і практичний (робота в групах, рольові ігри, виконання проєктів, інсценування, аналіз історій і ситуацій та ін.) блоки. Такий розподіл є досить умовним, оскільки набуття знань, умінь і навичок відбувається у процесі виконання практичних завдань. Що стосується допоміжних вправ та руханок, вони включають фізичну активність для зняття м'язового і психологічного напруження.

3. *Заключна частина* тренінгу має на меті підведення підсумків, отримання зворотного зв'язку від учасників. На цьому етапі учасники отримують відповіді на запитання, завдання на наступний день (якщо тренінг заплановано на кілька днів), інформаційні матеріали для самостійного опрацювання (рекомендована література, посилання на медіаджерела, відеоматеріали та ін.). Зазвичай пропонується висловити думку щодо значущості набутих знань, оцінити якість тренінгу тощо [224].

Викладач-тренер, готуючись до тренінгу, здійснює підготовчу роботу:

- чітко формулює цілі і завдання тренінгу;
- розробляє план у вигляді таблиці, переліку послідовних дій, схеми, сценарію;
- готує слухачів курсів підвищення кваліфікації (за необхідністю повідомляє теми обговорення, дає питання, що будуть розглядатися, рекомендує літературу або інтернет-джерела для попереднього опрацювання);
- здійснює самопідготовку, продумує форми інтерактивної взаємодії та зворотного зв'язку, прогнозує можливі дискусійні моменти;
- готує приміщення, обладнання, роздаткові матеріали;
- перевіряє технічні засоби, що набуває особливої значущості в умовах онлайн-тренінгу.

Вважаємо, що тренінг є однією із провідних форм формування й розвитку медіаграмотності вчителів мистецтва закладів загальної середньої

освіти. Під час організації і проведення тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» ми дотримувалися певних вимог, серед яких:

1) До тренінгу залучалося не більше, ніж 20 осіб, саме така кількість учасників дозволяла ефективно працювати в онлайн-середовищі.

2) Ми намагалися створити сприятливу атмосферу, бути ввічливими, позитивно налаштованими, спілкуватися з учасниками тренінгу «на рівних» та ін.

3) Тренінгові зустрічі проводилися за певним планом, ми дотримувалися переліку питань, які були заготовлені для обговорення.

4) Тренінг було побудовано із широким використанням інтерактивних методів, що було спрямовано на забезпечення взаємодії та активності всіх учасників тренінгу.

Оскільки тренінг проводився в онлайн-форматі, було також ураховано специфіку цифрової комунікації:

1) Для запобігання технічних негараздів ми працювали на онлайн-платформах ZOOM та Google Meet, які знайомі більшості користувачів та прості в користуванні.

2) Звертали увагу на розташування камери тренера (фон, камера на рівні очей, освітлення), щоб всім було добре видно.

3) На початку тренінгу всім нагадали основні правила нетикету:

– технічні (коректна ідентифікація учасників тренінгу в онлайн-просторі, особистий підпис онлайн-повідомлень);

– етика письмового листування;

– дотримання норм поведінки в онлайн («правило піднятої руки», вимкнені мікрофони, ввічливість і толерантність).

Засвідчимо, що підготовка та проведення тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» вимагала від тренера ретельної підготовки та розвитку власної цифрової та медіаграмотності, оскільки слід було працювати

над розвитком медіаумінь та медіанавичок учителів мистецтва закладів загальної середньої освіти.

Власне проведення тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» передбачало широке використання інтерактивних методів навчання, які були спрямовані на покращення емоційного мікроклімату групи вчителів, інтенсифікацію взаємодії учасників. Так, застосування на першому (організаційному) етапі різноманітних вправ-«криголамів» допомогло учасникам познайомитися один із одним, відчутти себе в комфортному середовищі, створити команди тощо. Вправи-«криголами» («Країна медіаграмотна», «Соціограма групи», гра «Факти/думки», «Квітка взаємодії», гра «Я сьогодні – винятковий» тощо) сприяли усуненню комунікативних бар'єрів, залученню кожного до спільної роботи, допомагали тренеру розкрити творчий потенціал учасників.

Близькими за призначенням до «криголамів» були вправи-руханки (енерджайзери), які підвищували позитивний настрій у групі й ентузіазм учасників, допомагали організувати перехід від одного виду діяльності до іншого, а також сприяли групуванню слухачів курсів («Броунівський рух», «Знайди пару», «Сонце світить на...» та ін.).

Для активного навчання та обміну досвідом, розвитку навичкиок командної роботи, підвищення особистої відповідальності кожного учасника тренінгу проводилась робота в малих групах. Обговорення проблем в групах було організовано різними способами – «відкрите обговорення», «голосування», «світове кафе», «партнерство у навчанні», «аналогії», «мозковий штурм», панельна дискусія. Для проведення практичної діяльності було залучено кейс-метод, рольові ігри, міні-проекти тощо.

Обов'язковим етапом наприкінці тренінгу була рефлексія, яка заохочувала учасників до самопізнання, переосмислення своєї діяльності, узагальнення рівня власного професійного розвитку та вибору стратегій подальшого самовдосконалення.

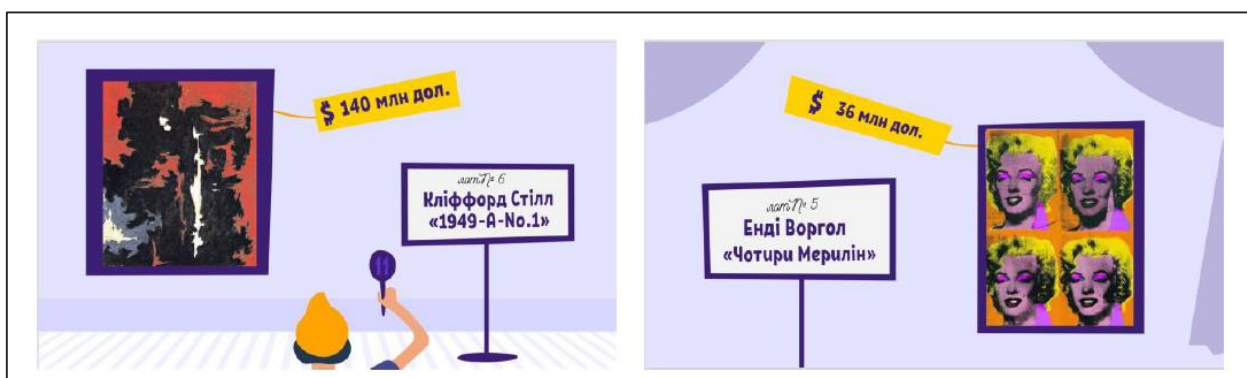
Під час навчання вчителів мистецьких дисциплін – учасники тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» слухали міні-лекції на теми «Медіаосвіта та медіаграмотність: освітні категорії та виклик часу», «Інформація. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва. Копії та підробки в мистецтві», «Інтерпретація в музиці. Візуалізація музичних творів. Класична музика в масовій культурі», «Факти та судження. Мистецький твір і реклама. Пропаганда. Тракткування творів мистецтва», «Мистецтво та комерція. Аукціон», «New Media та мистецтво». Також респонденти експериментальної групи опрацьовували специфіку поширення фейків та вірусного контенту, виявляли ознаки маніпуляцій та пропаганди, знайомились із концептом фактчекінгу, тренували вміння критичного аналізу деталей – ключа до розкриття фальсифікацій, фейків, та інформаційних міфів. Особливою складовою тренінгу був модуль про New Media та соціальні мережі.

Основою роботи під час тренінгу були практичні вправи, що формували в учасників навички критичного аналізу медіатекстів. Учасники виконували інтерактивні вправи і творчі завдання, зокрема опановували технології декодування інформації, аналізували новинні сюжети телеканалів, створювали медіатекст, визначали фейкові новини, маркери маніпуляції та пропаганди, працювали з практичними кейсами «Факт – судження – оцінка», створювали міні-проєкти, опрацьовуючи «Інформаційні жанри», брали участь у рольових іграх «Телефакс. Малювання на спині», «9 крапок», «Випадок у пустелі» тощо.

Жваве обговорення викликала гра «Білий шум», у процесі виконання якої учасники переконалися, що ми живемо у світі різнопланових вертикальних комунікацій і це викликає хаос – «білий шум». Цілісна інформація, що подається неповно та однобічно різними каналами комунікації, сприймається хаотично, і, навіть, добре знайома інформація не впізнається. Велика увага приділялася умінню аналізувати деталі.

Професійна спрямованість тренінгу з медіаграмотності була забезпечена використанням різноманітних вправ, які можуть бути застосовані вчителями

мистецтва в педагогічній діяльності. Зокрема, було проаналізовано чотири вправи (автор – В. Романюк [41]) для розвитку медіаграмотності, кожна з яких закріплювала знання про художників-постмодерністів та розвивала навички критичного мислення. Зокрема, вправа «Творчість Нам Джун Пайка та Енді Воргола» розкривала поняття консюмеризму та захопленість Нам Джун Пайка телебаченням як новим технологічним явищем століття. Вправа про Сальвадора Далі сприяла розумінню відмінностей між мистецьким твором і рекламним, знайомила учасників тренінгу із поняттям «персональний бренд». Вправи «Аукціон» (рис. 3.6) та «Знайди відмінності» виконувалися разом: перша розвивала навички пошуку інформації в інтернеті та наочно ілюструвала, чому важливо перевіряти зображення; друга містила практичні кроки, як перевіряти зображення в інтернеті.

Рис. 3.6. Слайди презентації до вправи «Аукціон» (В.Романюк [41])

Також учителі мистецтва ознайомились із вправою В. Романюк «Складання рейтингу «Топ найкращих художників-імпресіоністів», яку можна використовувати під час вивчення художників будь-яких епох і стилів [41]. Ця вправа дала можливість одночасно перевірити знання про різних персон та явища в одному завданні, а також познайомити учасників тренінгу зі специфікою роботи над рейтингами і надати інформацію про можливі маніпуляції рейтинговими списками.

Під час проведення тренінгу увагу вчителів мистецьких дисциплін було повернуто до Концепції Нової української школи [156], типових програм

(О. Савченко [213] та Р. Шияна [214]) та Державного стандарту початкової освіти [58], аналіз яких довів, що на сьогодні одним із нагальних завдань є інтеграція елементів медіаграмотності в галузь мистецтва в початковій школі, як на рівні вивчення мови елементів медійних мистецтв, так і на рівні створення власного медіатексту (медіапродукту). Розуміння граматики, синтаксичної та метафоричної системи медіа, особливо візуальної мови є одним із завдань, які допомагає вирішити навчання медіаграмотності [39, с. 20-21]. Вивчення типових програм з інтегрованого курсу «Мистецтво» з точки зору залучення «медійних» мистецтв засвідчило, що вже в початковій школі учні мають розрізняти види мистецтв, елементарні види екранних мистецтв, створювати власний медіатекст (медіапродукт): виокремлювати і фіксувати доступним способом (фото, аудіо, відеозніманням, замальовками тощо) цікаві явища довкілля, використовувати (поєднувати, комбінувати) їх у творчій діяльності (програма О. Савченко [213]); досліджувати довкілля, виявляти цікаві, незвичайні об'єкти для створення художніх образів, фіксувати їх різним способом (фото, аудіо, відеозніманням, замальовками тощо) (програма Р. Шияна [214]).

До тренінгових занять були залучені методи, розроблені О. Волошенюк та О. Чорним [39], які дозволяють урізноманітнити способи використання рухомих зображень (мультиплікації, кіно, відео, телеконтенту) на заняттях, заохотити учнів до усвідомлення їх мови:

- «Постав на паузу» для занурення у візуальну мову рухомих зображень;
- «Звук і зображення», що допомагав учасникам тренінгу зрозуміти важливість звуку в інтерпретації медіатекстів рухомих зображень;
- «Відстеж кадр» для концентрації уваги на процесі монтажу;
- «Верх і низ» та «Залучи аудиторію», покликані допомогти розібратися, як кінотексти досягають аудиторій, доводять, що будь-який кінотекст (фільм, анімафільм, телепрограма чи відеоролик) створений задля

чийхось інтересів, з певною метою і задля певного впливу; ці методи були застосовані для перевірки джерел інформації, використаних у відеоматеріалах;

- «Порівняй медіа» для виявлення зв'язку кінотекстів з іншими медіа.

Для допомоги в опрацюванні онлайн-сервісів для створення власних освітніх ресурсів та роботи з творчими проєктами було залучено матеріали навчально-методичного посібника «Онлайн-інструменти для формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін», в якому докладно описано можливості сервісів для створення інтерактивних плакатів, презентацій, коміксів, відеороликів та ін. освітніх ресурсів з медіаконтентом.

3.3. Аналіз результатів дослідження

Головним завданням результативного етапу дослідження стало проведення контрольної стадії експериментальної роботи щодо перевірки ефективності запровадження розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти. Було проведено контрольний зріз в експериментальній та контрольній групах, виконано кількісно-якісний аналіз отриманих результатів, виконано систематизацію та статистичне оброблення експериментальних даних, оцінено ефективність теоретично обґрунтованої та розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів освітньої галузі «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти, сформульовано основні висновки та рекомендації щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в закладах післядипломної педагогічної освіти, окреслено перспективи подальших наукових розвідок.

На контрольній стадії експериментальної роботи вчителі виконували завдання, аналогічні констатувальному етапу. Знову було проведено комплексне тестування, яке складалось із 3-х субтестів, що дозволило отримати показники щодо кожного складника медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін.

Відповіді на запитання першого субтесту продемонстрували зміни, які відбулися в особистісному компоненті медіаграмотності вчителів, що увійшли до експериментальної групи, у той самий час в контрольній групі вони зазнали невеликих змін.

У контрольній групі близько 70% респондентів показали базовий та поглиблений рівень сформованості особистісного компоненту медіаграмотності фахівців, у той час як у вчителів експериментальної групи переважали поглиблений і творчий рівні. Зокрема, показники творчого рівню особистісного компоненту в ЕГ зросли до 24,8 %, що говорить про наявність у респондентів інтересу та прагнення до формування медіаграмотності, розвитку навичок критичного мислення, використання цифрових технологій для розроблення власних цифрових освітніх медіаресурсів та бажання здійснювати ефективну комунікацію в медіасередовищі.

Відповіді на запитання Субтесту 1 на контрольному етапі дозволили дійти таких висновків:

1. Ознайомлення здобувачів із теоретичними і практичними основами медіаграмотності під час опанування дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в середовищі Google Classroom та проходження тренінгу «Вчимося медіаграмотності в online» суттєво впливає на рівень сформованості особистісного компонента медіаграмотності фахівців.

2. Володіючи навіть елементарними знаннями про роль та місце медіаграмотності в сучасному суспільстві та професійній діяльності вчителя, респонденти експериментальної групи виявляють стійку позитивну мотивацію щодо її системного розвитку й застосування на уроках мистецького циклу.

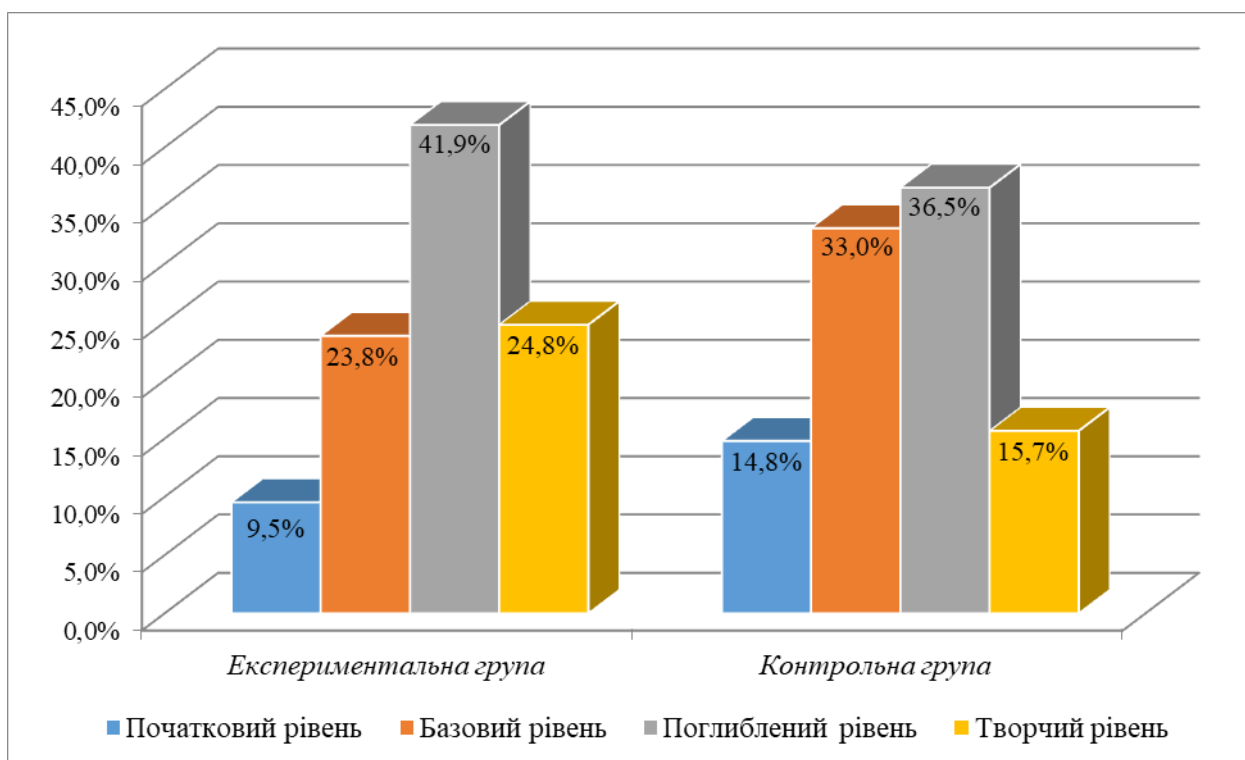
3. Переважна кількість вчителів ЕГ виявили переконання в необхідності системного підвищення рівня медіаграмотності.

Зведені та візуалізовані показники сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі наведені в таблиці 3.9 та на рисунку 3.7.

Таблиця 3.9

Показники сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	10	9,5	25	23,8	44	41,9	26	24,8
КГ	115	17	14,8	38	33	42	36,5	18	15,7

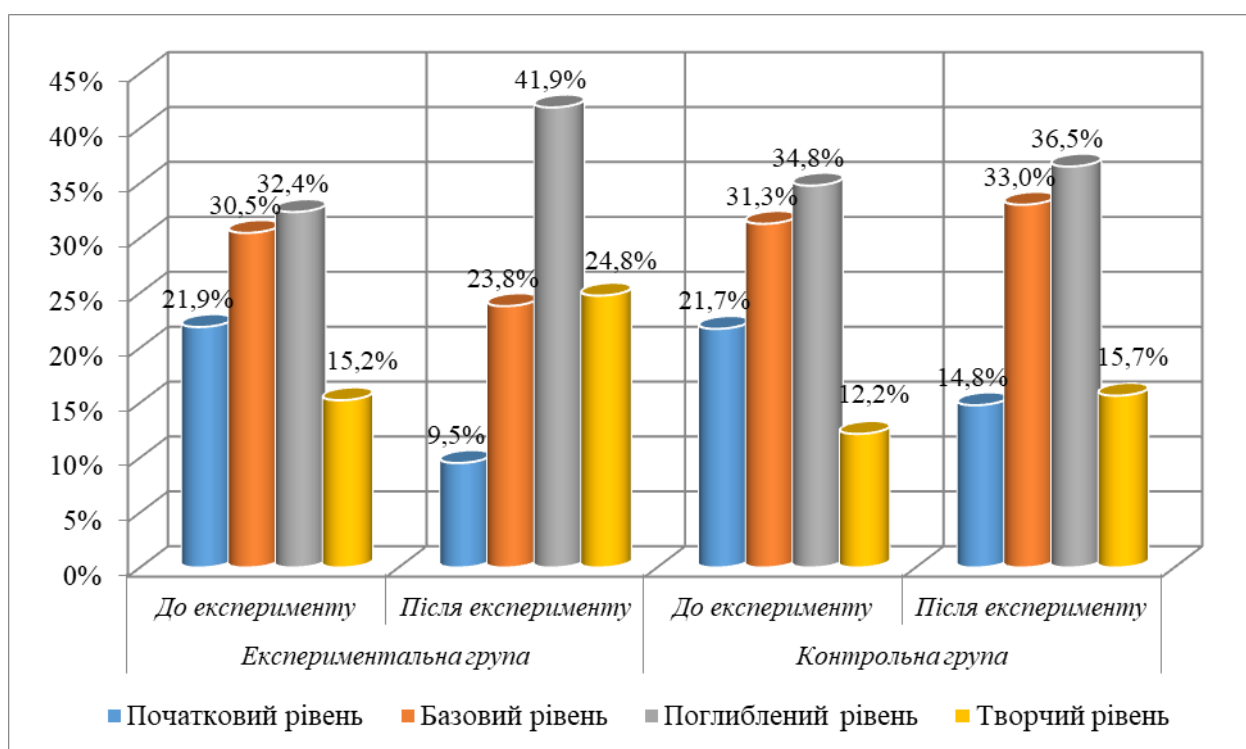
Рис. 3.7. Рівнева характеристика сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі

Згідно результатів, показники особистісного компонента в експериментальній групі зазнали таких змін: творчий та поглиблений рівні зросли на 9,5%, базовий та початковий знизились відповідно на 6,7% та 12,4%. У той час, коли в контрольній групі творчий рівень зріс на 3,5%, поглиблений та базовий на 1,7%, а початковий знизився на 7%. Узагальнені показники динаміки змін сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін подано в таблиці 3.10 та на рис. 3.8–3.10.

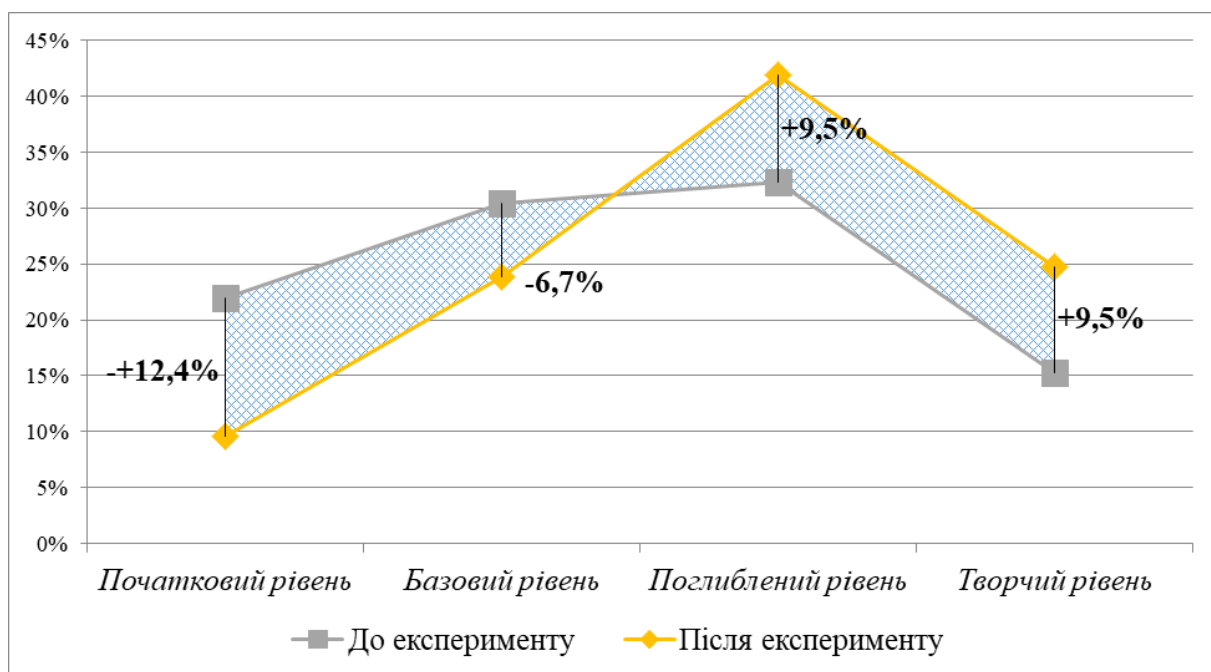
Таблиця 3.10

**Динаміка змін показників особистісного компонента медіаграмотності
вчителів мистецьких дисциплін**

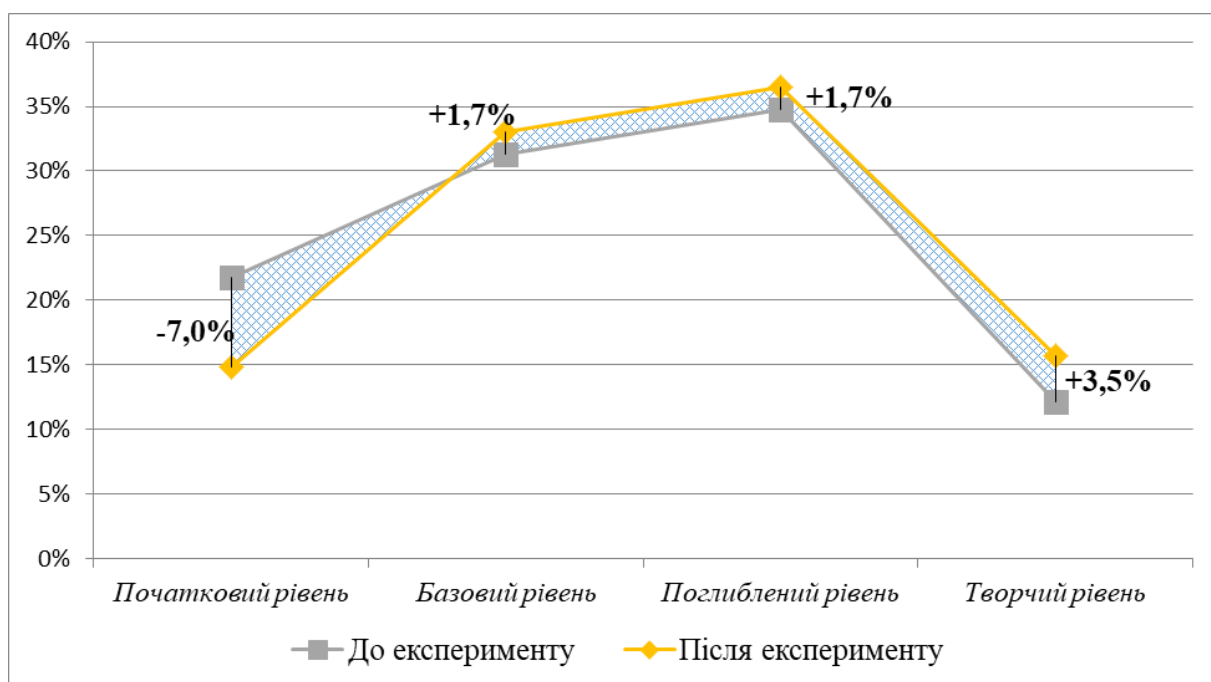
	Експериментальна група			Контрольна група		
	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>
Початковий рівень	21,9%	9,5%	-12,4%	21,7%	14,8%	-7,0%
Базовий рівень	30,5%	23,8%	-6,7%	31,3%	33,0%	+1,7%
Поглиблений рівень	32,4%	41,9%	+9,5%	34,8%	36,5%	+1,7%
Творчий рівень	15,2%	24,8%	+9,5%	12,2%	15,7%	+3,5%

Рис. 3.8. Динаміка зміни показників сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

Рис. 3.9. Динаміка зміни показників сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (експериментальна група)

Рис. 3.10. Динаміка зміни показників сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (контрольна група)

Аналіз результатів Субтесту 2 комплексного тестування вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі засвідчив, що респонденти експериментальної групи, які були залучені до експериментального

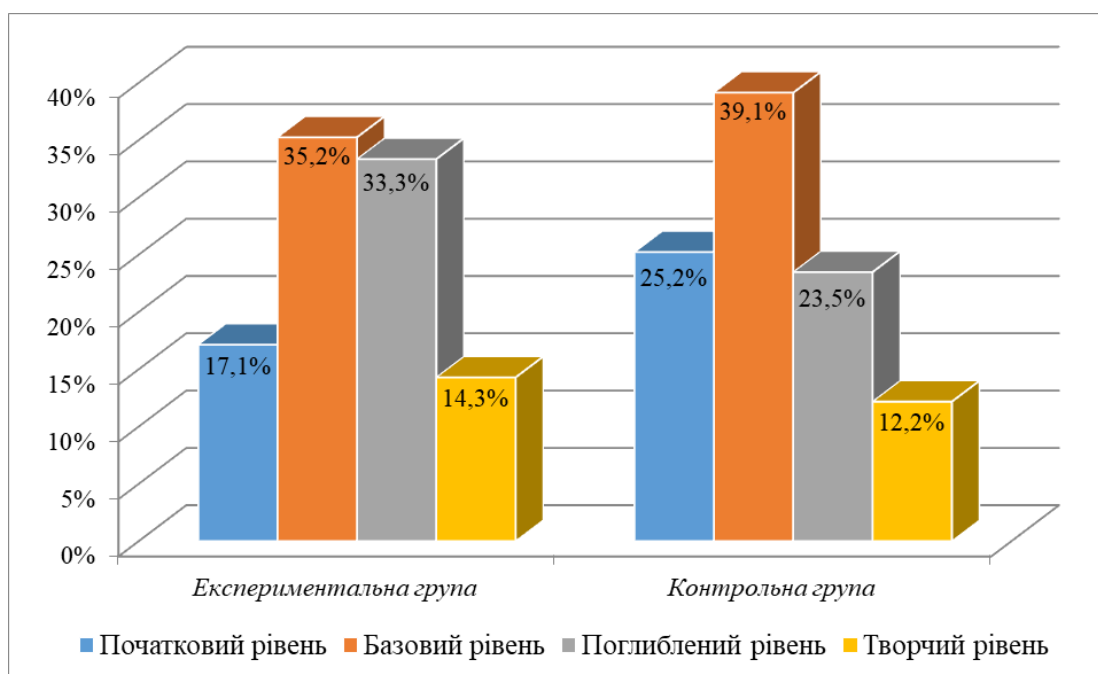
дослідження, показали вищі результати сформованості когнітивного компонента медіаграмотності, ніж вчителі контрольних груп: творчий рівень 14,3%, поглиблений –33,3%, базовий –35,2%, початковий – 17,1% (в ЕГ); творчий рівень –12,1%, поглиблений –23,5%, базовий –39,1%, початковий – 25,2% (у КГ).

Зведені показники вимірювання когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти наведено в таблиці 3.11 та на рис. 3.11.

Таблиця 3.11

Показники сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти на результативному етапі

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	18	17,1%	37	35,2%	35	33,3%	15	14,3%
КГ	115	29	25,2%	45	39,1%	27	23,5%	14	12,2%

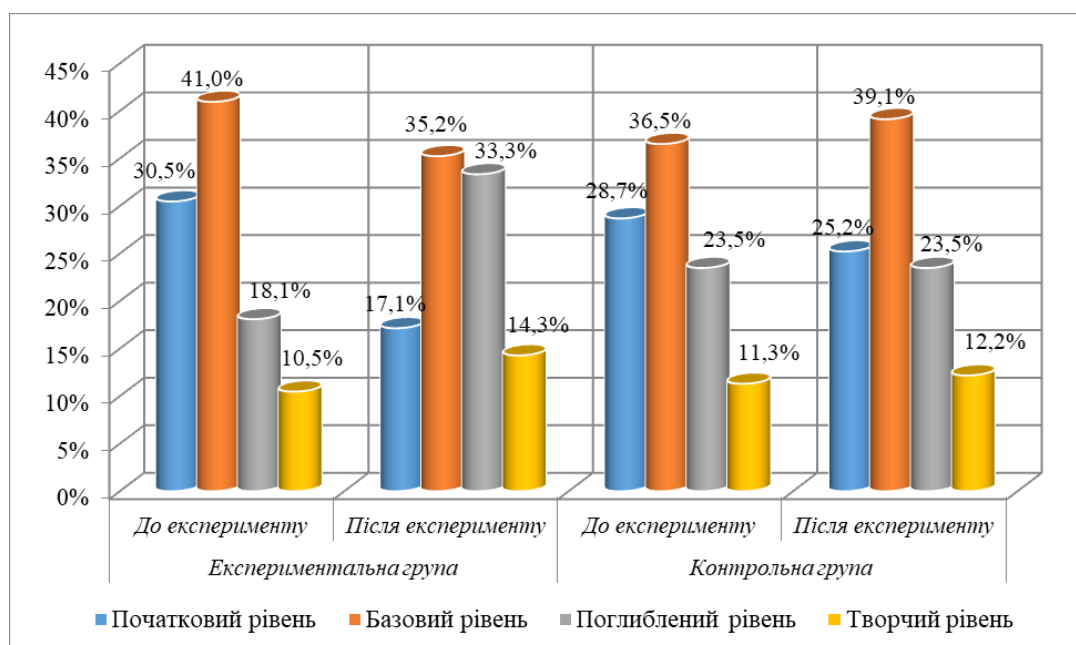
Рис. 3.11. Рівнева характеристика сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти на результативному етапі

Виконавши порівняльний аналіз динаміки змін показників когнітивного компоненту, варто зазначити, що в ЕГ показники творчого та поглибленого рівнів зросли на 3,8% та 15,2%, а базового та початкового знизились на 5,7% та 13,3% відповідно. Для КГ ці показники змінилися таким чином: творчий рівень зріс на 0,9%, поглиблений залишився без змін, базовий зріс на 2,6%, початковий знизився на 3,5% (див. табл. 3.12, рис. 3.12–3.14).

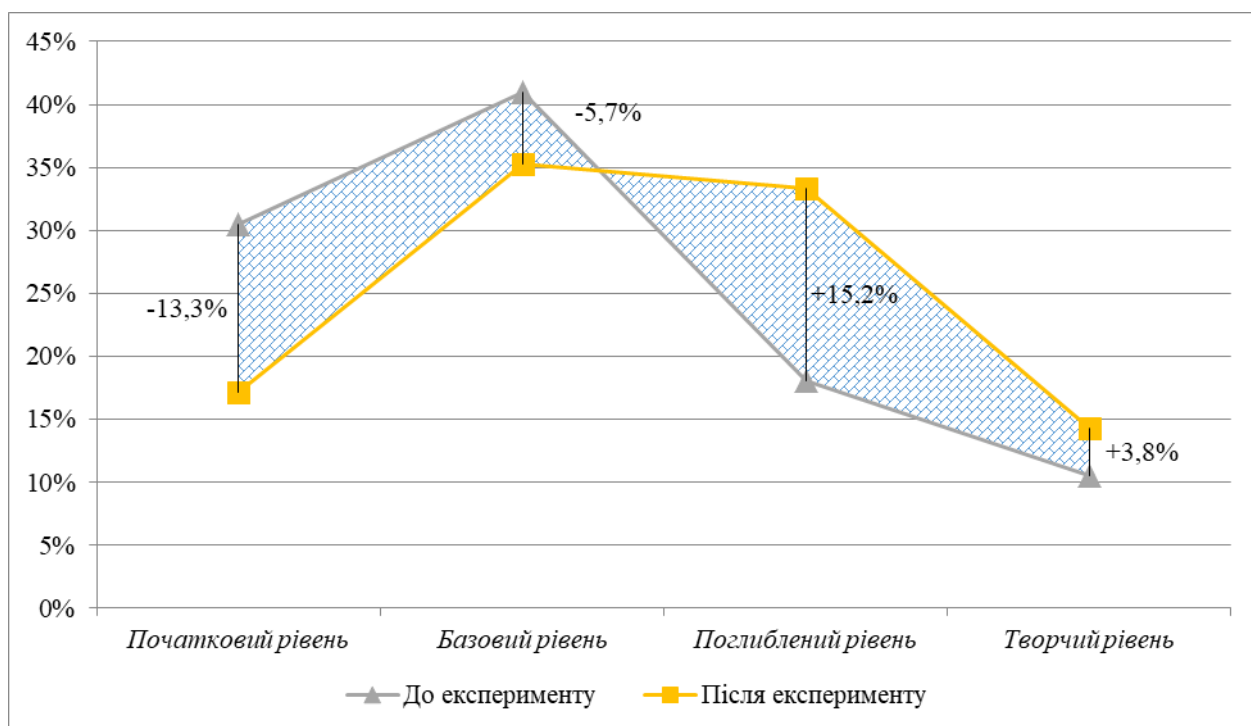
Таблиця 3.12

Динаміка змін показників когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

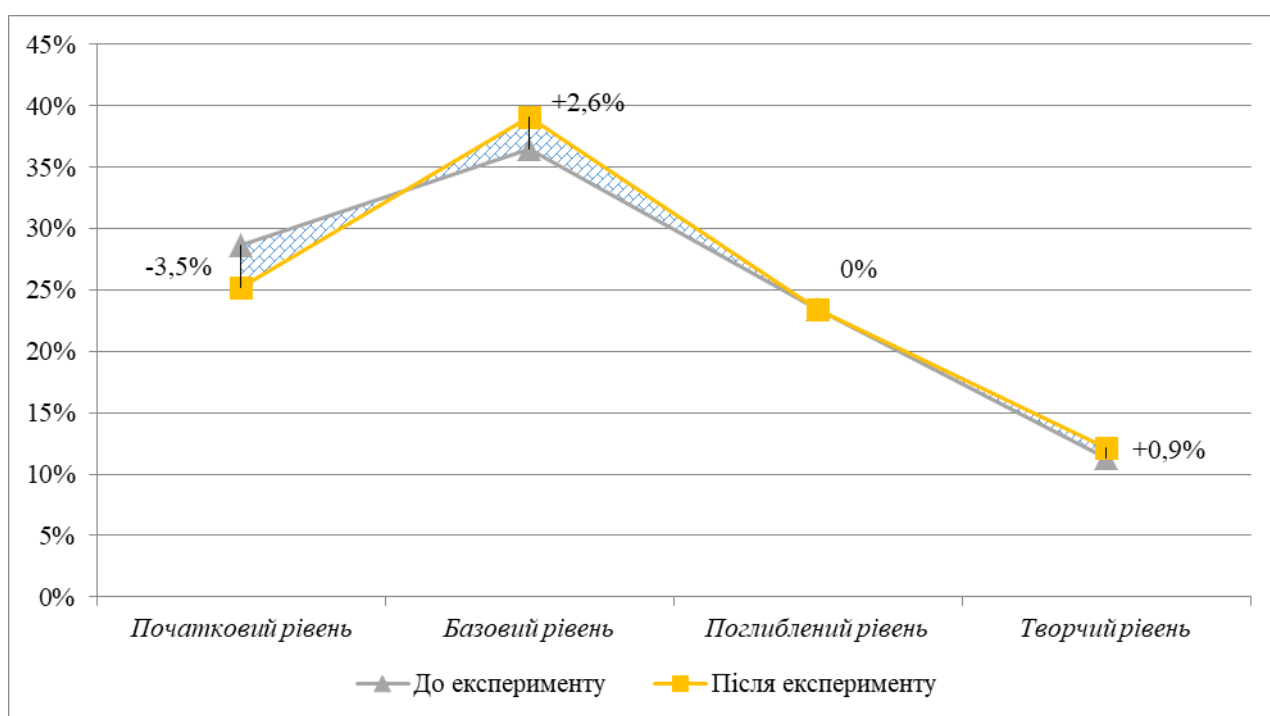
	Експериментальна група			Контрольна група		
	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>
Початковий рівень	30,5%	17,1%	-13,3%	28,7%	25,2%	-3,5%
Базовий рівень	41,0%	35,2%	-5,7%	36,5%	39,1%	+2,6%
Поглиблений рівень	18,1%	33,3%	+15,2%	23,5%	23,5%	0%
Творчий рівень	10,5%	14,3%	+3,8%	11,3%	12,2%	+0,9%

Рис. 3.12. Динаміка зміни показників сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

Рис. 3.13. Динаміка зміни показників сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (експериментальна група)

Рис. 3.14. Динаміка зміни показників сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (контрольна група)

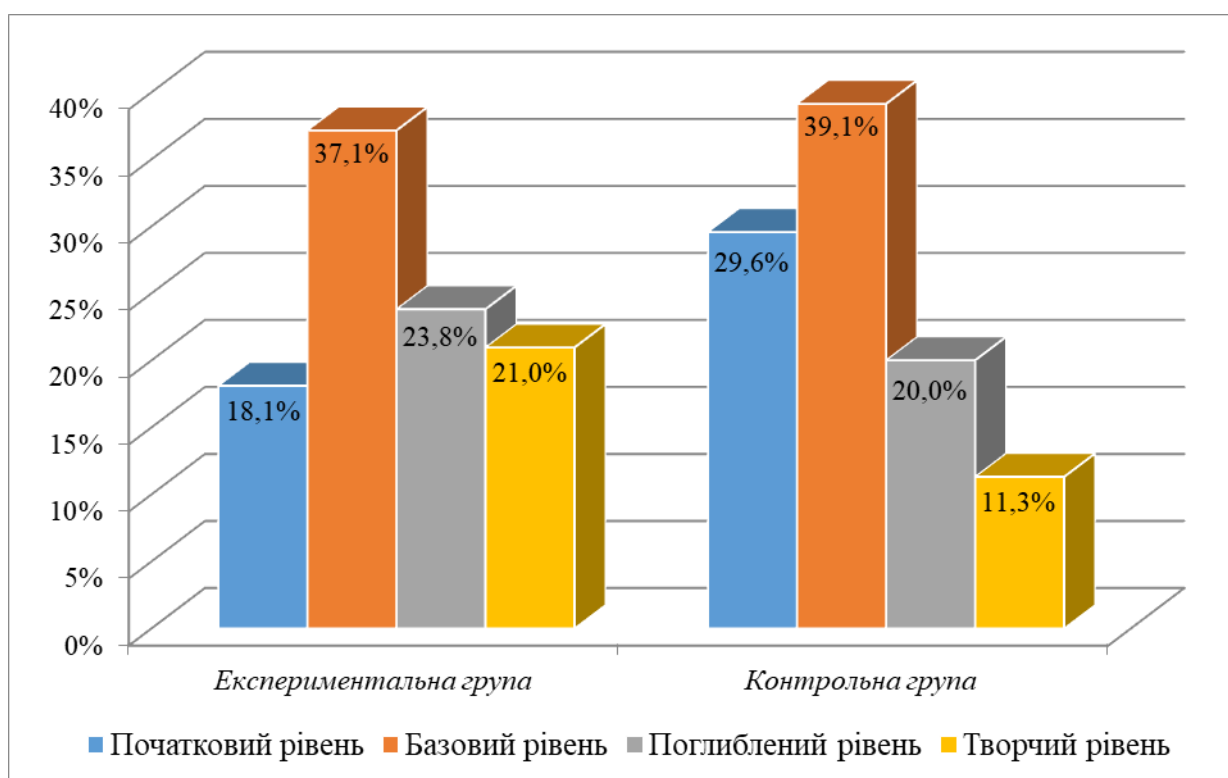
Аналіз результатів Субтесту 3, у якому вчителям пропонувалося розробити власний медіаресурс із використанням різноманітних цифрових

сервісів для уроків освітньої галузі «Мистецтво» Нової української школи, дозволив визначити сформованість праксеологічного компонента медіаграмотності фахівців. Одержані результати вказують на ріст показників праксеологічного компонента в ЕГ, порівняно з констатувальним етапом експерименту. Результати в КГ були незначними (див. табл. 3.13, рис. 3.15).

Таблиця 3.13

**Показники сформованості праксеологічного компонента
медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної
середньої освіти на результативному етапі**

Групи	Кількість вчителів у групі	Рівні							
		початковий		базовий		поглиблений		творчий	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	105	19	18,1%	39	37,1%	25	23,8%	22	21,0%
КГ	115	34	29,6%	45	39,1%	23	20,0%	13	11,3%

Рис. 3.15. Рівнева характеристика сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти на результативному етапі

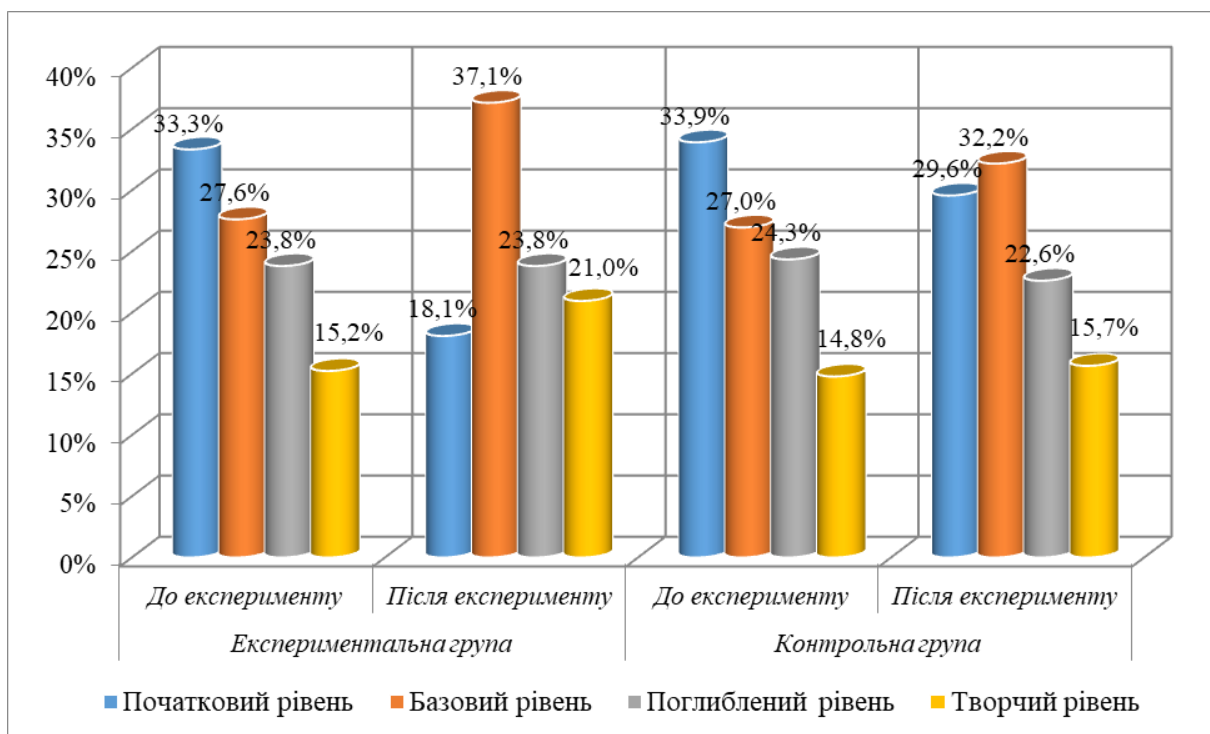

Аналіз змін показників праксеологічного компонента вказує на ріст творчого та базового рівнів на 5,7% та 9,5% відповідно, і зниження початкового на 15,2% в експериментальній групі. Для контрольної групи ці показники змінилися значно менше (див. табл. 3.14, рис. 3.16–3.18).

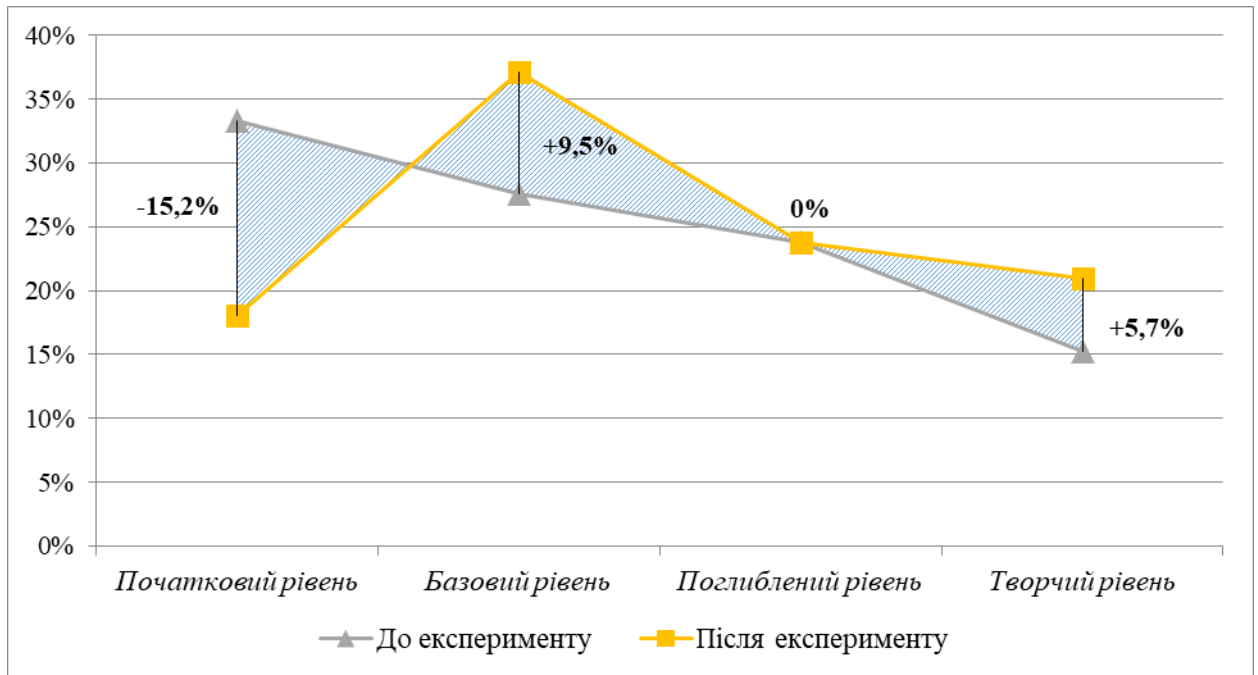
Таблиця 3.14

**Динаміка змін показників праксеологічного компонента
медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін**

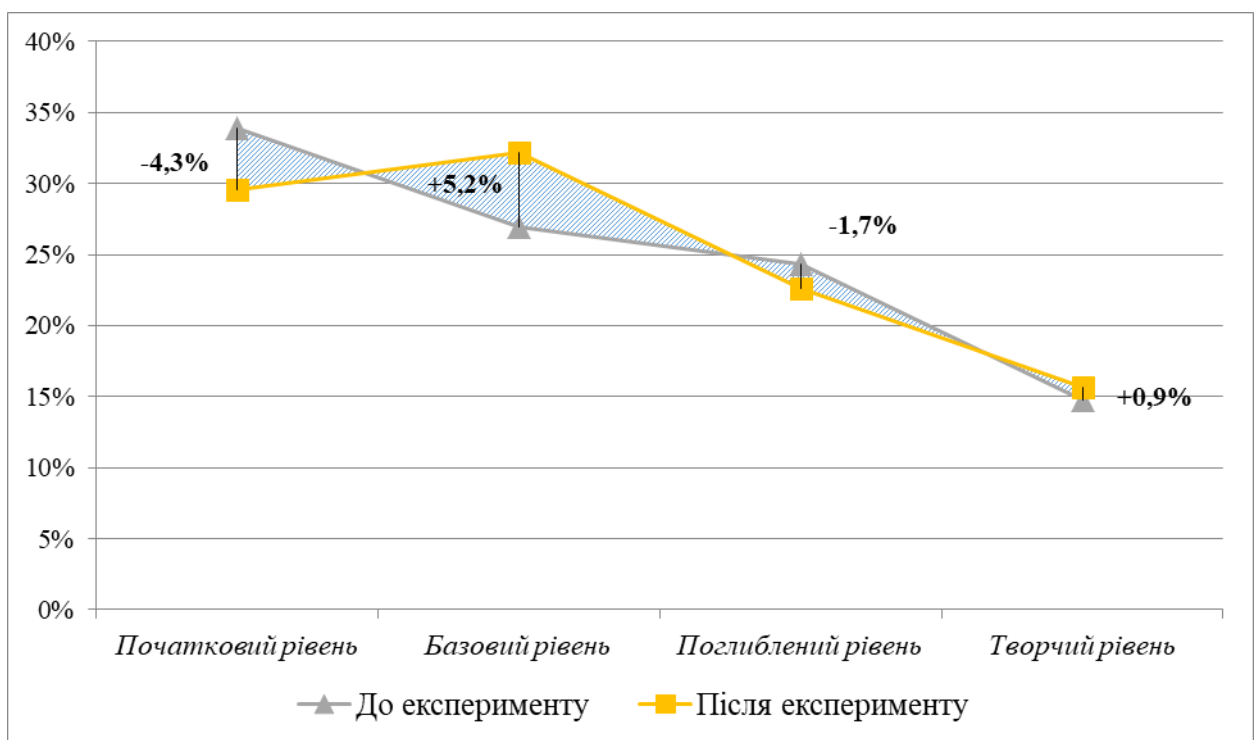
	Експериментальна група			Контрольна група		
	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>
Початковий рівень	33,3%	18,1%	-15,2%	33,9%	29,6%	-4,3%
Базовий рівень	27,6%	37,1%	+9,5%	27,0%	32,2%	+5,2%
Поглиблений рівень	23,8%	23,8%	0%	24,3%	22,6%	-1,7%
Творчий рівень	15,2%	21,0%	+5,7%	14,8%	15,7%	+0,9%

Рис. 3.16. Динаміка зміни показників сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

Рис. 3.17. Динаміка зміни показників сформованості практичного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (експериментальна група)

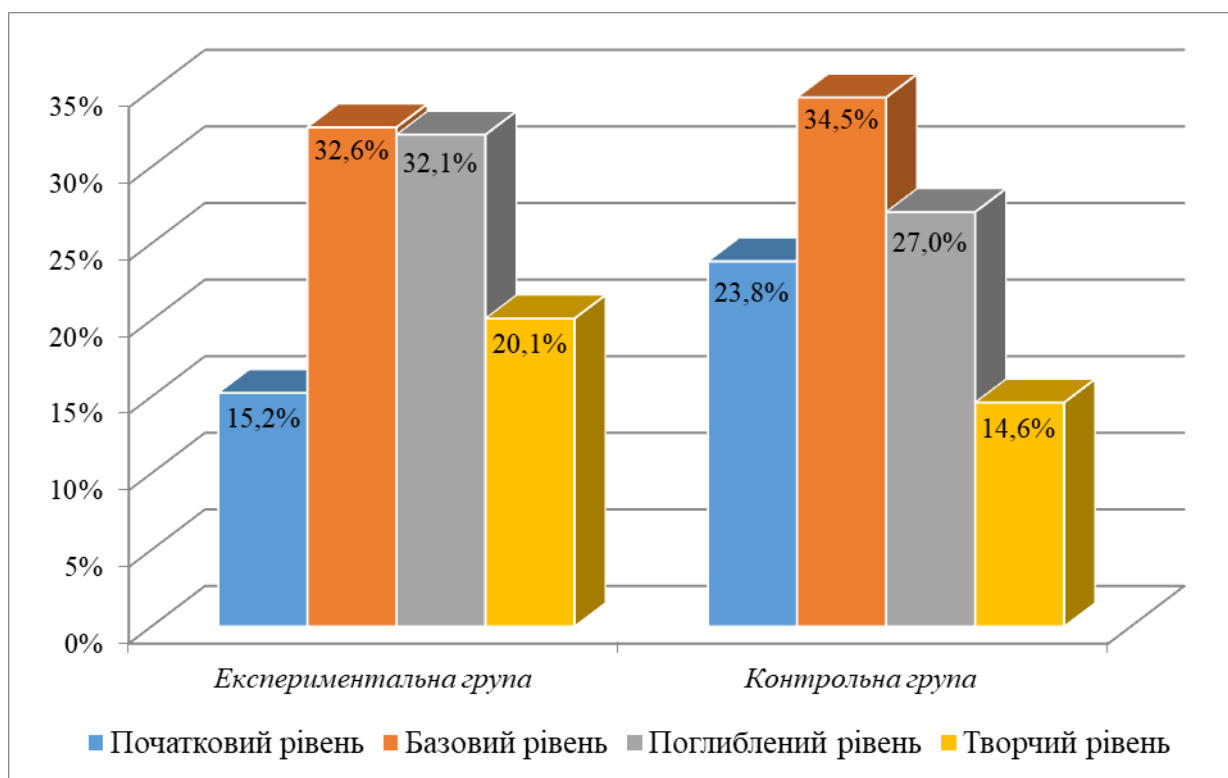
Рис. 3.18. Динаміка зміни показників сформованості практичного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (контрольна група)

Якщо узагальнити показники сформованості всіх компонентів, можна зробити висновок щодо позитивної динаміки в рівнях сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в експериментальній групі порівняно з контрольною (див. табл. 3.15, рис. 3.19).

Таблиця 3.15

Показники сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі

Групи	Рівні			
	початковий	базовий	поглиблений	творчий
ЕГ	15,2%	32,6%	32,1%	20,1%
КГ	23,8%	34,5%	27,0%	14,6%

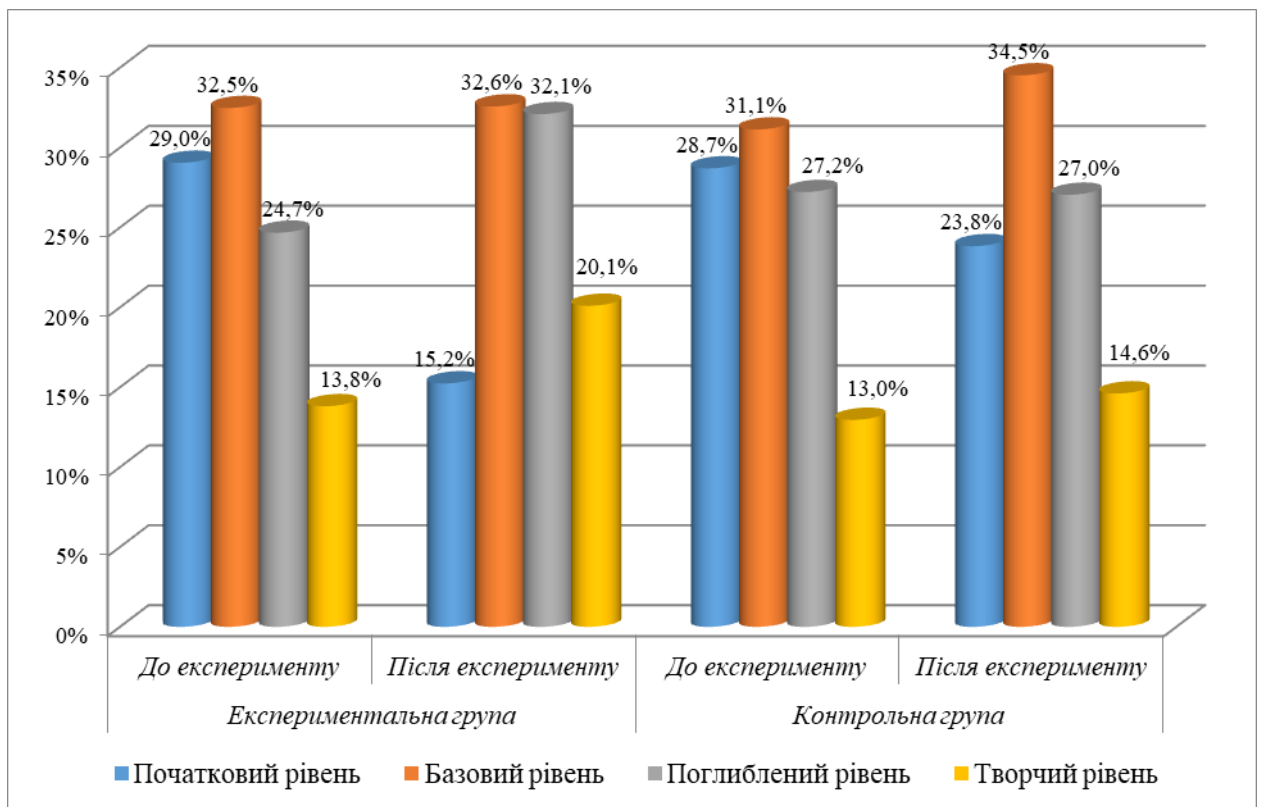
Рис. 3.19. Рівнева характеристика сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін на результативному етапі

Узагальнені дані оцінювання змін, що відбулися в рівнях сформованості компонентів (особистісного, когнітивного та праксеологічного) медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, відображено в таблиці 3.16. та на рис. 3.20–3.22.

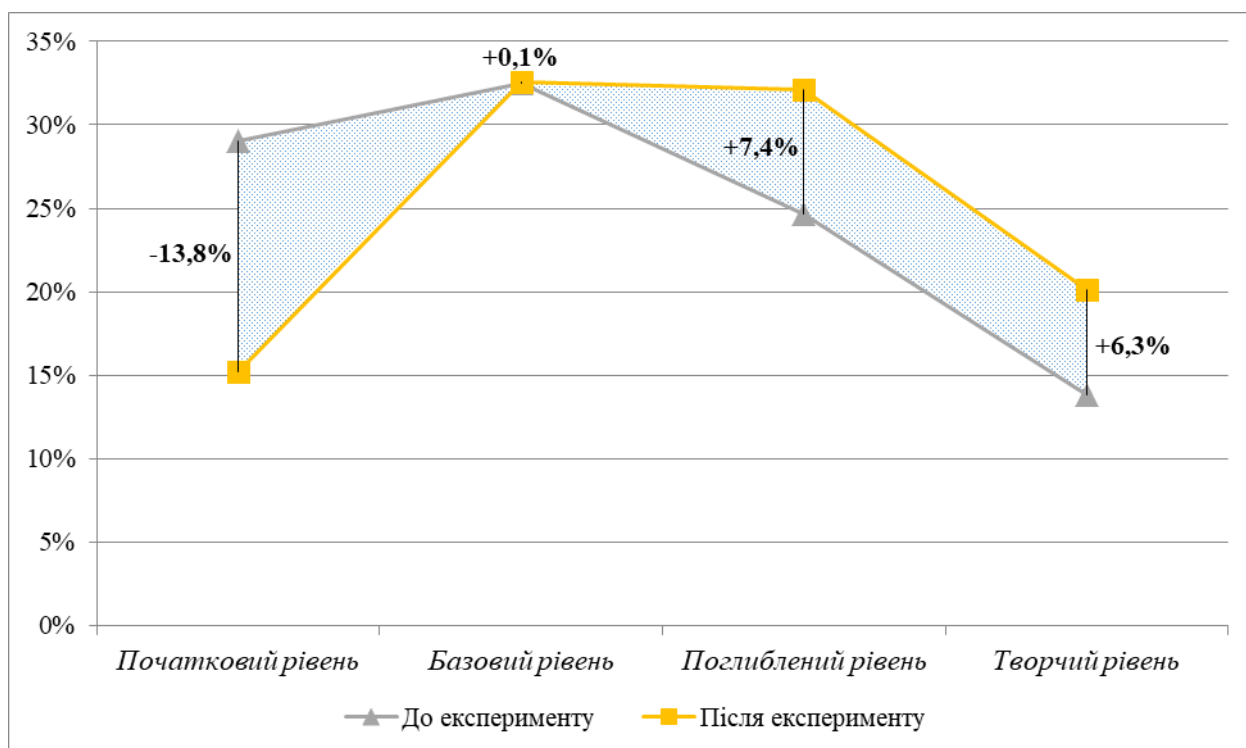
Таблиця 3.16

Динаміка змін сформованості компонентів цифрової культури майбутніх учителів англійської мови початкової школи

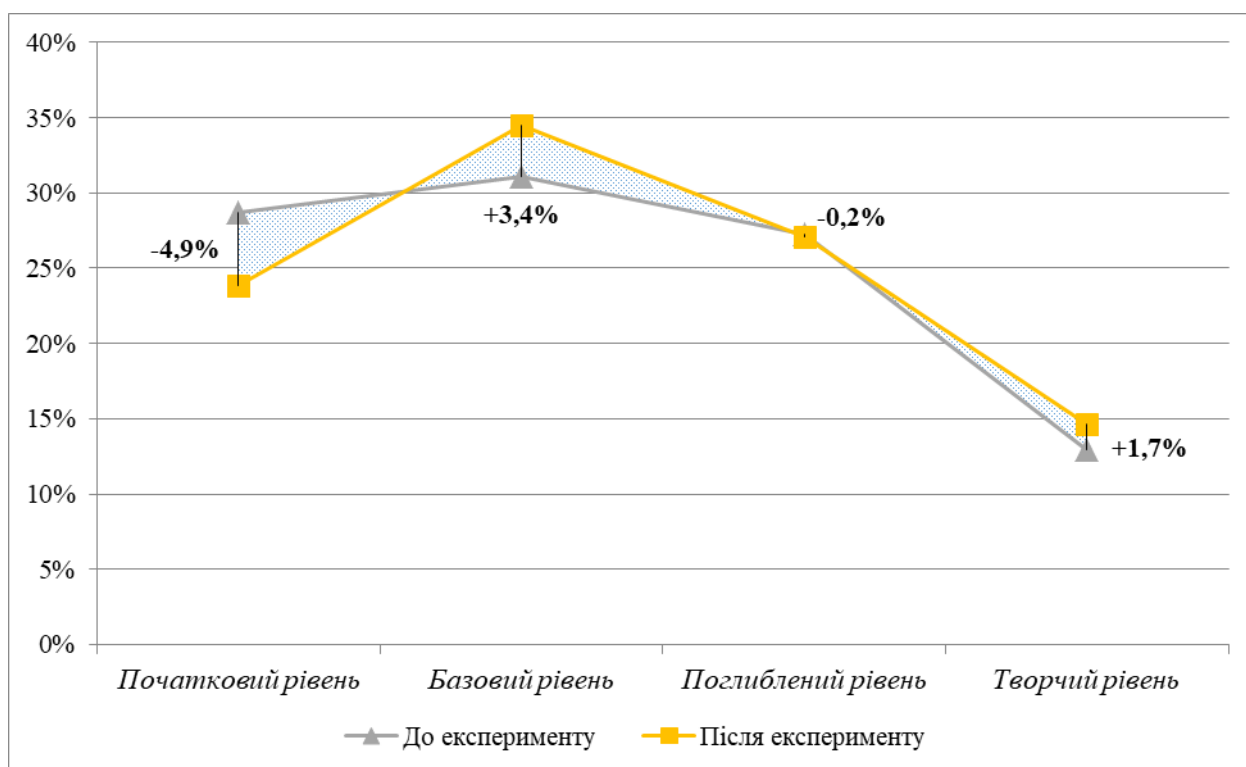
	Експериментальна група			Контрольна група		
	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>	<i>До експерименту</i>	<i>Після експерименту</i>	<i>Приріст</i>
Початковий рівень	29,0%	15,2%	-13,8%	28,7%	23,8%	-4,9%
Базовий рівень	32,5%	32,6%	+0,1%	31,1%	34,5%	+3,4%
Поглиблений рівень	24,7%	32,1%	+7,4%	27,2%	27,0%	-0,2%
Творчий рівень	13,8%	20,1%	+6,3%	13,0%	14,6%	+1,7%

Рис. 3.20. Динаміка зміни показників сформованості компонентів медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

Рис. 3.21. Динаміка зміни показників сформованості компонентів медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (експериментальна група)

Рис. 3.22. Динаміка зміни показників сформованості компонентів медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (контрольна група)

Для перевірки статистичної значущості наукового дослідження було використано t-критерій Стьюдента, який дає змогу підтвердити чи спростувати ефективність впровадження в навчальний процес моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Сформулюємо нульову та альтернативну гіпотези:

H_0 полягає у відсутності відмінностей у показниках середнього арифметичного: $\bar{x}_1 = \bar{x}_2$, де $\bar{x}_1$ – середнє арифметичне значення балів у контрольних групах, $\bar{x}_2$ – середнє арифметичне значення балів в експериментальних групах, тобто експериментальні та контрольні групи істотно не відрізняються за успішністю.

H_1 – альтернативна гіпотеза, полягає у наявності відмінностей у показниках середнього арифметичного, спричинених упровадженням моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти: $\bar{x}_1 < \bar{x}_2$.

Рівень значущості для її перевірки обрали на рівні $\alpha = 0,05$. Скористаємося t-критерієм Стьюдента.

Формула для розрахунку t-критерію Стьюдента (3.1) [82].

$$t = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{\sqrt{M_1^2 + M_2^2}} \quad (3.1)$$

де $\bar{x}_1$ та $\bar{x}_2$ – середні арифметичні балів студентів у контрольній та експериментальній групах, M_1 і M_2 – значення середніх похибок.

За формулою (3.2) було визначено середні похибки за значенням середнього квадратичного відхилення δ та кількістю учасників групи N .

$$M = \frac{\delta}{\sqrt{N}} \quad (3.2)$$

Середнє квадратичне відхилення, в свою чергу, розраховували за формулою (3.3)

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}{N}} \quad (3.3)$$

де x_i – оцінка i -го студента, $\bar{x}$ – середнє арифметичне значення балів у групі.

Обчислення проводилися в середовищі табличного процесора MS Excel та з використанням надбудови Описова статистика, результати яких представлено в таблиці 3.17 та 3.18.

Таблиця 3.17

Результати розрахунку нульової гіпотези

Показник	Групи	
	КГ	ЕГ
Величини середніх похибок (M_1 та M_2)	2,08	1,99

Таблиця 3.18

Характеристика статистичного аналізу результатів експерименту

Показник	КГ (115)	ЕГ (105)
Середньоарифметичне значення балів ($\bar{x}$)	66,3	71,8
Дисперсія (δ^2)	501,112	415,3
Стандартне відхилення (δ)	22,39	20,37

На основі розрахованих показників, зведених у таблицях 3.17 і 3.18 знаходимо t-критерій Стьюдента [82, с. 8]:

$$t = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{\sqrt{M_1^2 + M_2^2}} = 2,03.$$

Табличне значення t-критерію Стьюдента для кількості студентів, які брали участь в експерименті (220) та рівні значущості 5%, $t_{\text{табл.}}=1,98$ [82, с. 288]. Оскільки $t_{\text{емп}}=2,03$ є більшим від табличного, то нульова гіпотеза не підтверджується.

Отже, різниця показників між експериментальною та контрольною групами не є випадковою, що свідчить про об'єктивно вищий рівень успішності в експериментальних групах.

Наведені показники та розрахунки підтверджують ефективність упровадження моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, що свідчить про її ефективність із застосуванням таких педагогічних умов: розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності; формування вмій і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», використання наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності та навчально-методичному забезпеченню, долученому до курсів підвищення кваліфікації вчителів. Результати контрольної стадії експериментальної роботи, достовірність якої підтверджено методами статистичного аналізу, свідчать про ефективність визначених педагогічних умов.

Висновки до третього розділу

Експериментальна перевірка моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти відбувалась в перебігу трьох етапів: аналітичного, діяльнісно-процесуального та результативного. Для проведення експериментальної перевірки моделі було визначено завдання (теоретичне обґрунтування й експериментальна реалізація педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО; удосконалення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти; занурення вчителів освітньої галузі «Мистецтво» до реалізації завдань формування медіаграмотності учнів ЗЗСО) та комплекс методів: аналіз нормативно-правової бази, навчально-методичної документації, психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури, інтернет-джерел; аналіз програмного забезпечення для проведення онлайн-тренінгів та розміщення

дистанційного курсу, а також допоміжних сервісів для створення медіаресурсів; спостереження; тестування; анкетування; кількісний та якісний аналіз результатів, статистичні методи аналізу здобутих даних, реалізовані з використанням програмних засобів MS Excel.

Спочатку було вивчено наявний стан сформованості досліджуваного феномену, для чого на підставі визначених критеріїв та відповідних показників було проведено низку діагностичних процедур. Мотиваційно-ціннісний критерій (з показниками: мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, усвідомлення цінностей цифрового суспільства; рефлексивність, потреба до самовдосконалення й саморозвитку; усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії) вивчався методами комплексного тестування, спостереження та співбесіди; інформаційно-знаннєвий критерій (з показниками: знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва; знання в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування; знання специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва, аналіз медіасимволів та візуальної мови, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа) – методом комплексного тестування; діяльнісно-комунікаційний критерій (з показниками: навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту; навички створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі; навички безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації) – методом виконання проблемно-пошукових та творчих завдань в рамках комплексного тестування.

Результати аналітичного етапу експерименту продемонстрували перевагу початкового та базового рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін.

Діяльнісно-процесуальний етап був пов'язаний із впровадженням спроєктованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, формулюванням педагогічних умов формування досліджуваного педагогічного явища на основі усвідомлення специфіки й структури ключового поняття – медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти. Ефективність розробленої моделі забезпечувалась навчально-методичним забезпеченням, до якого увійшли: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва», розміщений в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online» та навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін».

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, проведення контрольних зрізів засвідчило ефективність розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти: в експериментальній групі вчителів спостерігалась позитивна динаміка в рівнях сформованості медіаграмотності, що було підтверджено методами математичної статистики.

Основні результати дослідження, викладені в третьому розділі, відображено в таких публікаціях автора: [230; 234; 235; 236; 239; 241; 242; 243; 289].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. Реалізація мети і завдань дослідження дали підстави для таких висновків.

1. На підставі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел надано сучасне тлумачення понять «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіаосвіта». Поняття «медіаграмотність» розглядається на основі тлумачення, поданого в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують. Вважаємо, що медіаграмотність є складником медіакомпетентності, яка, у свою чергу, є певним рівнем медіакультури і формується засобами медіаосвіти.

2. Розкрито сутність, структуру та зміст категорії «медіаграмотність вчителів мистецьких дисциплін», яка тлумачиться як здатність особистості свідомо сприймати і критично оцінювати мистецьку інформацію, отриману із різних медіа; орієнтуватися в жанрах та особливостях мови мистецтв (візуальних та аудіовізуальних), що використовуються для впливу на свідомість аудиторії; володіти вміннями й навичками аналізу та створення власних медіаресурсів з допомогою цифрових технологій; мати сформовані художньо-естетичні ціннісні орієнтири. У структурі медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін в контексті професійної діяльності виокремлено три компоненти: когнітивний, праксеологічний,

особистісний. Сформованість кожного компонента визначено відповідними критеріями:

– мотиваційно-ціннісний, що вказує на загальну спрямованість особистості на здійснення медіадіяльності (з показниками: мотивація до занурення в медіасередовище та потреба у пізнанні медіапростору, усвідомлення цінностей цифрового суспільства; рефлексивність, потреба до самовдосконалення й саморозвитку; усвідомлення норм нетикету, культури спілкування в медіапросторі, правил цифрової медіакомунікації та міжкультурної взаємодії);

– інформаційно-знаннєвий, що передбачає наявність певного обсягу знань та уявлень у сфері медіа, інформаційних та цифрових технологій, а також специфіки медійних видів мистецтва (з показниками: знання базових понять, теорій, етапів розвитку засобів медіа, уявлення про роль інформації в цифровому суспільстві, усвідомлення медійних впливів засобами мистецтва; знання в сфері цифрових технологій, цифрових інновацій у розвитку культури і мистецтва, онлайн-сервісів та онлайн-ресурсів професійного спрямування; знання специфіки візуальних, аудіальних та аудіовізуальних видів мистецтва, аналіз медіасимволів та візуальної мови, усвідомлення соціально-культурних аспектів глобалізації медіа);

– діяльнісно-комунікативний, що забезпечує практичну медіадіяльність учителів мистецьких дисциплін, зокрема ефективну медіакомунікацію (з показниками: навички пошуку, сприйняття, оцінювання й критичного аналізу медіаінформації, її соціального, комерційного, культурного контексту; навички створення власної медіапродукції та організації медіадіяльності в онлайн-форматі; навички безпечної поведінки в Інтернеті, цифрової комунікації).

3. Надано теоретико-методологічне обґрунтування моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації.

Спроектowana модель складається із цільового, змістово-технологічного та діагностичного блоків і реалізується у перебігу аналітичного, діяльнісно-процесуального та результативного етапів. До *цільового блоку* моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін включено *мету*, яка полягає у підвищенні рівня медіаграмотності фахівців освітньої галузі «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти; *завдання* (теоретичне обґрунтування й експериментальна реалізація педагогічних умов формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО; удосконалення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти; занурення вчителів освітньої галузі «Мистецтво» до реалізації завдань формування медіаграмотності учнів ЗЗСО) та *методологічні підходи* (андрагогічний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний). *Змістово-технологічний блок* моделі вмістив структуру ключового поняття дослідження – медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, а також педагогічні умови реалізації спроектованої моделі:

- розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецтва;

- надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу базових та специфічних мистецьких знань з медіаграмотності;

- використання тренінгових технологій для формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», застосування наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності.

Крім того, до змістово-технологічного блоку увійшло навчально-методичне забезпечення реалізації моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін.

У *діагностичному блоці* зафіксовано критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-комунікативний) та рівні сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін ЗЗСО (початковий, базовий, поглиблений, творчий).

4. Схарактеризовано навчально-методичне забезпечення моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти, до якого увійшла низка засобів неформальної освіти: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» та онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online».

У тематиці *дистанційного курсу «Медіаграмотність на уроках мистецтва»*, розміщеного в середовищі Google Classroom, було враховано положення документів та методичних рекомендацій ЮНЕСКО в царині медіа та інформаційної грамотності, вітчизняних нормативно-правових документів, навчально-методичних матеріалів проєкту з медіаосвіти в Україні IREX («Вивчай і розрізняй: інфо-медійна грамотність»), рекомендацій щорічних міжнародних науково-практичних конференцій «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку», а також наявних МООС-курсів відповідної тематики, онлайн-ресурсів для опанування медіаграмотності, авторських курсів та розробок.

Онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online», розрахований на 30 годин (1 кредит ЄКТС), складався із шести тем: «Медіаосвіта та медіаграмотність: освітні категорії та виклик часу», «Інформація. Візуальні та аудіовізуальні мистецтва. Копії та підробки в мистецтві», «Інтерпретація в музиці. Візуалізація музичних творів. Класична музика в масовій культурі», «Факти та судження. Мистецький твір і реклама. Пропаганда. Трактування творів мистецтва», «Мистецтво та комерція. Аукціон», «New Media та мистецтво». До змісту кожної теми було включено міні-лекцію, практичні вправи та роботу з онлайн-ресурсами.

Крім того, для педагогів освітньої галузі «Мистецтво» було підготовлено навчально-методичний посібник *«Онлайн-інструменти для*

формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін», у якому описано низку онлайн-ресурсів, які доцільно використовувати для набуття знань з медіаграмотності, відпрацювання певних умінь і навичок аналізу медіатекстів, створення власних медіаресурсів для залучення до уроків освітньої галузі «Мистецтво» на основі використання медіаконтенту візуальних та аудіовізуальних мистецтв.

5. Експериментально перевірено ефективність спроектованої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних умов її реалізації. Проаналізовано результати експериментального пошуку.

Аналіз результатів на контрольному (результативному) етапі педагогічного експерименту дозволив виявити позитивну динаміку рівнів сформованості медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у респондентів експериментальної групи, на відміну від кількісних показників вчителів контрольної групи. Перевірка отриманих результатів методами математичної статистики підтвердила ефективність розробленої моделі формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін.

Дослідження не вичерпує проблеми медіарозвитку фахівців освітньої галузі «Мистецтво». Подальші науково-педагогічні пошуки можуть бути спрямовані на поглиблення навчально-методичного забезпечення для дистанційного навчання вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, організацію якісної цифрової колаборації під час підвищення кваліфікації та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Ловці людей» або соціальні мережі в медіа, бізнесі, рекрутингу та освіті. *Coursera* : website. URL: <https://ru.coursera.org/learn/sotsialnaya-set> (дата звернення: 20.08.2020).
2. 365-game. *АУП Академія Української Преси* : вебсайт. URL: <https://www.aup.com.ua/365-game/> (дата звернення: 15.05.2021).
3. ML_game. *Irex.mocotms.com* : вебсайт. URL: http://irex.mocotms.com/ml_game/story_html5.html (дата звернення: 18.09.2020).
4. Акмеологія : учебник / под общ. ред. А. А. Деркача. Москва : Изд-во РАГС, 2002. 650 с.
5. Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа : дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи» для педагогічних працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
6. Баликін І., Волошенюк О., Чорний О., Федченко О. Абетка візуальної грамотності / за ред. О. Волошенюк, В. Іванова, Р. Євтушенко. Київ : АУП, ЦВП, 2019. 80 с.
7. Баришполець О. Т. Український словник медіакультури. Київ : Міленіум, 2014. 196 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/BarishpSlovMaket2014.pdf> (дата звернення: 15.06.2019).
8. Баришполець О. Т., Голубєва О. Є., Климчук Н. В., Мироненко Г. В., Найдьонова Л. А. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навч.-метод. посіб. / за ред. Л. А. Найдьонова, О. Т. Баришполець. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.
9. Баришполець О. Медіаосвіта : зарубіжний досвід. *Соціальна психологія*. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2008. № 3. С. 162–170.

10. Бевз Г. М., Главник О. П. Основні положення щодо проведення тренінгів. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/598/> (дата звернення: 17.04.2019).

11. Бескорса О. С. Теорія і практика формування цифрової культури майбутніх учителів англійської мови початкової школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2021. 625 с.

12. Бескорса О. С. MOOC : платформи професійного саморозвитку майбутніх учителів англійської мови початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1(48). С. 33–39. DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.33-38.

13. Бескорса О. С. Теоретичні і методичні засади формування цифрової культури майбутніх учителів англійської мови початкової школи : монографія. Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2020. 390 с.

14. Бешок Т. В. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 20 с.

15. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.

16. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М. Технології розробки дистанційного курсу : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.

17. Білодід І. К. Словник української мови : у 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10. URL: <http://sum.in.ua/s/umova> (дата звернення: 18.05.2019).

18. Блінов О. А. Особливості організації проведення психологічного тренінгу. *Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Сер. Психологічні науки*. 2008. Вип. 12. С. 9–23.

19. Болсун С. А. Розвиток педагогічної техніки вчителя в процесі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 23 с.

20. Болтівець С. І. Андрагогіка. *Енциклопедія Сучасної України* : вебсайт / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=44105 (дата звернення: 25.08.2021).

21. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 23 с.

22. Бугайчук К. Л. Масовий відкритий дистанційний курс : поняття, особливості проведення та перспективи використання в навчальному процесі системи МВС. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 6. URL: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/ITZN/2011_6/11bklnps.pdf (дата звернення: 16.07.2019).

23. Булгакова І. М. Storytelling (історії, які навчають) : навч.-метод. посіб. *Всеосвіта* : вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/navcalno-metodicnij-posibnik-storytelling-istorii-aki-navcaut-205089.html> (дата звернення: 17.04.2021).

24. Буренко В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 22 с.

25. Бути медіаграмотним : десять необхідних компетентностей. *PrPortal* : вебсайт. URL: <http://prportal.com.ua/Peredovitsa/buti-mediagramotnim-desyat-neobhidnih-kompetentnostey> (дата звернення: 27.09.2019).

26. Варецька О. В. Критичне ставлення до рекламного медіапродукту як складова соціальної компетентності вчителя початкової школи. *Наукові*

записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. 2013. № 3. С. 14–20.

27. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2015. 614 с.

28. Васянович Г. П., Герганов Л. Д., Бешок Т. В. Діагностика рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76, № 2. С. 108–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2020_76_2_11/ (дата звернення: 17.02.2021).

29. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учебное пособие. Москва, 1999. 237 с.

30. Ващенко Л. М., Чміль А. І., Пустова Т. В. Інноваційна модель організації навчального процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти : наук.-метод. посіб. / за наук. ред. Л. Ващенко. Київ : Пед. думка, 2012. 140 с.

31. Вебінар : Сучасне мистецтво як інструмент розвитку критичного мислення. *На Урок* : вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/suchasne-mistectvo-yak-instrument-rozvitku-kritichnogo-mislennya> (дата звернення: 18.01.2021).

32. Везетіу К. В. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні. *Advanced Technologies of Science and Education* : XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція. 2013. URL: <http://intkonf.org/vezetiu-kv-kontseptsiya-rozvitku-pislyadiplomnoyi-osviti-v-ukrayini/> (дата звернення: 19.04.2019).

33. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. 1728 с.

34. Від медіаграмотності до медіакультури : навчально-методичний комплекс медіазанять / наук. редактор В. І. Шуляр. Миколаїв : ОППО, 2016. 68 с.

35. Віднічук М. А. Формування професійної компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти регіону. *Інноваційні підходи до організації науково-методичної роботи з педагогічними працівниками в умовах компетентнісно зорієнтованої освіти : темат. зб. пр.* / за заг. ред. В. В. Олійника. Рівне : ПП Лапсюк, 2012. С. 38–48.

36. Вітюк В. В. Професійний розвиток учителя в умовах післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний пошук*. 2015. № 2. С. 28–31.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2015_2_9 (дата звернення: 05.09.2020).

37. Волик О. Ю. Післядипломна підготовка вчителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2017. 239 с.

38. Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Новікова Л. Є., Тримбач С. В., Черков Г. А. Українська історія в кінофільмах : посіб. для вчителя / за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 57 с.

39. Волошенюк О. В., Чорний О. В. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ : навч.-метод. посіб. Київ : Академія української преси ; Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.

40. Волошенюк О., Іванюк І., Куц О., Шевченко Г. Авторські заняття від медіапедагогів-лідерів : медіаосвітні практики в позакласній роботі учнів 5–7 класів / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ : ЦВП, АУП, 2017. 50 с.

41. Вправи, які розвивають навички інфомедійної грамотності : навч.-метод. видання. Київ : IREX в Україні, 2020. 50 с.

42. Гаврілова Л. Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 615 с.

43. Гаврілова Л. Г., Кухар Л. О., Мельник О. М. Використання сучасних інформаційних технологій в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів : навч.-метод. посіб. / за ред. проф. В. П. Сергієнка. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. 308 с.

44. Георгиади А. А. Подготовка будущих учителей филологических специальностей к профессиональной деятельности с применением медиа-образовательных технологий : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ялта, 2014. 23 с.

45. Гершунский Б. С., Малькова З. А. Педагогические аспекты концепции непрерывного образования. *Теоретико-методологические и прикладные проблемы развития единой системы непрерывного образования* : материалы конференции. Москва : изд. АПН СССР, 1990. Ч. 1. 271 с.

46. Головченко Г. Розвиток медіаосвіти у США. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи* : збірник наукових праць третьої Міжнар. наук.-практ. конф. 2012. С. 129–132. URL: http://virt.ldubgd.edu.ua/konferenc/kon_ikt/sekziya1/Golovchenko.pdf (дата звернення: 16.03.2019).

47. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

48. Гончаренко С., Кушнір В., Кушнір Г. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес. *Шлях освіти*. 2008. № 4(50). С. 2–10.

49. Гороховський О., Їрса З. Фактчек як тренд розслідувань : можливості та перспективи : практ. посіб. Прага : KUFR, 2018. 144 с.

50. Горська К. О. Медіаконтент цифрової доби : трансформації та функціонування : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01. Київ, 2016. 28 с.

51. Гоцуляк К. І. Післядипломна освіта у формуванні особистості творчого вчителя. *Вісник Прикарпатського університету. Сер. Педагогіка*. 2008. Вип. XXV. С. 138–141.

52. Гра «Секрет Джованні». *Медіаосвіта і медіаграмотність* : вебсайт. URL: <https://medialiteracy.org.ua/gra-sekret-dzhovanni/> (дата звернення: 07.11.2020).

53. Гречка М. Грамотність як індикатор освіченості : думки знавців українського слова. *Інститут Просвіти* : вебсайт. URL: <https://iprosvita.com/hramotnist-iaak-indykator-osvichenosti-dumky-znavtsiv-ukrainskoho-slova/> (дата звернення: 18.11.2019).

54. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків : Основа, 1998. 300 с.

55. Грінченко М. Медіаосвіта в системі підготовки соціальних педагогів. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 425–435. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_5_56 (дата звернення: 20.12.2019).

56. Гуменюк Т. Б. Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки*. 2010. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nchnpu_13/2010_7/13.pdf (дата звернення: 09.11.2020).

57. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 13.12.2020).

58. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 18.09.2019).

59. Дистанційний курс «Верифікація в Інтернеті». *Vumonline.ua* : вебсайт. URL: <https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/> (дата звернення: 28.09.2020).

60. Дистанційний курс «Як розуміти соціальні мережі». *Vumonline.ua* : вебсайт. URL: <https://vumonline.ua/course/how-to-understand-social-networks/> (дата звернення: 30.09.2020).

61. Дорожня карта з медіаосвіти і медіаграмотності України. *Академія української преси* : вебсайт.

URL: https://www.aup.com.ua/ml/Media_Literacy_Road_Map_AUP_2016.pdf

(дата звернення: 08.11.2020).

62. Дорош М. Що таке експеримент із медіаосвіти в Україні : 15 запитань та відповідей. *MediaSapiens* : вебсайт.

URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/20202/2017-12-18-shcho-take-eksperyment-iz-mediaosvity-v-ukraini-15-zapytan-ta-vidpovidey/>

(дата

звернення: 27.06.2018).

63. Дорош М. Як розвивається медіаграмотність в Україні : вісім висновків зі щорічної конференції. *MediaSapiens* : вебсайт.

URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvitayak_rozvivaetsya_media_gramotnist_v_ukraini_visim_visnovkiv_zi_schorichnoi_konferentsi

(дата

звернення: 15.05.2018).

64. Дубровіна І. В. Реалізація індивідуальної самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 151–156. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2014_1_49.pdf (дата звернення: 14.02.2019).

65. Дубровіна І. Мотиваційна сфера самоосвітньої діяльності вчителів музики в системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6, Ч. 2. С. 123–133.

66. Духаніна Н. М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці майбутніх магістрів освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.

67. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

URL: <http://meta.coolreferat.com.ua/docs/16/index-77039.html?page=66> (дата звернення: 03.12.2019).

68. Залюбовська О. До розробки програми вибіркової дисципліни «Медіаграмотність та критичне мислення» на засадах міждисциплінарного

підходу. Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність» : вебсайт. URL: <http://surl.li/abuua/> (дата звернення: 04.01.2021).

69. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. 494 с.

70. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції : Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. 435 с.

71. Землянова Л. М. Коммуникативистика и средства информации : англо-русский толковый словарь концепций и терминов. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. 416 с.

72. Зражевська Н. І. Феномен медіакультури у сфері соціальних комунікацій : дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 427 с.

73. Ильина Т. А. Системно-структурный подход к организации обучения. Москва : Знание, 1972. Вып. 1. 72 с. ; Вып. 2. 88 с. ; Вып. 3. 78 с.

74. Іванова Т., Ізбаш С. Методичні «родзинки» онлайн-тренінгу з медіаграмотності «Будь у тренді: МІГ в online!» : практ. посіб. / за заг. ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 96 с.

75. Імерідзе М. Б. Специфіка формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у сучасних вишах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 135. С. 263–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_135_65 (дата звернення: 14.03.2020).

76. Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти : збірник статей / редкол. : В. Ф. Іванов (голов. ред.) та ін. Київ : Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. 400 с.

77. Інфомедійна грамотність : імплементація в освіті дорослих : навч.-метод. посіб. / Т. В. Водолазська, Н. І. Курмишева, Т. А. Устименко ; упор. Т. А. Устименко. Полтава : ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2021. 108 с.

78. Іонова О. М. Системний та синергетичний підходи. *Наукові підходи до педагогічних досліджень* : колективна монографія / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. С. 22–81.

79. Історія і теорія медіа. *Coursera* : website. URL: <https://ru.coursera.org/learn/teoriya-smi> (дата звернення: 16.09.2020).

80. Іць С. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2014. 22 с.

81. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Луганськ, 2007. 20 с.

82. Киверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин: ВАЛГУС, 1980. 334 с.

83. Кириллова Н. Б. Медиакультура : от модерна к постмодерну. Москва : Академический проект, 2005. 448 с.

84. Кириченко М., Олійник В., Отич О. Розвиток післядипломної освіти в інформаційному суспільстві. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2_018pdf (дата звернення 14.06.2020).

85. Кириченко М. Інформаційна аксіологія як вчення про цінності ідеології інформаційного суспільства. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2017. № 1. С. 185–191. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/862> (дата звернення: 15.05.2020).

86. Ключові зміни в оновлених навчальних програмах 5–9 класів за результатами обговорення на платформі EdEra та на предметних робочих групах. *МОН України* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 11.10.2020).

87. Клясен Н. Післядипломна педагогічна освіта : зарубіжний досвід та сучасна практика. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 2. С. 187–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_56 (дата звернення: 21.11.2020).

88. Клясен Н. Л. Діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах модернізації освітньої галузі в Україні. *Післядипломна освіта в Україні*. 2014. Вип. 2. С. 10–13. URL: <http://www.airo.com.ua/diyalnist-zakladiv-pislyadiplomnoyi-pedagogichnoyi-osviti-v-umovah-modernizatsiyi-osvitnoyi-galuzi-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.08.2020).

89. Коваль О. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки : навч. посіб., 2-ге вид., доповнене та перероблене. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 138 с. URL: <https://cutt.ly/JWWfoTF> (дата звернення: 12. 03.2020).

90. Ковальова С. В. Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2007. 301 с.

91. Козир А. В. Акмеспрямовані стратегії формування фахової майстерності майбутнього вчителя музики. *Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа Г. М. Падалки* : колективна монографія / під наук. ред. А. В. Козир. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 56–91.

92. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; 015 / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2018. 292 с.

93. Комаровська О. А., Просіна О. В. Мистецька освіта : вектори реформування. *Вісник НАПН України*. 2020. Вип. 2(1). С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-3>.

94. Кондратова Л. Г., Ружицький В. А. Професійний розвиток вчителів мистецьких дисциплін у післядипломній освіті. *Vector of Modern Pedagogical and Psychological Science in Ukraine and EU Countries*. 2020. С. 32–336. DOI: [10.30525/978-9934-588-37-2.1.19](https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2.1.19).

95. Кондратова Л. Дистанційний курс «Методика викладання мистецтва в початковій школі на засадах НУШ» як засіб професійного саморозвитку

вчителя мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3 (93).
DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-3-50-53>.

96. Кондратова Л. Г. Методологічні підходи до розвитку педагогічної майстерності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2019. № 64, Т. 1. С. 120–123. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/64/part_1/26.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

97. Кондратова Л. Г. Формування відкритого освітнього середовища сучасної мистецької післядипломної педагогічної освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 201–207. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2017/56-57/27.pdf> (дата звернення: 21.01.2020).

98. Кондратова Л. Г. Професійний саморозвиток вчителів музичного мистецтва в інформальній освіті. *Virtus. Scintific Journal*. 2019. Вип. 35. С. 118–122. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718529/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20Virtus%20Kondratova%20UMO%202019---%E2%84%9635.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).

99. Коневщинська О. Е. Медіакультура вчителя музики : теорія і практика : метод. рекомендації. Київ : Принт-Центр, 2009. 50 с.

100. Коневщинська О. Е. Формування медіа-культури майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 23 с.

101. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні : нова редакція / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/>
(дата звернення: 04.03.2020).

102. Концепція сучасної мистецької школи. *Міністерство культури України* : вебсайт. 2017. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245415870&cat_id=245415844 (дата звернення: 12.05.2019).

103. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Н. М. Флегонтова Київ : КНУТД, 2013. 55 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/34120/1.PDF> (дата звернення: 14.12.2019).

104. Коткова М. Медіа-культура як феномен українського суспільства в умовах глобалізації. *Українознавство*. 2012. № 2. С. 128–130.

105. Кравчишина О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 2018. 20 с.

106. Крайнікова Т. Культура медіаспоживання в Україні : актуальний стан і механізми формування : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.01. Київ, 2015. 28 с.

107. Крисюк Л. В. Становлення і розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.). Львів, 1997. 170 с.

108. Кузьма І. І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку : теорія і технологія : монографія / за наук. ред. проф. В. М. Чайки. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. 188 с.

109. Кузьміна Н. В. Системный подход в педагогических исследованиях. *Методология педагогических исследований* / ред. А. И. Пискунов, Г. В. Воробьев. Москва : НИИ ОП АПН СССР, 1980. С. 82–117.

110. Кузьмінський А. І. Післядипломна педагогічна освіта : теорія і практика : монографія. Черкаси : ЧДУ, 2002. 288 с.

111. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 42 с.

112. Лавриниць А. П. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній*

школах / редкол.: Т. І. Сущенко та ін. Запоріжжя : КПУ, 2018. Вип. 58(111)–59(112). С. 125–131.

113. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл ; Академия, 2004. 346 с.

114. Літвінчук С. Б. Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки у вищій школі. *Наукова праця. Педагогіка*. 2010. Вип. 279 (291). С. 10–15. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2017/291-279-6.pdf> (дата звернення: 07.02.2020).

115. Ліфарева Н. В. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.

116. Лодатко Є. О. Педагогічні моделі, педагогічне моделювання і педагогічні вимірювання : that is that? *Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології. Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис*. 2011. Вип. 3, Т. 1. С. 339–344.

117. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харків : Видавництво «ОВС», 2002. 400 с.

118. Локшина О. І. Становлення компетентнісної ідеї в європейській освіті. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України* : матеріали методологічного семінару. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 19–33.

119. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 108 с.

120. Луніна В. Ю. Розвиток творчого потенціалу вчителя в умовах центру освітніх інновацій інституту післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2016. 236 с.

121. Максименко Н. В. Педагогические условия формирования медиаобразованности студентов высших учебных заведений. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2011. № 1. С. 69–75.

URL: <https://repository.globethics.net/handle/20.500.12424/1234717> (дата звернення: 25.03.2020).

122. Марків О. Роль медіаграмотності в професійному та особистому становленні людини інформаційної епохи. *Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки* : навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор.: О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. С. 272–289.

123. Марчук А. В. Андрагогіка : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 300 с.

124. Масол Л. Медіа-культура. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юніком Інтер, 2008. С. 479–481.

125. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019. 208 с.

126. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2020. 160 с.

127. Матвійчук М. М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2014. 23 с.

128. Медіаграмотність для громадян : дистанційний навчальний курс. *Irex.mocotms.com* : website. URL: http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html (дата звернення: 23.04.2020).

129. Медіаграмотність для освітян. *PROMETHEUS* : website. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA101+2018_T3/about (дата звернення: 11.01.2021).

130. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін : посібник для вчителя / за ред.: В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.

131. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі : посібник для вчителя / Бакка Т. та ін. ; за ред. О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, В. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2017. 197 с. URL: <https://cutt.ly/ifObHFI> (дата звернення: 23.01.2021).

132. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства : посібник для вчителя / Т. Бакка та ін. ; за ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ :ЦВП, АУП, 2016. 243 с.

133. Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та осіб, які прагнуть взаєморозуміння з медіа : навчальна програма / В. В. Літостанський та ін. Київ : Академія української преси, 2014. 32 с. URL: <https://aup.com.ua/uploads/prall.pdf> (дата звернення: 17.01.2021).

134. Медіаграмотність у початковій школі : посібник для вчителя / О. В. Волошенюк та ін. ; за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

135. Медіаграмотність : практичні навички. *PROMETHEUS* : website. https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA102+2018_T3/about (дата звернення: 13.02.2021).

136. МедіаДрайвер – твій навігатор у світ медіа. *МедіаДрайвер* : вебсайт. URL: <http://mediadriverv1er.online/> (дата звернення: 18.03.2021).

137. Медіазнайко. *Aup.com.ua* : вебсайт. URL: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html> (дата звернення: 14.01.2021).

138. Медіакультура особистості / упор. Т. П. Крячко ; за наук. ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : ОПППО, 2016. 144 с.

139. Медіакультура. Навчальна програма для учнів 9, 10, 11 класів закладів загальної середньої освіти (три роки навчання) / уклад. Л. А. Найдьонова, Н. І. Череповська ; за ред. Л.А. Найдьонової. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2018. 78 с.

140. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

141. Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 29 листопада 2019 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2019. 181 с.

142. Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* : вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/mediaosvita-yak-chinnik-pidvischennya-yakosti-osviti-ta-zasib> (дата звернення 18.03.2021).

143. Медіапсихологія : на перетині інформаційного та освітнього просторів : монографія / О. Т. Баришполець та ін. ; за наук. ред. Л. А. Найдьоновой, Н. І. Череповської ; Національна академія педагогічних наук України ; Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2014. 348 с.

144. Медійна та інформаційна грамотність кожного і для всіх. *Профспілка працівників освіти і науки України* : вебсайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8281-medyna-ta-nformacyna-gramotnst-kozhnogo-dlya-vsh.html> (дата звернення: 20.12.2020).

145. Методологія проведення тренінгів : курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія» / укл. І. О. Корнієнко, С. І. Алмаші. Мукачєво : МДУ, 2016. 60 с.

146. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Москва : КомКнига, 2006. 200 с.

147. Морзе Н. В. Інформаційна культура та її складові. *Українська педагогіка (освітній портал)* : вебсайт. URL: <http://ukped.com/skarbnichka/627-.html> (дата звернення: 11.03.2018).

148. Морзе Н. В., Буйницька О. П., Варченко-Троценко Л. О. Створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE : навч. посіб. Кам'янецьПодільський : ПП Буйницький О. А., 2016. 232 с.

149. Мотивация. Философская энциклопедия. *Dic.academic.ru* : вебсайт. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2755 (дата звернення: 14.06.2021).

150. Навчальні програми для 1–4 класів. *МОН України* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 20.05.2021).

151. Навчально-методичні матеріали для вчителя «Інфомедійна грамотність на уроках мистецтва» для 9 класу / О. Гайдамака та ін. / заг. ред. Л. Васильчук, М. Дорош. Київ : IREX, МОН України, АУП, 2019. 87 с.

152. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй : інфо-медійна грамотність». Київ : IREX, 2019-2020. 103 с.

153. Наумук І. М. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Мелітополь, 2016. 23 с.

154. Ничкало Н. Андрагогіка в системі педагогічних наук. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2009. Вип. 1. С. 7–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2009_1_4 (дата звернення: 17.03.2021).

155. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці : проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2. С. 33–45.

156. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої освіти від 27 жовтня 2016 р. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 29.03.2021).

157. Новинна грамотність. *Detector.media. Відеотека* : вебсайт. URL: <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22> (дата звернення 16.02.2021).

158. Обачність. Пильність. Захист. Ввічливість. Сміливість. Посібник з цифрового громадянства й безпеки. Google Inc. 2017. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/PRESS.pdf> (дата звернення: 17.04.2021).

159. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. / НАПН України Ун-т менедж. освіти. Київ : А.С.К., 2013. 312 с.

160. Олійник В. В., Отич О. М. Післядипломна педагогічна освіта в контексті глобальних цивілізаційних змін. *Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства* : монографія / за наук. ред. М. Б. Євтуха. Київ : Агроосвіта, 2015. С. 9–30.

161. Оніщенко О. В. Тренінг як інноваційна методика навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 132. С. 106–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_132_28 (дата звернення: 18.04.2020).

162. Онкович Г. В. Професійно орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Медіаосвіта в Україні : наукова рефлексія викликів, практик, перспектив* : збірник статей методологічного семінару. Київ : Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, 2013. С. 79–88.

163. Онкович Г. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2008. С. 165–177.

164. Онкович Г., Ляшкевич А. Теорії сучасної медіаосвіти. *Медіасфера и медиаобразование*. 2015. С. 320–327.

URL: https://www.researchgate.net/publication/330840401_Teorii_sucasnoi_medi_aosviti (дата звернення: 18.12.2019).

165. Онкович Г. В. Медіаосвіта в Україні : сучасний стан і перспективи розвитку. *Нові технології навчання* : матеріали II Міжнар. семінару «Навчально-виховне середовище та моральність у XXI столітті» / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ ; Вінниця, 2010. Вип. 62. С. 89–92.

166. Онлайн-гра «Пригоди Літератуса». АУП : Академія Української Преси : вебсайт. URL: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/onlayn-gra-prigodi-literatusa/> (дата звернення: 14.07.2020).

167. Онлайн-курс : Розвиток критичного, логічного і креативного мислення засобами мистецтва. *На Урок* : вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/learn/rozvitok-kritichnogo-logichnogo-i-kreativnogo-mislennya-zasobami-mistectva-18> (дата звернення: 15.02.2021).

168. Ороховська Л. А. Криза медіакультури інформаційного суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 1. С. 33–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_1_12 (дата звернення: 17.12.2020).

169. Осюхіна М. О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду) : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. Дніпро, 2018. 319 с.

170. Отич О. Освіта дорослих у суспільствізнань. *Освіта дорослих у перспективі змін : інновації, технології, прогнози* : монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин : Видав. ПП Лисенко М. М., 2017. С. 31–47.

171. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2009. 576 с. URL: http://pidruchniki.com/1584072016173/psihologiya/zagalna_psihologiya (дата звернення: 14.02.2019).

172. Палієнко А. М. Формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2016. 364 с.

173. Панасенко Е. А. Експеримент у системі методів наукового дослідження в історико-педагогічній думці радянської доби. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки*. 2011. Вип. 8(2). С. 209 – 215.

174. Панченко Л. Масові он-лайн відкриті курси для розвитку педагога Нової української школи. *Методист*. 2018. Вип. 2 (74). С. 59–63.

175. Петрик Л. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 295 с.

176. Підгірна І. С. Становлення індивідуальних стилів медіакомунікації молоді в соціальних мережах : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2016. 20 с.

177. Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність». АУП. Академія Української Преси : вебсайт. URL: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/portal-mediaosvita-ta-mediagramotnist/> (дата звернення: 13.03.2021).

178. Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / за загал. ред. В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 100 с.

179. Приходькіна Н. О. Медіаграмотність у системі освітніх стандартів Сполучених Штатів Америки. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 70. С. 214–217.

180. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підручник. Київ : Академвидав, 2007. 230 с.

181. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.05.2019).

182. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : Наказ МОН України від 25 лютого 2004 р. № 151/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text (дата звернення: 20.12.2019).

183. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 10.01.2020).

184. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.05.2019).

185. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. Дата оновлення: 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 02.06.2021).

186. Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» : Наказ МОН України № 1199 від 18 серпня 2017 р. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/nakaz-mon-pro-provedennya-vseukrayinskogo-eksperymentu/> (дата звернення 13.03.2019).

187. Програма «Цифрова та медіаграмотність». *Uchika.in.ua* : вебсайт. URL: <https://uchika.in.ua/programa-cifrova-ta-mediagramotniste.html> (дата звернення: 17.07.2020).

188. Просіна О. В. Підготовка педагогів мистецьких дисциплін в умовах неформальної освіти. *Мистецтво та освіта*. 2019. Вип. 3(93). DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-3-54-57>.

189. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів : зміст, структура, тенденції розвитку. Київ, 1998. 176 с.

190. Протасова Н. Г. Теоретико-методичні основи функціонування післядипломної освіти педагогів в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 33 с.

191. Психологічний словник / уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ, 2007. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення: 20.04.2019).

192. Пуховська Л. П., Артющина М. В., Базелюк В. Г. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції : сутність, зміст, технології, готовність до змін : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. Л. П. Пуховської. Київ : Педагогічна думка, 2012. 122 с.

193. Разводова Т. Медіаграмотність як основна компетенція сучасного педагога. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту* : збірник статей Восьмої Міжнар. наук.-метод. конф. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 356–359. URL: <https://medialiteracy.org.ua/mediagramotnist-yak-osnovna-kompetentsiya-suchasnogo-pedagoga/> (дата звернення: 10.09.2020).

194. Ракитянська Л. М. Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 592 с.

195. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. 443 с.

196. Рицик Ю. Оголошуємо підсумки Всеукраїнського конкурсу на кращу вправу з інтеграції медіаграмотності для учнів 5–6 класів. *Портал медіаосвіта і медіаграмотність* : веб-сайт. URL: <https://medialiteracy.org.ua/ogoloshuyemo-pidsumky-vseukrayinskogo-konkursu-na-krashhu-vpravu-z-integratsiyi-mediagramotnosti-dlya-uchniv-5-6-klasiv/> (дата звернення: 18.09.2020).
197. Романенко М. І. Методологічні проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в контексті освітянських реформ. *Післядипломна освіта в Україні*. 2004. № 1. С. 3–6.
198. Ружицький В. А. Теорія і методика розвитку професійних умінь учителів образотворчого мистецтва у системі післядипломної освіти : наук.-метод. посіб. Біла Церква : КОІПОПК, 2010. 120 с.
199. Самойленко О., Строй Т. Майстерня шкільних медіа : метод. посіб. Київ : Донецький прес-клуб, 2020. 60 с.
200. Семенов О., Ячменик М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти : монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 211 с.
201. Семеняко Ю. Б. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Бердянський державний педагогічний університет. Бердянськ, 2019. 302 с.
202. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату. Санкт-Петербург : Издательство «Речь» ; ООО Сидоренко и Ко, 2008. 336 с.
203. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент в наукових дослідження неперервної професійної освіти : навч.-метод. посіб. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. 460 с.
204. Сікора Я. Б. Використання тренінгів у професійній підготовці компетентних фахівців з інформатики. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2011. Вип. 36. С. 115–121.

205. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований. Москва : Педагогика, 1986. 152 с.

206. Соломаха С. О. Художні стратегії діяльності мистецько-педагогічної майстерні у процесі підвищення кваліфікації викладачів мистецьких дисциплін. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2018. Вип. 2(83). С. 187–196. URL: <http://oaji.net/articles/2017/690-1538814214.pdf> (дата звернення: 14.08.2020).

207. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 43 с.

208. Сотська Г. І. Теоретичні та методичні засади формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 28. С. 472–477. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Sitimn_2011_28_100.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

209. Сотська Г. І. Неформальна освіта дорослих у сучасному освітньому просторі України : культурно-мистецький контекст. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття* : зб. матеріалів XVII Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / наук. ред.: Г. І. Сотська, М. П. Вовк. Вип. 3(15). Київ : Талком, 2020. С. 41–43. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719671/1.pdf> (дата звернення: 11.02.2021).

210. Сучасна культурологія : навч. посіб. / під ред. К. Кислюк. Київ : Кондор, 2018. 342 с.

211. Теслева Ю. Модернізація осередків післядипломної освіти музично-педагогічних кадрів у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2017. Вип. 1(9). С. 95–105.

212. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 19 лютого 2021 р. № 235. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv> (дата звернення: 03.04.2021).

213. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf> (дата звернення: 17.02.2020).

214. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf> (дата звернення: 17.02.2020).

215. Толмачова І. Г. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра філософії : 015 Професійна освіта / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021. 363 с.

216. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук та ін. Київ : КНЕУ, 2006. 320 с.

217. Тугаринов В. П. О ценностях жизни и культуры. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1980. 180 с.

218. Уилсон К., Гриззл А., Туазон Р., Акъемпонг К., Чи-Ким Чун. Медийная и информационная грамотность : программа обучения педагогов / пер. Е. Малявская. UNESCO, 2012. 198 с.

219. Устинова Н. В. Організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного ун-ту. Сер. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 49. С. 56–58.

220. Фактчек : довіряй-перевіряй. *EdEra* : вебсайт.
URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:VOXU-EdEra+FactCheck101+2018/about> (дата звернення: 17.05.2021).
221. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Москва : МОО «Информация для всех», 2014. 64 с.
222. Федоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. Москва : Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с.
223. Федоров А. В. Медиаобразование : история и теория. Москва : МОО «Информация для всех», 2015. 450 с.
224. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
225. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 751 с.
226. Фурсикова Т. В. Феномен медіакультури особистості : аналіз наукових підходів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 47(100). С. 176–184.
URL: <http://www.pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2016/47/25.pdf> (дата звернення: 14.03.2020).
227. Фурсикова Т. В. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2020. 528 с.
228. Хижняк І. А., Ішутіна О. Є. Феномен медіаосвіти в професійно-педагогічному дискурсі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2020. Вип. 55. С. 6–17.
229. Хмарна Л. Медіаграмотність та мистецтво в школі : реалії та перспективи. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : матеріали

III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2019. С. 225–229.

230. Хмарна Л. Методичні аспекти організації тренінгу з медіаграмотності для вчителів мистецтва. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*. 2021. Вип. 1(14). С. 176–183. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.14.2021.236602>.

231. Хмарна Л. Методологічні підходи та принципи професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін засобами медіаграмотності. *Перспективні напрями сучасної науки та освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Слов'янськ, 19–20 травня 2020 року / відп. ред. О. Хващевська*. Слов'янськ : Видавництво «Папірус», 2020. С. 226–229.

232. Хмарна Л. Поняття медіаграмотності у зарубіжному науковому середовищі. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Умань, 7 жовтня 2019 р. Умань, 2019. С. 140–144. URL: <https://cutt.ly/dmHpYsg> (дата звернення: 12.01.2020).*

233. Хмарна Л. Синтез мистецтва та медіаграмотності – шлях до нових можливостей, реалії та перспективи. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., м. Київ, 28–29 травня 2020 р. / уклад.: О. Ю. Дикий, Г. А. Коломоєць, А. А. Ребрина*. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 269–271.

234. Хмарна Л. В. Впровадження дистанційного курсу з медіаграмотності в системі підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва. *Мистецька освіта : традиції, сучасність, перспективи : збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених*. Кривий Ріг, 2021. С. 231–234.

235. Хмарна Л. В. Курс «Медіаграмотність вчителя музичного мистецтва» в системі підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Мистецтво». *Світові освітні тренди : створення творчого середовища*

STEAM-навчання : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. online-конф. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. С. 128–130.

236. Хмарна Л. В. Проєктування структури і змісту курсу з медіаграмотності для вчителів музичного мистецтва з використанням ІК-технологій. *Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці* : збірник матеріалів у III Всеукр. конф., м. Київ, 28 квітня 2021 р. / ун-т ім. Б. Грінченка ; відповід. за вип.: М. М. Астаф'єва, Д. М. Бодненко, О. М. Глушак, Г. А. Кучаковська, О. С. Литвин, В. В. Прошкін, С. М. Шевченко. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 113–116. URL: <http://surl.li/zcwy> (дата звернення: 20.05.2021).

237. Хмарна Л. В. Сучасні напрями наукових досліджень медіаграмотності, медіакультури та медіаосвіти в Україні. *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті* : матеріали II Міжнар. наук.-метод. конф., м. Харків, 20–21 травня 2021 р. / за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків : ФОП Бровін О. В., 2021. С. 239–243.

238. Хмарна Л. В. Теоретичні аспекти формування медіаграмотності вчителя мистецьких дисциплін. *Мистецька освіта : традиції, сучасність, перспективи* : збірник матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених. Кривий ріг, 2019. С. 240–243.

239. Хмарна Л. В. Тренінг як провідна форма розвитку медіаграмотності вчителів мистецтва закладів загальної середньої освіти. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Чернігів, 11–12 червня 2021 р. Чернігів, 2021. С. 63–66.

240. Хмарна Л. В. Структурно-компонентний аналіз поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2020. Вип. 54. С. 89–102.

241. Хмарна Л. В., Гаврілова Л. Г. Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін : навч.-метод. посіб. Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2020. 80 с.

242. Хмарна Л. В., Гаврілова Л. Г. Педагогічні умови формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Нова українська початкова школа: нові виміри професійного розвитку вчителя*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (16–17 вересня 2021 року). Запоріжжя : Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2021. URL: <https://ele.zp.ua/nush-conference2021/speech> (дата звернення: 16.09.2021)

243. Хмарна Л. В., Гаврілова Л. Г. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін як теоретична проблема. *Інноваційна педагогіка. Спецвипуск*. 2019. С. 122–128. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/specvipusk/specvipusk_2019.pdf (дата звернення: 14.03.2020).

244. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2797> (дата звернення: 24.05.2020).

245. Цифровое будущее. Каталог навыков медиа- и информационной грамотности. Москва : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества (МЦБС), 2013. 68 с.

246. Череповська Н. Візуальна медіакультура : розвиток критичного мислення і творчого сприймання : методичні рекомендації до медіаосвітнього курсу «Медіакультура» для старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Міленіум, 2014. 115 с.

247. Черненко Т. В. Міжнародний досвід впровадження медіаграмотності для окремих цільових груп : можливості для України. *Національний інститут стратегічних досліджень* : вебсайт.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/mizhnarodniy-dosvid-vprovadzhennya-mediagramotnosti-dlya> (дата звернення: 27.10.2020).

248. Чернікова Л. А. Регіональна модель формування ІКТ компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 6. С. 24–27.

249. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студентів магістратури. Донецьк : МОН України ; Нац. гірн. ун-т, 2014. 120 с.

250. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. *Сучасна українська політика*. Київ : Центр соціальних комунікацій, 2012. Вип. 26. С. 219–228. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310638.pdf> (дата звернення: 16.03.2020).

251. Шариков А. В. Медиаобразование : мировой и отечественный опыт. Москва : Изд-во Академии педагогических наук СССР, 1990. 66 с.

252. Шубенко Н. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.

253. Шуневич О. М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 103–110. URL: <http://uej.undip.org.ua/upload/iblock/ab2/ab21ac347a767d146e71a3a08db9ab7d.pdf> (дата звернення: 18.12.2019).

254. Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти : Лист МОН України №1/9-141 від 04 березня 2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 15.07.2020).

255. ЮНЕСКО визначила п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. *UKRINFORM.UA*: веб-сайт. 26.02.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2182980-unesko-viznacila-pat-principiv-medijnoi-ta-informacijnoi-gramotnosti.html> (дата звернення: 17.07.2020).

256. Юрченко В. М. Становлення системного підходу як методологічного засобу розробки та систематизації наукових знань. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 15. С. 780–792.

257. Я у медіапросторі. Навчальна програма для молодших школярів / І. Б. Іванова, А. Ю. Кожанова. URL: https://www.aup.com.ua/ml/Program_mediaoostir_2017.pdf (дата звернення: 30.07.2020).

258. Як навчитись аналізувати, критично мислити та не загубитись у інфопросторі – МОН запрошує школи до проєкту з медіаграмотності. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL: <http://surl.li/abpvs> (дата звернення: 24.06.2020).

259. Ячменик М. М. Інтегрований спецкурс із медіакультури в підготовці майбутнього вчителя-словесника : досвід Сумського педагогічного університету. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2015. Вип. 12. С. 184–195.

260. Ячменик М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2019. 358 с.

261. A Complete Guide To Different Types Of Mass Media. *Visionary BusinessPerson* : website. <https://visionarybusinessperson.com/types-of-mass-media> (дата звернення: 15.01.2020).

262. Ala-Mutka K. Mapping Digital Competence : Towards a Conceptual Understanding. Luxemburg : IPTS-JRC, 2011. URL: <http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=4699> (дата звернення: 14.05.2020).

263. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. *European Commission*. Brussels, 2018. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:395443f6-fb6d-11e7-b8f5-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 31.10.2019).

264. Apple Michael W., Au Wayne, Gandin Luis Armando. The Routledge International Handbook of Critical Education. New York : Taylor & Fransis, 2009. 512 p.
265. Baker T. J. Connectivism and Connected Knowledge : Participating in a MOOC. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012. 171 p.
266. Bazalgette C., Bevort E., Savino J. Media Education Worldwide. Paris : UNESCO, 1992. 256 p.
267. Belshaw D. The Essential elements of digital literacies. 2011. URL: <http://digitalliteraci.es/> (дата звернення: 11.11.2020).
268. Bignell J. Postmodern Media Culture. Edinburg University Press Ltd, 2007. 236 p.
269. Buckingham D., Sefton-Green J. Multimedia Education : Media Literacy in the Age of Digital Culture. *Media Literacy in the Information Age* / Ed. R. Kubey. New Brunswick and London : Transaction Publishers, 1997. P. 199–211.
270. Canada's Key Concepts of Media Literacy by John Pungente : Center for Media Literacy. URL: <http://www.medialit.org/reading-room/canadas-key-concepts-media-literacy> (дата звернення: 21.04.2020).
271. Celot P. Assessing Media Literacy Levels in Europe and the e European Commission Pilot Initiative. EAVI : Brussels, 2015. 50 p. URL: <https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/08/assessing.pdf> (дата звернення: 23.05.2020).
272. Dictionary of media and communications / M. Danesi ; foreword by Arthur Asa Berger. London ; New York : Routledge, 2015. 334 p.
273. Dictionary of Media Literacy / Ed. Art Silverblatt, Ellen M. Enright Eliceiri. Westport, Connecticut – London : Greenwood Press, 1997. 234 p.
274. Education 2030 : Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4 : Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. *UNESDOC Digital Library*. 2016. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656?posInSet=1&queryId=a3f336a0-efe2-411f-9d66-23f0a0e55d15> (дата звернення: 30.04.2020).

275. Education for the Media and the Digital Age. Vienna : UNESCO, 1999. 282 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/278667856_Educating_for_the_Media_and_the_Digital_Age (дата звернення: 20.12.2020).

276. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129 (INI)). *European Parliament* : website. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN> (дата звернення: 18.12.2019).

277. Ferrari A. Digital Competence in Practice : An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC, 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf> (дата звернення: 09.11.2019).

278. Ferreira J. de L. Digital Culture and Teacher Education : an analysis from the perspective of undergraduate students in Pedagogy. *Educar em Revista, Curitiba*. 2020. V. 36. P. 1–19. DOI: 10.1590/0104-4060.75857.

279. Fez declaration on media and information literacy. 2011. URL: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/Fez%20Declaration.pdf> (дата звернення: 14.12.2019).

280. Gilster P. Digital literacy. New York : Wiley Computer Publications, 1997. URL: <https://www.amazon.com/Digital-Literacy-Paul-Gilster/dp/0471249521> (дата звернення: 05.06.2018).

281. Gonnet J. Education aux medias : Les controverses fecondes. Paris : Hachette, 2001. 144 p.

282. Hall S., Whannel P. The Popular Arts. London : Hutchinson, 1964. 432 p.

283. Hart A. Teaching the Media. International Perspectives. London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998. 208 p.

284. Hart A. Textual Pleasures and Moral Dilemmas : Teaching Media Literacy in England. *Media Literacy in the Information Age* / Ed. R. Kubey. New Brunswick and London : Transaction Publishers, 1997. P. 199–211.

285. Hodkinson P. *Media, Culture and Society : an Introduction*. 2-nd Edition. University of Surrey, UK, 2017. 316 p.

286. Jansson A. The Mediatization of Consumption. *Journal of Consumer Culture*. 2002. Vol. 2(1). P. 5–31. DOI: 10.1177/146954050200200101.

287. Jenkins H., Purushotma R., Weigel M. *Confronting the Challenges of Participatory Culture : Media Education for the 21st Century*. *Foundation Reports on Digital Media and Learning*. Cambridge, MA, London : The MIT Press, 2009.

288. Kellner D. *Media Culture : Cultural Studies, Identity, and Politics in the Contemporary Moment*. 2nd Edition. Routledge, 2020. 334 p.

289. Khmarna L. Massive open online courses as a means of development of art teachers media literacy. *Social and Human Sciences: Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. Vol. 02(30). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/219.html> (дата звернення: 30.03.2021).

290. Knobel M., Lankshear C. Digital Literacy and Digital Literacies : Policy, Pedagogy and Research Considerations for Education. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 2006. Vol. 1. URL: <https://www.idunn.no/dk/2006/01/digital-literacy-and-digital-literacies-policy-pedagogy-and-research-cons> (дата звернення: 17.12.2019).

291. Kubey R. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick & London : Transaction Publishers, 1997. 484 p.

292. Lister M., Dovey J., Giddings S., Grant I., Kelly K. *New Media : A Critical Introduction* (en). New York : Taylor & Francis, 2009. 445 p.

293. Loicq M. Media and Information Literacy in the Digital Age. An Example on Exploring Pluralism. *Media and Education in the Digital Age : Concepts, Assessments, Subversions* / Ed. M. Stocchetti. New York : Peter Lang Publishing Group, 2014. 366 p. URL: <https://eric.ed.gov/?redir=http%3a%2f%2fdx.doi.org%2f10.3726%2f978-3-653-04437-9> (дата звернення: 11.11.2019).

294. Masterman L. A. Rational for Media Education. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick ; London : Transaction Publishers, 1997. P. 15–68.

295. McAuley A., Stewart B., Siemens G., Cormier D. Massive Open Online Courses. Digital ways of knowing and learning. The Mooc Model For Digital Practice (Created through funding received by the University of Prince Edward Island through the Social Sciences and Humanities Research Council’s “Knowledge Synthesis Grants on the Digital Economy”. 2010 CC Attribution). URL: http://www.elearnspace.org/Articles/MOOC_Final.pdf (дата звернення: 16.12.2019).

296. McLuhan M. *The Medium is the Massage : An Inventory of Effects*. New York : Gingko Press, 2002. 159 p.

297. McLuhan M. *Understanding Media : The Extensions of Man*. Cambridge ; London : MIT Press, 1994. 355 p.

298. *Media and Information Literacy. Curriculum for Teachers* / C. Wilson et al. UNESCO, 2011. 192 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971> (дата звернення: 11.05.2019).

299. *Media and information literacy : policy and strategy guidelines* / A. Grizzle, P. Moore, M. Dezuanni et al. Paris : UNESCO, 2013. 196 p.

300. *Media Literacy Profile Europe. European Commission*. URL: http://ec.europa.eu/culture/library/studies/literacy-trends-profiles_en.pdf (дата звернення: 16.04.2020).

301. *Media Literacy. Eavi. Media Literacy for Citizenship* : website. URL: <https://eavi.eu/media-literacy/> (дата звернення: 17.08.2020).

302. *Media literacy : definition in 10 competences. About Dutch Media Literacy Network. Mediawijzer.net* : website. <https://www.mediawijzer.net/about-dutch-media-literacy-network/> (дата звернення: 14.08.2020).

303. Morgan R. *Teaching the Media : International Perspective* / ed. by A Hart. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1998. P. 145–167.

304. Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education. МОО «Информация для всех». 2007. URL : <http://www.ifap.ru/pr/2007/070625ba.pdf> (дата звернення: 25.07.2020).

305. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era. UNESCO. 2014. URL: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/in-focus-articles/2014/paris-declaration-on-media-and-information-literacy-adopted/> (дата звернення: 16.05.2020).

306. Pérez-Tornero J. M., Paredes O., Baena G., Giraldo S., Tejedor S., Fernández N. Trends and models of Media literacy in Europe : Between digital competence and critical understanding. *Analisi*. 2010. Vol. 40. P. 85–100. DOI: [10.7238/a.v0i40.1146](https://doi.org/10.7238/a.v0i40.1146).

307. Rayburn D. Streaming and Digital Media : Understanding the Business and Technology. New York : Taylor & Francis, 2007. 264 p DOI: <https://doi.org/10.4324/9780080927596>.

308. Richmond M., Robinson C., Sachs-Israel M. The Global literacy Challenge : A profile of youth and adult literacy at the mid-point of the United Nations Literacy Decade 2003–2012. Paris : UNESCO. 246 p.

309. Riga Recommendations on Media and Information Literacy in a Shifting Media and Information Landscape. UNESCO.ORG : website. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/riga_recommendations_on_media_and_information_literacy.pdf. (дата звернення: 01.03.2019).

310. Scheerens J. Teachers' professional development. Europe in international comparison. An analysis of teachers' professional development based on the OECD's Teaching and Learning International Survey (TALIS). Luxembourg : Office for Official Publications of the European Union, 2010. 204 p.

311. Seamens G. MOOCs are really a platform, 2012. *Elearnspace* : website. URL: <http://www.elearnspace.org/blog/2012/07/25/moocs-are-really-a-platform> (дата звернення: 13.04.2020).

312. Secondary Media Education : A Curriculum Statement / Ed. J. Bowker. London : British Film Institute, 1991. 144 p.
313. Silverblatt A., Enright Eliceiri E. M. Dictionary of Media Literacy. Westport, Connecticut–London : Greenwood Press, 1997. 254 p.
314. Smith R. What is Digital Media? *The Centre for Digital Media* : website. URL: <https://thecdm.ca/news/what-is-digital-media> (дата звернення: 18.02.2021).
315. Soules M. Harold Adams Innis : The Bias Of Communications & Monopolies Of Power. 2007. *MEDIA-STUDIES.CA* : website. URL: <http://www.media-studies.ca/articles/innis.htm> (дата звернення: 14.12.2020).
316. Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe. Final Report. April 2011. European Commission. URL: https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/08/study_testing_and_refining_ml_levels_in_europe.pdf. (дата звернення: 20.01.2021).
317. Thomas Paul Lee. Ignoring Poverty in the U.S. : The Corporate Takeover of Public Education. Information Age Pub., Incorporated, 2012. 260 p.
318. Turkle Sh. Life Behind the Screen : Identity in the Age of the Internet. London : Simon & Schuster, 1995. 347 p.
319. Tyner K. Media literacy and the promise of school change. *Journal of Media Literacy*. 57 (2). P. 1–11.
320. Very Verified : онлайн-курс з медіаграмотності. *EdEra* : website. URL: <https://verified.ed-era.com/ua> (дата звернення: 14.06.2021).
321. ICT competency standards for teachers : policy framework. Paris : UNESCO, 2009. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001562/156210E.pdf> (дата звернення: 13.10.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Відкриті масові онлайн-курси з медіаграмотності для самоосвіти та підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у закладах загальної середньої освіти

1. **«Медіаграмотність для освітян»** – курс, розроблений на платформі Prometheus з метою мотивувати вчителів, керівників шкіл, шкільних управлінців вивчати нове цифрове середовище, розвивати нові медіаосвітні компетентності (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA101+2018_T3/about). Курс безкоштовний, він вміщує багато корисних інструментів, які можна використовувати для формування позитивного іміджу закладу освіти, у процесі спілкування з медіа та ефективного використання медіаресурсів у освітньому процесі. Обсяг курсу – 60 годин.

Тематика курсу:

Тема 1. Що таке медіаграмотність. Вплив медіа на суспільство. Завдання медіаосвіти. Ресурси медіаосвіти.

Тема 2. Як медіа можуть допомогти школі.

Тема 3. Основи авторського права. Спілкування в мережі. Як формувати імідж школи, використовуючи відкриті ресурси.

Тема 4. Як допомогти дітям долати небезпеки кібербулінгу.

Як вказують автори курсу (С. Горбачов, Л. Найдьонова [129]), його вивчення дозволить набути (або вдосконалити) наступні компетентності:

– загальні: знання і розуміння сучасних тенденцій розвитку освіти, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, , здатність співпрацювати з іншими людьми.

– фахові: професійно-педагогічна, інформаційно-комунікаційна, інноваційно-дослідницька, методична, компетентності з інформальної освіти

та професійно-особистісного розвитку, мовленнєва, цифрова, емоційно-етична компетентність; андрагогічна компетентність – уміння визначати освітні потреби і запити, урахувувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; володіти технологіями науковометодичного супроводу освітнього процесу в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність оцінювати рівень професійної компетентності [129].

2. **«Медіаграмотність: практичні навички»** – курс, розроблений на платформі Prometheus (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:CZ+MEDIA102+2018_T3/about) з метою надання слухачам зручного інструментарію для вивчення медіаграмотності заради втілення його принципів та засад в українському суспільстві. Автор курсу – політолог, викладач, автор досліджень гібридної війни Є. Магда. Курс присвячений медіаграмотності та головним викликам сучасного світу – дезінформації та фейкам. Курс розрахований на 30 годин.

Тематика курсу:

Тема 1. Інформація в сучасному світі, її значення та вплив.

Тема 2. Дезінформація. Середовище і явище.

Тема 3. Що таке фейки?

Тема 4. Медіаграмотність: Навіщо? Як? Коли?

Тема 5. Вплив медіа на людину. Погляд психолога [135].

Отже, основна увага на курсі зосереджена на визначенні поняття інформація, законів, за якими вона розвивається, її наслідків, вивченні впливу дезінформації, основних методів дезінформування. Важливим є також усвідомлення загрози фейків, їхнього впливу та шляхів розпізнавання.

3. **«Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»** – курс, розроблений міжнародною організацією IREX та розміщений на платформі

EdEra (<https://verified.ed-era.com/ua>). Онлайн-курс є частиною проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який впроваджується IREX за підтримки Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з МОН України та Академією української преси. Основна увага курсу присвячена поясненням, як орієнтуватися в інформації довкола та як розпізнавати маніпулятивний контент, дезінформацію та пропаганду.

Курс складається із 5 розділів

1. Медіапростір. Що таке медіа і як вони працюють? Визнач, як ти «споживаєш» медіа та з'ясуй, які типи інформації існують. Навчися відрізняти факти від суджень та розпізнавати маніпулятивний контент.

2. Традиційні медіа. Чому так важливо знати власників медіа? Що таке редакційна політика? Дізнайся, хто вирішує, яку саме інформацію ти отримаєш.

3. Соціальні медіа. Чи можуть соціальні медіа бути надійним джерелом новин? Дізнайся, як працюють алгоритми та як можна бути ізольованим від різних точок зору.

4. Дезінформація та маніпуляції. Навчись розрізняти типи маніпуляцій в традиційних і соціальних медіа: фейки, дезінформація, боти, тролі та багато іншого.

5. Підсумки. Дізнайся про «правило чотирьох перевірок» та отримай поради, як захиститися від маніпуляцій [320].

Спрощена версія курсу розміщена на порталі «Дія» в розділі «Освітні серіали» (<https://osvita.diia.gov.ua/courses/very-verified>).

4. **«Фактчек: довіряй-перевіряй»** – ще один безкоштовний курс з медіаграмотності, створений VoxUkraine у партнерстві зі студією онлайн-освіти EdEra (<https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:VOXU-EdEra+FactCheck101+2018/about>) в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за

фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Як зазначають автори курси, він буде корисним для всіх, хто працює з великими обсягами інформації, не хоче потрапляти у пастку фейків та міфів, має намір навчитися відрізняти брехню від правди у новинах, дописах на Facebook та відео на YouTube. У першу чергу, курс «Фактчек: довіряй-перевіряй» розрахований на журналістів, студентів, аналітиків, проте буде цікавим і освітянам.

Курс розраховано на 15 годин. Програма курсу:

Модуль 1. Базові навички фактчеку та критичного мислення (Що не так з фейками або чому вони небезпечні? Як відрізнити правду від брехні: п'ять простих кроків? Чому наш мозок вірить фейковим новинам?)

Модуль 2. Фактчек: фото, відео та джерела даних (Перевірка даних: Україна та світ. Перевірка контенту: фотографії та відео)

Модуль 3. ЗМІ та експерти: кому довіряти і як обрати професіоналів? (Де живуть новини: структура українського медіаринку. Медіа-пропозиція: хто створює новини, а хто контролює якість? Розбір українських новин: на що варто звертати увагу. Як обирати експертів і кому довіряти?)

Модуль 4. Не довіряй, а перевіряй. Фактчек українських політиків (Чому брехня політиків небезпечна для країни? Як політики зваблюють виборців. Сім первинних ознак брехні та маніпуляцій. Три види маніпуляцій від українських політиків. Міфи, витримані роками: про що брешуть українські політики) [220].

5. **«Історія і теорія медіа (History and theory of media)»** (<https://ru.coursera.org/learn/teoriya-smi>). Курс англomовний, інформаційно насичений. Для слухачів пропонується наступна тематика:

Тема 1. Основні поняття курсу (медіа, комунікація, інформація, мас-медіа, ЗМІ, ЗМК).

Тема 2. Можливості вивчення розвитку суспільства через зміни комунікативних систем, медіаносіїв та методів контролю медіа.

Тема 3. Історичний екскурс у механізми контролю змісту масових комунікацій (від середньовічних цензурних статутів до сучасних конституційних принципів, що регулюють свободу слова).

Тема 4. Історія медіаносіїв (різні системи письменності, матеріальні форми книги, електричні форми передачі інформації, цифрові медіаносії).

Тема 5. Загальна класифікація теорій медіа. Емпірико-функціональні теорії.

Тема 6. Критична теорія. Осмислення проблем індустріалізації культури, масового суспільства.

Тема 7. Лінгвістична група теорій медіа: вивчення медіа в контексті проблем мови і тексту.

Тема 8. Медіадетермінізм та мережеве суспільство.

Тема 9. Мікросоціальні теорії комунікацій.

Тема 10. Теорії культурних досліджень та вивчення медіапрактик [79].

Проходження курсу сприяє формуванню здатності орієнтуватися в системі загальнолюдських цінностей і цінностей світової культури, розуміти значення гуманістичних цінностей для збереження і розвитку сучасної цивілізації, а також здатності сприймати медіатексти, розуміти їх комунікативну ефективність.

6. «Ловці людей» або соціальні мережі в медіа, бізнесі, рекрутингу та освіті (Human Catchers or social networks in media, business, recruiting and education) (<https://ru.coursera.org/learn/sotsialnaya-set>). Курс розроблено викладачами Томського державного університету, цільовою аудиторією є вчителі, які мають бажання наблизитися до реалій цифрового світу, в якому живуть їхні учні, та опанувати сучасні способи просунення освітніх послуг. Тематика курсу:

Тема 1. Техноеволюція соціальних платформ: від «електронних шаф» (мейнфреймів) до колективного розуму соціальних медіа (еволюція

Всесвітньої мережі, особливості Web 2.0, нові типи мережевого співробітництва: коворкінг та краудсорсинг).

Тема 2. Віртуальний self-made-man: різноманіття сервісів соціальних медіа і життя в «паблік» (віртуальна самопрезентація, особливості лексики, семантики та етики мережевого спілкування).

Тема 3. Блогінг: віртуальна примха чи новий інструмент репутаційного менеджменту? (історія блогінгу, новий кодекс blogger relations для піар-фахівців, блогери як автори та руйнівники репутацій).

Тема 4. Френд-бізнес: принципи і форми організації SMM (social media marketing) і реклами (особливості бренд-платформ, формати мережевої реклами, сервіси моніторингу мережи).

Тема 5. Соціальні сервіси дистанційної освіти (переваги колаборативних сервісів Web 2.0 на службі освіти, принципи викладацької самопрезентації в мережі, організація освітньої комунікації) [1].

7. **«Медіаграмотність для громадян»** – безкоштовний дистанційний навчальний курс (http://irex.mocotms.com/ml_web/story_html5.html), створений в рамках проєкту IREX «Програма медіаграмотності для громадян» за підтримки Глобального фонду миру та безпеки (START, DFATD Canada) та Академії української преси [128]. Цей дистанційний курс за усіма ознаками належить до категорії масових відкритих онлайн-курсів і вміщує наступні теми:

1. Інформація та мас-медіа (інформація про вплив, усвідомлене медіа споживання, процес відбору новин).

2. Маніпуляція та боротьба (маніпуляції в медіа; фейк як один із механізмів інформаційної маніпуляції; методи боротьби з фейками).

3. Мова ненависті: дегуманізація, внутрішньо переміщені особи.

Курс надає базові знання у сфері медіа, а також базові інструменти перевірки інформації та критичного мислення. Основна увага приділяється опануванню принципів роботи медіа, аналізу власного медіапростору,

питанням медіаспоживання, механізмам впливу медіа та вибіркового сприйняттю інформації, навичкам виявлення пропаганди, фейків та маніпуляцій в медіа, аналізу інформації з різних видів медіа.

8. **«Новинна грамотність»** – онлайн-курс просвітницької спрямованості, розрахований на широке коло користувачів з особливою метою поширення медіаграмотності серед населення в умовах воєнного конфлікту (<https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22>), розроблений за підтримки Internews Network та орієнтований на студентську молодь, викладачів факультетів журналістики, медіапедагогів тощо. Тематика курсу:

1. Що таке новини і звідки вони беруться?
2. Новинні стандарти.
3. Хто платить за новини і як це впливає на їхній зміст.
4. Коли етика має значення.
5. Баланс думок, або чому не можна давати слова терористам.
6. Достовірність і точність: чому і коли варто вірити ЗМІ?
7. Стандарт повноти інформації.
8. Факти – священні, коментарі – вільні.
9. Оперативність.
10. Замовчані теми: чому небезпечно, коли в ефірі буває тиша?
11. Бульбашка фільтрів: як Інтернет-технології стали інформаційними редакторами [157].

9. **«Як розуміти соціальні мережі»** – дистанційний курс (<https://vumonline.ua/course/how-to-understand-social-networks/>), створений медіа-тренерами В. Морозом та М. Скорик за підтримки ГО «Інтерньюз-Україна» (Україна) та Transitions Online (Чехія), розташований на ВУМ онлайн (vumonline.ua). Курс спрямований на розуміння природи онлайн-спілкування

та навички ефективної роботи в соціальних мережах Facebook, Twitter, Instagram та ін. [56].

Тематика курсу:

Природа онлайн-спілкування, навички спілкування із користувачами їхньою мовою, мовою Інтернету, мемів, візуальних образів та якісного контенту.

Робота із Facebook, Twitter, Instagram та іншими соцмережами.

Управління контентом користувачів. Стилїстика в Інтернет.

Хештеги, меми, тренди, фото і відео в соцмережах.

Конкуренція Facebook та YouTube.

В програмі курсу – вісім модулів у вигляді відео-лекцій та конспекту. В кінці курсу – підсумковий тест.

10. «Верифікація в Інтернеті»
 (<https://vumonline.ua/course/verification-in-the-internet/>) – онлайн-курс, розроблений ГО «Інтерньюз-Україна» (Україна) та Transitions Online (Чехія), реалізований медіа-тренерами В. Морозом та М. Скорик та розташований на ВУМ онлайн (vumonline.ua) [59]. Головна мета курсу – розвиток навичок верифікації (перевірки) інформації, розпізнавання фейків та неправдивої інформації в Інтернеті.

Серед результатів навчання на курсі:

- навички перевірки першоджерел фотографій та відео;
- уміння пошуку архівної інформації про користувачів у соціальних мережах;
- користування пошуком по геолокації та використання можливостей мап Google;
- навички визначення сумнівності чи довіри сайту;
- використання інструментів для перевірки інформації.

В програмі курсу – вісім модулів у вигляді відео-лекцій та конспекту. На завершення – підсумковий тест.

Навчально-ігрові засоби з медіаграмотності

1. Онлайн-гра

«Медіазнайко»

(<http://www.aup.com.ua/Game/index.html>), створена Центром медіаініціатив Вірменії за фінансової підтримки Всесвітнього банку в рамках програми «Альтернативні ресурси для медіа» та USAID, адаптована та перекладена українською колективом авторів Академії української преси (О. Волошенюк, Ю. Гуза, В. Іванов та ін.), розміщена на порталі Media Literacy (<http://medialiteracy.org.ua/>) [137].

Кожен учасник гри має пройти 9 рівнів/етапів, надати відповідь на запитання, стати журналістом, створити телепрограму, сайт і газету, водночас усвідомити, як працюють медіа і як вони впливають споживача інформації.

Рис. Б. 1. Сторінки гри «Медіазнайко»
(<http://www.aup.com.ua/Game/index.html>)

2. Онлайн-гра «Медіаграмотна місія» (Media Literacy Mission) (http://irex.mocotms.com/ml_game/story_html5.html), створена в рамках проекту «Програма медіаграмотності для громадян», який виконувався за підтримки глобального фонду миру та безпеки, уряду Канади (DFATD Canada).

Гра надає можливість перевірити свої знання й навички з медіаграмотності та критичного мислення, а також поліпшити їх. Головною метою гри є навчання користувачів медіа розпізнавати джінсу, маніпуляції та

фейки. Як зазначають розробники, «гра створена за методиками навчання дорослих», у змісті використано реальні кейси та пояснення, що допомагають ліпше засвоїти матеріал [3].

Рис. Б. 2. Сторінки гри «Медіаграмотна місія» (Media Literacy Mission)
http://irex.mocotms.com/ml_game/story_html5.html

3. Гра «365° за шкалою медіаграмотності», розроблена командою Академії української преси в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», запровадженого Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси (<https://www.aup.com.ua/365-game/>) [2].

Рис. Б. 3. Електронні матеріали гри «365° за шкалою медіаграмотності»
<https://drive.google.com/drive/folders/1pTnDmaMsqRBtuqW9x1gcweO1NmlruPhX>

Головна мета гри – допомогти користувачам розвинути критичне мислення, аналізувати інформацію на конкретних прикладах, бути максимально обачливими, коли транслюються події зі складовими 5С: сенсацією, смертю, страхом, скандалом, сексом [2].

Матеріали гри підготовлено для проведення онлайн на зручному для вчителя (ведучого) онлайн-майданчику: ZOOM, Microsoft Teams, Google Клас тощо та розташовано в хмарному сховищі (<https://drive.google.com/drive/folders/1pTnDmaMsgRBtuqW9x1gcweO1NmlruPhX>). Гра складається із п'яти кейсів, кожен із яких вміщує набір карток з фактажем учасників подій, текст новини, яка озвучується на початку гри, QR-код з посиланням на достовірну інформацію для перевірки наприкінці гри. Крім того, ситуації можна моделювати самостійно і таким чином продовжувати гру.

4. **Онлайн-гра «Пригоди Літератуса»** (<https://www.aup.com.ua/mediaosv/onlayn-gra-prigodi-literatusa/>), розроблена Центром медіаіціатив (Вірменія) та адаптована Академією української преси [166]. Головна мета гри – опанування навичок оцінювання достовірності інформації, аналізу фейкового інформаційного потоку.

Рис. Б. 4. Стартова сторінка гри «Пригоди Літератуса» (<https://www.aup.com.ua/mediaosv/onlayn-gra-prigodi-literatusa/>)

5. Мультимедійний **онлайн-посібник «МедіаДрайвер»** від Детектор Медіа (<http://mediadrivеr.online/>). Розробники посібника прагнули познайомити користувачів зі світом медіа, навчити їх виявляти фейки, маніпуляції та протистояти їм. Технологія мультимедіа дозволила наповнити навчальний засіб якісною інфографікою, мультиплікацією, відео-контентом. Тестові завдання дозволяють перевірити набуті знання та вміння [136].

Рис. Б. 5. Головна сторінка онлайн-посібника «МедіаДрайвер» (<http://mediadrivеr.online/>)

6. Рефлексивна гра Т. Іванової **«Секрет Джованні»** (<https://medialiteracy.org.ua/gra-sekret-dzhovanni/>), розроблена в межах проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств Великої Британії та США, у партнерстві з МОН України та Академією Української Преси. Мета гри – відпрацювати навички правильного декодування інформації, виявлення причинно-наслідкового зв'язку, аналізу фотоматеріалів та деталей [52].

декодування інформації

виявлення причинно-наслідкового зв'язку

аналізі фото та деталей

гра
**«Секрет
Джованні»**

medialiteracy.org.ua

доктор педагогічних наук,
професор Тетяна Іванова

Академія Української Преси

Рис. Б. 6. Гра «Секрет Джованні» на порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» (<https://medialiteracy.org.ua/gra-sekret-dzhovanni/>)

Комплексне тестування

Інструкція для учасників тестування: Шановний учаснику тестування! Тест складається з 3-х окремих Субтестів. Кожен із них виконується окремо, шляхом заповнення відповідних бланків відповідей (для Субтестів 1, 2) та виконання індивідуальних завдань (Субтест 3).

Бажаємо успіху!

Субтест 1.

Опитування для вивчення рівнів сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти

1. Чи вважаєте Ви проблеми медіаграмотності та медіаосвіти молоді актуальними на сьогодні? Якщо так, поясніть, чому саме.

2. Що саме спонукає Вас опанувати медіаграмотність та використовувати медіазасоби на уроках мистецького циклу?

- потреба зробити уроки мистецтва такими, що відповідають вимогам сьогодення;
- потреба стати конкурентоспроможним фахівцем;
- необхідність використовувати медіаресурси у професійній діяльності;
- потреба шукати джерела інформації в медіапросторі;
- необхідність саморозвитку та професійного самовдосконалення з використанням медіаосвітніх технологій;
- потреба у формуванні медіаграмотності учнів;
- необхідність підвищення кваліфікації;
- визнання з боку керівництва, колег, батьків, учнів;
- потреба у підвищенні власного статусу.

3. У чому, на вашу думку, полягають цілі медіаграмотності (оберіть декілька відповідей)?

- розвивати здатність до критичного мислення;
- розвивати здібності до сприйняття, оцінювання, розуміння, аналізу медіатекстів;
- набувати знань соціальних, культурних, політичних і економічних смислів і підтекстів медіатекстів;
- навчати декодувати медіатексти / повідомлення;
- розвивати комунікативні здібності особистості;
- розвивати здатності до естетичного сприйняття, оцінювання естетичних якостей медіатекстів;
- навчати людину самовиражатися за допомогою медіа;
- навчати людину ідентифікувати, інтерпретувати медіатексти, експериментувати з різними способами технічного використання медіа, створювати медіапродукти / тексти;
- давати знання з теорії та історії медіа та медіакультури.

4. Оцініть свої здатність і готовність (за семибальною шкалою, де: 1 – не яскраво виражена, 2 – ні, 3 – швидше ні, ніж так, 4 – не знаю, 5 – швидше так, ніж ні, 6 – так, 7 яскраво виражена):

Здатність і готовність до медіадіяльності	1	2	3
Здатність зробити зусилля, щоб сприймати медіатексти			
Готовність зрозуміти та оцінити зміст медіатексту			
Здатність критично оцінювати й фільтрувати незначну медіаінформацію			
Здатність розуміти й поважати силу впливу медіатекстів			
Здатність розрізняти емоційну й аргументовану реакцію під час сприйняття медіатекстів, щоб діяти відповідно			
Готовність розпізнавати умовності медіажанрів і здатність їх синтезувати			
Здатність знати специфіку мови різних медіа			
Здатність розуміти вплив різних медіа незалежно від складності медіатекстів			

Готовність шукати медіаматеріали для навчальних, наукових, дослідних цілей			
Здатність розробити свій власний медіапродукт			

Рівні сформованості особистісного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін відповідають кількості балів:

Початковий рівень – 0–59 балів.

Базовий рівень – 60–74 бали.

Поглиблений рівень – 75–89 балів.

Творчий рівень – 90–100 балів.

Субтест 2

Тестові завдання для вивчення когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін

1. Медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше вивчати медіа (за допомогою медіа), то більше стаєш медіаграмотним, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати (В. Іванов).

- a) Погоджуюсь;
- b) Не погоджуюсь.

2. Надайте правильне визначення медіаосвіти:

a) медіаосвіта – це навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних масмедіа, розглядуваних як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці;

b) медіаосвіта – це навчання використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика, географія;

c) медіаосвіта – це певний рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і

передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію;

d) медіаосвіта – це складова медіакультури, яка передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, вміння забезпечити себе від деструктивних медіаінформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації.

3. Надайте найбільш коректне визначення поняття «медіакультура»:

a) здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки;

b) складний індивідуально-психологічний стан, що досягається в результаті інтеграції теоретичних знань та практичних умінь працювати з даними, контентом різних видів, використовуючи цифрові технології;

c) здатність учителя застосовувати цифрові технології для забезпечення освітнього процесу: створювати текстові документи, таблиці, малюнки, презентації, комп'ютерні графічні об'єкти;

d) складна системна якість особистості, що характеризується інформаційним світоглядом, орієнтованим на цінності інформаційної взаємодії в цифровому середовищі.

4. Приведіть у відповідність традиційний та розважальний контент медіаіндустрії:

<p>1. Традиційний медіаконтент. 2. Розважальний медіаконтент.</p>	<p>a) музичні записи; b) ігри; c) соціальні мережі; d) мовлення (телебачення, радіо); e) друк (книжка, газета, журнал); f) рухомі зображення (кінофільм).</p>
---	---

5. Виберіть серед наведених питань ті, що мають ключове значення для оцінювання повідомлення з точки зору медіаграмотності:

- a) Хто створив це повідомлення?
- b) Які творчі засоби використані, щоб привернути мою увагу?
- c) Які цінності, ідеї і погляди представлено в цьому повідомленні?
- d) В якому році створено повідомлення?
- e) В якій соціальній мережі повідомлення було поширене?
- f) Чи використовується музичний супровід у повідомленні?
- g) Чи використано у медіаповідомленні образи тварин?

6. Які з наведених слів не стосуються медіаграмотності?

- a) медіана;
- b) візуалізація;
- c) репрезентація;
- d) аудиторія;
- e) фактчекінг;
- f) інформація.

7. Закінчіть фразу «Маніпулятивний вплив медіа – це ...»

a) система способів і прийомів впливу на свідомість аудиторії з метою нав'язування будь-яких ідей або введення в оману;

b) система способів і прийомів аудіо та візуального монтажу для створення медіаконтенту;

c) система маніпуляцій при створенні медіапродуктів і використанні інформаційних технологій;

d) спеціальні прийоми, що впливають на поведінку індивіда чи групи осіб у суспільстві, змушує його піддаватися впливу.

8. Вставте пропущені слова у визначення поняття «медіаконтент»:

Медіаконтент – це різноманітні види _____ (текст, графіка, звук, аудіо, відео), що представлена в _____ форматі, може _____ та розповсюджуватися в мережі _____.

9. Виберіть критерії, які враховуються при доборі медіаконтенту для використання на уроках мистецького циклу в ЗЗСО:

- a) дотримання академічної доброчесності;
- b) швидкість мовлення;
- c) якість аудіоряду;
- d) використання контенту з надійних джерел;
- e) практична спрямованість для подальшого використання в освітньому процесі;
- f) наявність аудіоскрипту для можливості відтворення вчителем без використання цифрових пристроїв.

10. Зазначте, які вміння й навички необхідні для роботи з медіазасобами:

- a) навички критичного мислення;
- b) навички аналізу медіаповідомлень;
- c) уміння візуалізації текстових повідомлень;
- d) уміння працювати з програмним забезпеченням;
- e) знання програм.

Рівні сформованості когнітивного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін відповідають кількості балів:

Початковий рівень – 0–59 балів.

Базовий рівень – 60–74 бали.

Поглиблений рівень – 75–89 балів.

Творчий рівень – 90–100 балів.

Субтест 3

Для вивчення сформованості праксеологічного компонента медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти

Шановні вчителі! Пропонуємо до виконання завдання з розроблення storytelling «Історія розвитку візуальних медіа» як цифрового освітнього ресурсу для уроків освітньої галузі «Мистецтво».

Під час виконання завдання використовуйте цифрові сервіси, що знаходяться у вільному доступі в мережі Інтернет, наприклад: Pictochart, Padlet, Canva, Gloster, ThingLink, Genial.ly та інші.

Результати виконаного завдання надішліть електронним листом на пошту викладача Л. Хмарної (lilit.khmar@gmail.com) у вигляді презентації, постеру, інтерактивного плакату (файл JPN або PDF) з активним посиланням на ресурс, розміщений в мережі.

Оцінювання виконаного завдання відбуватиметься за такими критеріями:

Критерій	Бали	
	min	max
Залучення значної кількості медіаджерел	6	10
Вияв критичного мислення щодо змісту медіаджерел	8	13
Змістовність медіаресурсу	8	13
Методична коректність використаного медіаконтенту	15	24
Застосування різноманітних медіаджерел (мультимедійного контенту)	11	20
Дотримання академічної доброчесності	6	10
Практична спрямованість для подальшого використання в освітньому процесі	6	10
Загальна кількість балів	60	100

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Статті у наукових фахових виданнях України, зокрема, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. **Хмарна Л. В.**, Гаврілова Л. Г. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін як теоретична проблема. *Інноваційна педагогіка. Спецвипуск.* 2019. С. 122–128. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/specvipusk/specvipusk_2019.pdf.

2. **Хмарна Л. В.** Структурно-компонентний аналіз поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи.* 2020. Вип. 54. С. 89–102. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2020.54.06>.

3. **Хмарна Л.** Методичні аспекти організації тренінгу з медіаграмотності для вчителів мистецтва. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти.* 2021. Вип. 1 (14). С. 176–183. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.14.2021.236602>.

Стаття в зарубіжному науковому виданні:

4. **Khmarina L.** Massive open online courses as a means of development of art teachers media literacy. *Social and Human Sciences : Polish-Ukrainian scientific journal.* 2021. Vol. 02 (30). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/219.html>.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

5. **Хмарна Л. В.** Теоретичні аспекти формування медіаграмотності вчителя мистецьких дисциплін. *Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи* : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених. Кривий Ріг, 2019. С. 240–243.

6. **Хмарна Л.** Поняття медіаграмотності у зарубіжному науковому

середовищі. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової освіти* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (7 жовтня 2019 р.). Умань, 2019. С. 140–144. URL: <https://cutt.ly/dmHpYsg>.

7. **Хмарна Л.** Медіаграмотність та мистецтво в школі: реалії та перспективи. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2019. С. 225–229.

8. **Хмарна Л.** Синтез мистецтва та медіаграмотності - шлях до нових можливостей, реалії та перспективи. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (28–29 травня 2020 р., м. Київ). Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 269–271.

9. **Хмарна Л.** Методологічні підходи та принципи професійного розвитку вчителів мистецьких дисциплін засобами медіаграмотності. *Перспективні напрями сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Слов'янськ, 19–20 травня 2020 року. Слов'янськ : Видавництво «Папірус», 2020. С. 226–229.

10. **Хмарна Л. В.** Курс «Медіаграмотність вчителя музичного мистецтва» в системі підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Мистецтво». *Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної online-конференції. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. С. 128–130.

11. **Хмарна Л. В.** Сучасні напрями наукових досліджень медіаграмотності, медіакультури та медіаосвіти в Україні. *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті* : матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції, 20–21 травня 2021 року. Харків : ФОП Бровін О.В., 2021. С. 239–243.

12. **Хмарна Л. В.** Проектування структури і змісту курсу з медіаграмотності для вчителів музичного мистецтва з використанням ІК-

технологій. *Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці*: зб. матеріалів у III Всеукраїнської конференції, 28 квітня 2021 р. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 113–116. URL: <http://surl.li/zcwuy>.

13. **Хмарна Л. В.** Тренінг як провідна форма розвитку медіаграмотності вчителів мистецтва закладів загальної середньої освіти. *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11–12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів, 2021. С. 63–66.

14. **Хмарна Л. В.** Впровадження дистанційного курсу з медіаграмотності в системі підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва. *Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених. Кривий Ріг, 2021. С. 231–234.

15. **Хмарна Л. В.,** Гаврілова Л. Г. Педагогічні умови формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти. *Нова українська початкова школа: нові виміри професійного розвитку вчителя*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (16–17 вересня 2021 року). Запоріжжя : Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2021. URL: <https://ele.zp.ua/nush-conference2021/speech/>.

Навчально-методичний посібник:

16. **Хмарна Л. В.,** Гаврілова Л. Г. Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін : навчально-методичний посібник. Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2020. 75 с.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях, теоретичних і методичних семінарах кафедри теорії і практики початкової освіти, кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» упродовж 2018–2021 рр., на науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, освітянських форумах та школах: *Міжнародних* – «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (Слов'янськ, 2018, 2019, 2020), «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ, 2020), «Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання» (Київ, 2021), Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті» (Харків, 2021); *Всеукраїнських* – «Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Кривий ріг, 2019), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової освіти» (Умань, 2019), XIII Всеукраїнська Школа науково-методичного досвіду «Професійно-педагогічна підготовка вчителів до реалізації Концепції «Нова українська школа» у галузі мистецької освіти» (Миколаїв, 2019), «Перспективні напрями сучасної науки та освіти» (Слов'янськ, 2020), Зимова школа медіаосвіти та медіаграмотності Академії української преси «Практична медіаграмотність: аспекти впровадження» (Київ, 2021), «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (Київ, 2021), «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Чернігів, 2021), «Мистецька освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Кривий Ріг, 2021); *Регіональних* – регіональна (не)конференція для шкільного вчительства та викладацького кола педагогічних закладів афілійований міні-EdCamp Sloviansk за темою «Готуємо вчительство Нової української школи» (Слов'янськ, 2018), тренінг «Основи медіаграмотності та створення якісного журналістського контенту»

в рамках проекту «Формування медіаграмотності мешканців Донеччини шляхом підготовки тренерів серед педагогів і школярів регіону» (Слов'янськ, 2018), V серпневий Конгрес освітян Донеччини «Нова українська школа: вчимося вчити по-новому» (Краматорськ, 2019), освітянський форум «Відкритий освітній простір – нове суспільство» (Краматорськ, 2019), тренінг «Школа Амбасадорів миру» (Святогірськ, 2019), тренінг «Школа розвитку культури миру та толерантності на «лінії зіткнення» для випускників Школи Амбасадорів миру Програми ООН із відновлення та розбудови миру (Святогірськ, 2019), регіональний медіа-квест «Практична медіаграмотність: здобутки та досвід впровадження» в межах Всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (Миколаївка, 2020), тренінг «Формування медіаграмотності сучасного педагога» (Слов'янськ, 2020), регіональний навчально-методичний семінар «Медіаграмотність і професійний імідж сучасного педагога» в межах Всеукраїнського проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» та експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (Краматорськ, 2021), обласний Co-working «Формування навичок безконфліктного спілкування через синтез засобів мистецтва та медіаграмотності» (Краматорськ, 2021).

Довідки про впровадження

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДДПУ)

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна, 84116

Тел./факс: (062) 666-54-54

E-mail: sgpi@slav.dn.ua, www.ddpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 38177113

09.09.24 № 68-Н-606/1 на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Хмарної Лілії Віталіївни на тему

«Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у

закладах післядипломної педагогічної освіти»

за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Медіаграмотність на сьогодні є необхідним складником загальної інформаційної культури особистості, що набуває особливої актуальності в умовах інформаційної війни та жорстких реалій українського інформаційного простору. Формування медіаграмотності починається з наймолодшого віку, компоненти медіаосвіти поступово входять до змісту шкільних дисциплін. Медіаграмотність наразі є базовим елементом політики у сфері споживання інформації, вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа. Це стосується, насамперед, учителів, які особливим чином впливають на формування свідомості майбутніх громадян. У цьому контексті дослідження Л. В. Хмарної, матеріали якого апробовано та впроваджено в освітній процес ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», є надзвичайно своєчасним.

До апробації результатів дослідження Л. В. Хмарної було залучено викладачів кафедри музики і хореографії, кафедри теорії і практики початкової освіти факультету початкової, технологічної та професійної освіти, а також здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти названого факультету, зокрема зі спеціалізації «Мистецтво».

Актуальними та педагогічно доцільними виявились педагогічні умови формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін (розвиток мотивації до формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, усвідомлення специфіки використання медіа на уроках мистецької освітньої галузі; надання вчителям мистецьких дисциплін комплексу знань з медіаграмотності; формування вмінь і навичок практичного застосування матеріалів з розвитку медіаграмотності на уроках освітньої галузі «Мистецтво», використання наявних та створення власних цифрових освітніх ресурсів з медіаграмотності), а також їхнє навчально-методичне забезпечення (дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online»; навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін»).

Результати впровадження матеріалів дослідження обговорено й схвалено на засіданні кафедри музики і хореографії (протокол № 1 від 30.08. 2021 року) та кафедри теорії і практики початкової освіти (протокол № 1 від 31.08.2021) ДВНЗ ДДПУ.

Ректор

С.О. Омельченко

Вих. № 091/01"13" 09 2021 р.

У К Р А Ї Н А
 ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
 ОСВІТИ

вул. Василя Стуса, буд. 47, м. Краматорськ, Донецька обл., 84301
 e-mail: donoippo@gmail.com Код ЄДРПОУ 02135804

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Хмарної Лілії Віталіївни на тему
**«Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у
 закладах післядипломної педагогічної освіти»**
 за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Матеріали дослідження Л. В. Хмарної апробовано та впроваджено з практику роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Науковицею запропоновано низку педагогічних умов із формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін. Для реалізації педагогічних умов розроблено навчально-методичне забезпечення, до якого увійшли дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online»; навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти для створення медіаресурсів для уроків освітньої галузі "Мистецтво"».

Л. В. Хмарною здійснено діагностування слухачів курсів, зокрема вчителів дисциплін освітньої галузі «Мистецтво», що дозволило виявити наявні рівні сформованості медіаграмотності, після чого вчителів було залучено до тренінгу (проведеного в онлайн-форматі) та запропоновано опрацювання матеріалів дистанційного курсу. Дослідницею було приділено особливу увагу зануренню слухачів курсів до онлайн-середовища формування медіаграмотності, до роботи в сервісах для створення медіапродукції: інтерактивних презентацій, інтерактивного відео (Genially, Learnis, Pictochart, Google Slides, Prezi, Canva), постерів та інтерактивних плакатів (Padlet, Glogster), інтелектуальних карт (Mindmeister), відеофільмів (iMovie или Moviemaker), коміксів (Storyboardthat, Makebeliefscomix, Pixton) та ін.

Результати впровадження матеріалів дослідження обговорено й схвалено на засіданні кафедри суспільно-гуманітарної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 4 від 19 травня 2021 року).

В.о. ректора

Юлія БУРЦЕВА

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЖИТОМИРСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

вул. Михайлівська, 15 м. Житомир, 10014, тел./факс: (0412) 473787, e-mail: oippoz@gmail.com

№ *01-1038* від *12.05.2021* р.
на _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Хмарної Лілії Віталіївни

на тему

**«Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у
закладах післядипломної педагогічної освіти»**

за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

В умовах інформаційного протистояння та жорстких реалій нинішнього українського інформаційного простору з численними прикладами поширення неправдивої, неперевіреної, «фейкової» інформації з багатьох гострих питань сьогодення медіаосвіта та медіаграмотність стали необхідними складниками загальної інформаційної культури особистості, увійшли до переліку ключових компетентностей ХХІ століття. Формування медіаграмотності наразі увійшло до змісту освіти впродовж життя. У цьому контексті дослідження Л. В. Хмарної, матеріали якого апробовано та впроваджено в практику роботи комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради», є надзвичайно актуальним.

На підставі дослідження Л. В. Хмарною запропоновано низку організаційно-педагогічних умов із формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін, для реалізації яких розроблено навчально-методичне забезпечення: дистанційний курс «Медіаграмотність на уроках мистецтва» в середовищі Google Classroom; онлайн-тренінг «Вчимося медіаграмотності в online»; навчально-методичний посібник «Онлайн-інструменти для створення медіаресурсів для уроків освітньої галузі «Мистецтво». Дослідницею приділено особливу увагу роботі в онлайн-середовищі, використанню онлайн-інструментів Skype, ZOOM, Google Meet для проведення тренінгів; творчій діяльності в сервісах інтерактивного відео (Genially, Learnis, Pictochart, Google Slides, Prezi, Canva), постерів та інтерактивних плакатів (Padlet, Glogster), відеофільмів (iMovie или

